

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนบนเว็บวิชาสังคมศึกษาด้วยวิธีสตอรี่ไลน์ เพื่อสร้างค่านิยมด้านความพอประมาณตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยต่างๆ จึงขอเสนอตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 การออกแบบ และรูปแบบการเรียนการสอน

1. การออกแบบการเรียนการสอน
2. รูปแบบการเรียนการสอน

ตอนที่ 2 การเรียนการสอนบนเว็บ

ตอนที่ 3 การเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์

ตอนที่ 4 การสร้างและพัฒนาค่านิยม

ตอนที่ 5 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 การออกแบบและรูปแบบการเรียนการสอน

งานวิจัยนี้เกี่ยวกับการออกแบบ และรูปแบบการเรียนการสอนเพราะเป็นงานวิจัยที่มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนบนเว็บวิชาสังคมศึกษาด้วยวิธีสตอรี่ไลน์ เพื่อสร้างค่านิยมด้านความพอประมาณตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยม ศึกษาปีที่ 3

1. การออกแบบการเรียนการสอน

1.1 ความหมายของการออกแบบการเรียนการสอน

Briggs et al., (1981) กล่าวว่า การออกแบบการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่มีการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการเรียน (Analysis of Learning Needs) เป้าหมายการเรียน (Goal) เพื่อพัฒนากระบวนการให้เหมาะสมโดยใช้กิจกรรม สื่อการเรียนการสอน นำไปทดลองใช้ และทำการประเมินผลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้

Richey (1996) กล่าวว่า การออกแบบการเรียนการสอนถือเป็นศาสตร์แห่งการสร้างสรรค์ของกระบวนการพัฒนา การประเมิน และการบำรุงรักษาที่ละเอียด และมีกระบวนการที่เฉพาะเจาะจงเพื่อเอื้อให้การเรียนการสอนทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นวิชาหน่วยเล็ก หรือหน่วยใหญ่

AECT (1979) ได้ระบุคำจำกัดความของการออกแบบการเรียนการสอนว่า เป็นกระบวนการ (Systematic Approach) ที่กำหนดรายละเอียดว่าแต่ละขั้นตอนมีองค์ประกอบการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ และศึกษาความจำเป็นในการผลิต และพัฒนาการเรียนการสอนด้วย

Seels and Glasgow (1990) กล่าวถึง การออกแบบการเรียนการสอนว่าเป็นกระบวนการ การแก้ปัญหาในการเรียนการสอน โดยการวิเคราะห์เงื่อนไขในการเรียนรู้ (Condition of Learning) อย่างเป็นระบบ

Morrison R.G., Ross, and Kemp, E.J. (2001) กล่าวในหนังสือ Designing Effective Instruction ว่า การออกแบบการเรียนการสอนเป็นการวางแผน พัฒนา ประเมิน และการจัดการกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป การออกแบบการเรียนการสอน คือ กระบวนการที่เป็นระบบ มีการตั้งเป้าหมาย เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ในการเรียนรู้ ตามความต้องการจำเป็น โดยใช้สื่อ หรือกิจกรรมที่มี ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้

1.2 ขั้นตอนของการออกแบบการเรียนการสอน

ในการออกแบบการเรียนการสอนนั้นต้องคำนึงถึงขั้นตอนต่างๆตามที่นักการศึกษาได้ กล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

Kemp (1985) ระบุคำถามที่ต้องพิจารณาก่อนการออกแบบการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. การเรียนการสอนนี้ออกแบบเพื่อใคร
2. สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนเรียนรู้ หรือจุดประสงค์ในการเรียนการสอนคืออะไร
3. วิธีการในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระ หรือกิจกรรมการเรียนการสอนคืออะไร
4. วิธี และกระบวนการประเมินผลผู้เรียนว่าเกิดการเรียนรู้ตามที่ตั้งจุดประสงค์ไว้
5. กระบวนการที่จะทำให้ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้
6. การทบทวน และการทดลองใช้สิ่งที่พัฒนาขึ้นว่าเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่

Gunter, et al., (1990) กล่าวถึงกระบวนการวางแผนในการออกแบบการเรียนการสอน ว่าต้องมีความเป็นระบบต่อเนื่องกัน โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การตั้งเป้าหมาย และพัฒนาหลักการ และเหตุผลสำหรับการเรียนการสอน
2. การระบุวัตถุประสงค์ทั่วไปของการเรียนรู้
3. การสร้างวิธีการประเมินผล
4. การสร้างหน่วยการเรียนรู้ที่แสดงถึงเนื้อหาของหลักสูตร/รายวิชาที่เรียน
5. การออกแบบบทเรียนสำหรับการเรียนการสอน
6. การเลือกวัสดุสำหรับการเรียนการสอน

Briggs et al., (1981) ได้ระบุขั้นตอนของการออกแบบการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ระบุเป้าหมายของการเรียนการสอน
2. จัดลำดับ โครงสร้างของรายวิชา
3. เขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
4. เตรียมการวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน
5. วิเคราะห์ทักษะการเรียนรู้
6. ออกแบบกลวิธีการเรียนการสอน

7. ออกแบบบทเรียนหรือหน่วยการเรียนรู้
8. ทำการประเมินระหว่างการเรียนรู้การสอน

จากการศึกษาขั้นตอนการออกแบบการเรียนการสอนของนักการศึกษาหลายท่าน พบว่าในการออกแบบการเรียนการสอนต้องมีการวางแผนอย่างเป็นระบบต่อเนื่องกัน โดยต้องวิเคราะห์ความต้องการ ตั้งเป้าหมาย กำหนดวัตถุประสงค์ วิเคราะห์โครงสร้างเนื้อหา ออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน กำหนดวิธีการประเมินผล นอกจากนั้นแล้วยังต้องวิเคราะห์ข้อมูลย้อนกลับเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้การออกแบบการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. รูปแบบการเรียนการสอน

การวิจัยนี้เป็นการสร้างรูปแบบผู้วิจัยจึงศึกษาแนวคิดหลักการ ดังนี้

2.1 ความหมายของรูปแบบ

Willer (1967 อ้างถึงใน พัชรินทร์ อัมพพิพัฒน์, 2547) รูปแบบเป็นการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับชุดของประสบการณ์ โดยอาศัยหลักการของระบบรูปนัย ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความกระจ่างชัดของนิยาม ความสัมพันธ์ และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรูปแบบที่มีความเที่ยงตรงจะพัฒนาเป็นทฤษฎีต่อไป

Smith and Others (1980 อ้างถึงใน พัชรินทร์ อัมพพิพัฒน์, 2547) กล่าวว่า รูปแบบหมายถึง การย่อปรากฏการณ์จริงให้เล็กลงเพื่อใช้ทำความเข้าใจข้อเท็จจริง ปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมต่างๆ โยจัดวางแบบแผนให้เข้าใจง่ายขึ้น รูปแบบไม่ใช่ข้อเท็จจริงแต่เป็นตัวแทนของความจริง หรือปรากฏการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้น

Stoner and Wankel (1986 อ้างถึงใน พัชรินทร์ อัมพพิพัฒน์, 2547) กล่าวถึงรูปแบบว่า รูปแบบเป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้นๆ ให้ง่ายขึ้น

สรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง การจัดความสัมพันธ์ของประสบการณ์ให้อยู่ในระบบรูปนัย เพื่อช่วยให้จัดระบบความคิดในเรื่องนั้น โดยจัดวางแบบแผนให้เข้าใจง่าย และเป็นระเบียบขึ้น สามารถอธิบายความสัมพันธ์นั้นๆ ให้เกิดความกระจ่างชัด

2.2 ประเภทของรูปแบบ

Keeves (1988) และ Kaplan (1964 อ้างถึงใน ทิศนา แจมมณี, 2545) ได้จัดประเภทของรูปแบบ (Model) ดังนี้

1. รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (Analogue Model) เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียงในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงรูปธรรม สร้างขึ้นโดยใช้หลักการเทียบเคียง โครงสร้างของรูปแบบให้สอดคล้องกับลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และสอดคล้องกับลักษณะหรือความรู้ที่มีอยู่ โดยต้องมียุทธศาสตร์ประกอบของรูปแบบชัดเจนสามารถนำไปทดสอบข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ และสามารถนำไปใช้ในการหาข้อสรุปของปรากฏการณ์ได้อย่างกว้างขวาง ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกในลักษณะของการเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ อย่างน้อย 2 สิ่งขึ้นไป รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางด้านวิทยาศาสตร์กายภาพ

2. รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็น โครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้นๆ ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทาง การใช้ภาษา (พูด และเขียน) รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางด้านศึกษาศาสตร์

3. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) รูปแบบประเภทนี้ใช้สมการทางคณิตศาสตร์แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบหรือตัวแปร มักนิยมใช้ในการศึกษาสาขาจิตวิทยา โดยเฉพาะด้านพฤติกรรมศาสตร์ ตลอดจนสาขาศึกษาจิตวิทยา และบริหารการศึกษา ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทางสูตรคณิตศาสตร์ ซึ่งส่วนมากจะเกิดขึ้นหลังจากได้รูปแบบเชิงภาษาแล้ว

4. รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคการวิเคราะห์เส้นทาง (path analysis) ร่วมกับหลักการสร้างรูปแบบเชิงข้อความ ทำให้สามารถศึกษารูปแบบเชิงข้อความที่มีตัวแปรซับซ้อนได้ โดยต้องอาศัยทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง หรืองานวิจัยที่มีมาแล้วนำมาแสดงความสัมพันธ์เชิงเหตุ และผลระหว่างตัวแปร เพื่อให้ได้รูปแบบในลักษณะสมการเส้นตรง ซึ่งสามารถทดสอบได้ ได้แก่ ความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรต่างๆ ของสภาพการณ์/ปัญหาใดๆ รูปแบบด้านศึกษาศาสตร์มักจะเป็นแบบนี้เป็นส่วนใหญ่

2.3 ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอน

Saylor and Other (1981) ให้คำจำกัดความสรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนการสอน คือ แบบ (plan) หรือแผน (pattern) ของการสอนที่มีการจัดกระทำพฤติกรรมขึ้น ซึ่งมีความแตกต่างกัน เพื่อจุดมุ่งหมาย หรือจุดเน้นที่เฉพาะเจาะจงอย่างใดอย่างหนึ่ง

Joyce, Weil and Showers (1992) กล่าวว่า รูปแบบการสอนคือ แบบ (plan) หรือแผน (pattern) ที่เราสามารถใช้ในการสอน โดยตรงในห้องเรียน หรือการสอนกลุ่มย่อย หรือ เพื่อจัดสื่อ การเรียนการสอน ซึ่งรวมถึงหนังสือ ภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง โปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ และ หลักสูตรรายวิชา ซึ่งแต่ละรูปแบบจะให้แนวทางในการออกแบบการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ต่างๆกัน รูปแบบการเรียนการสอน คือ การบรรยายสิ่งแวดล้อมทางการ เรียน เป็นรูปแบบทางการเรียนที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับสารสนเทศ ความคิด ทักษะ คุณค่า แนว ทางการคิด รวมทั้งการแสดงออกของผู้เรียน โดยแต่ละรูปแบบจะให้แนวทางในการออกแบบการ สอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ต่างๆกัน

ทิสนา แคมมณี (2545) รูปแบบการเรียนการสอน หมายถึง สภาพหรือลักษณะของการ จัดการเรียนการสอนที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือ ความเชื่อต่างๆ โดยมีการจัดกระบวนการ หรือขั้นตอนในการเรียนการสอน โดยใช้วิธีสอนต่างๆเข้า ไปช่วยทำให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามหลักการที่ยึดถือ และได้รับการพิสูจน์และ ทดสอบแล้วว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนได้

สรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนการสอน คือ แบบแผนในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจัดขึ้น ตามแนวคิด ทฤษฎีต่างๆอย่างเป็นกระบวนการ เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์จำเพาะ ตามหลักการที่ได้ตั้งขึ้นไว้ โดยได้รับการพิสูจน์และตรวจสอบประสิทธิภาพก่อนนำไปใช้

2.4 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน

ทิสนา แคมมณี (2545) กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอนต้องมีองค์ประกอบสำคัญๆ ดังนี้

1. มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐาน หรือเป็นหลักการ ของรูปแบบการเรียนการสอนนั้นๆ
2. มีการบรรยาย และอธิบายสภาพ หรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ
3. มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของ ระบบให้สามารถนำไปสู่เป้าหมายของระบบ หรือกระบวนการนั้นๆ
4. มีการอธิบาย หรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอน และเทคนิคการสอนต่างๆอันจะช่วยให้ กระบวนการเรียนการสอนนั้นๆเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ตอนที่ 2 การเรียนการสอนบนเว็บ

1. ความหมายของการเรียนการสอนบนเว็บ

การใช้เว็บเพื่อการเรียนการสอนเป็นการนำเอาระบบอินเทอร์เน็ตมาออกแบบเพื่อใช้ในการศึกษา มีนักการศึกษาได้ให้คำนิยามและความหมายของโปรแกรมการเรียนการสอนบนเว็บหลายท่านได้แก่

Seguin (1995 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544) พบว่าการเรียนการสอนทางอินเทอร์เน็ตประสบความสำเร็จต่อนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในทุกระดับ ได้ทำกิจกรรมออนไลน์ร่วมกัน มีทักษะทางการคิด เกิดแรงจูงใจ มีความเข้าใจเนื้อหาวิชามากขึ้น มีทักษะทางสังคมบุคลากรพัฒนาการสื่อสารดีขึ้น ผู้สอนจะใช้อินเทอร์เน็ตในการเรียนรายบุคคลและแบบกลุ่ม

Khan (1997, อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544) ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนบนเว็บว่าเป็นโปรแกรมการเรียนการสอนในรูปแบบของไฮเปอร์มีเดีย ที่นำคุณลักษณะและทรัพยากรต่างๆที่มีในเวปไซด์ ไซด์ เว็บบมาใช้ประโยชน์ในการจัดสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้

Phillip และ Sue (1997 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544) กล่าวว่า การเรียนการสอนบนเว็บนั้นมีประโยชน์มาก อีกทั้งค่าใช้จ่ายต่ำ เช่น มหาวิทยาลัยใช้ในการเรียนการสอนรายวิชาต่างๆที่นำมาสอนบนเว็บ แต่ข้อมูลบนเว็บควรมีการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา การออกแบบโดยใช้ภาษาใหม่ เช่น จาวา(JAVA) ทำให้ได้ภาพที่ใหญ่มากขึ้น จึงมีความสำคัญกับการเรียนเป็นอย่างยิ่ง โปรแกรมการสอนเป็นตัวแนะนำผู้เรียนให้เกิดความรู้ความเข้าใจโปรแกรมที่ปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ทำให้ผลการเรียนดีขึ้น

Khan, 1997, Yuan 1995 (อ้างถึงในประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544) ได้กล่าวว่า การเรียนการสอนผ่านเครือข่ายได้รับการออกแบบเพื่อติดต่อนักเรียนที่มีรูปแบบการเรียนที่แตกต่างกัน โดยมีโปรแกรมมัลติมีเดีย ได้แก่ ข้อความ กราฟิก เสียงและภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น การเรียนการสอนผ่านเครือข่ายเว็บจะช่วยให้นักเรียนสามารถค้นคว้าหาข้อมูลผ่านห้องสมุด พิพธิภัณฑ์ และระบบแฟ้มอินเทอร์เน็ต ผู้เรียนสามารถเรียนผ่านเครือข่ายเว็บได้จากที่ใดก็ได้ทั่วโลก เวลาใดก็ได้ หากผู้ใช้คอมพิวเตอร์ที่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต

การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการใช้โปรแกรมสื่อหลายมิติที่อาศัยประโยชน์จาก คุณลักษณะและทรัพยากรของอินเทอร์เน็ตและเวปไซด์เวป มาออกแบบเป็นเว็บเพื่อการเรียน การสอน สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถเรียนได้ทุกที่ทุกเวลาโดยมีลักษณะที่ผู้สอนและ ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต นอกจากนี้มีงานวิจัย หลายชิ้นที่สนับสนุน ความคิดที่ว่า หากผู้เรียนได้รับความช่วยเหลือจากครู, ผู้สอน, ความเหมาะสม ของเนื้อหาวิชานั้น ผู้เรียนจะสามารถนำคุณสมบัติต่างๆของอินเทอร์เน็ตไปใช้ในการเรียนของตน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ในการสืบค้น รวบรวม แลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศต่างๆหรือการทำ โครงการเกี่ยวกับการเขียน เช่น วารสารออนไลน์ เป็นต้น (Riel, 1987; Roger, 1992 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544)

ใจทิพย์ ณ สงขลา (2542) ได้ให้ความหมายการเรียนการสอนบนเว็บว่า หมายถึง การ ผนวกคุณสมบัติไฮเปอร์มีเดียเข้ากับคุณสมบัติของเครือข่ายเวปไซด์เวป เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมแห่ง การเรียนในมิติที่ไม่มีขอบเขตจำกัดด้วยระยะทางและเวลาที่แตกต่างกันของผู้เรียน (Learning Without Boundary) การเรียนการสอนบนเว็บมีคุณลักษณะเด่นของสื่อต่างๆ แทบ ทั้งหมดมารวมกันในเว็บ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ สไลด์ คอมพิวเตอร์ ผู้สอนเพียงแค่เตรียมการสอน (Lesson Plan) และนำมาสร้างในเว็บก็สามารถสอนผู้เรียนได้ (Khan, 1997 อ้างถึงใน ใจทิพย์ ณ สงขลา, 2542) นักเรียนที่เรียนบนเว็บจะสามารถปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนคนอื่นๆได้ เพื่อ แลกเปลี่ยนความคิดระหว่างกันด้วยการใช้บริการแบบสนทนาออนไลน์ หรือบริการจดหมาย อิเล็กทรอนิกส์ สามารถใช้ประโยชน์จากการเรียนการสอนบนเว็บได้ง่าย สะดวกมากขึ้นและมีผล ป้อนกลับ (Feedback)

วิชุดา รัตนเพียร (2542) กล่าวว่า การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการนำเสนอโปรแกรม บทเรียนบนเว็บเพจ โดยนำเสนอผ่านบริการเวปไซด์ เวป ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งผู้ออกแบบ และสร้างโปรแกรมการสอนบนเว็บจะต้องคำนึงถึงความสามารถและบริการที่หลากหลายของ อินเทอร์เน็ตและนำคุณสมบัติต่างๆเหล่านั้นมาใช้เพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอนให้มากที่สุด

จากนิยามของนักวิชาการและนักการศึกษาด้านเทคโนโลยีทางการศึกษาที่ได้กล่าวมา ทั้งหมดนี้ สามารถสรุปได้ว่า การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการออกแบบการเรียนการสอนผ่าน ระบบเน็ตเวิร์ค ระบบเวปไซด์ เวป เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งหรือใช้เป็นส่วนมากในการจัดการเรียน การสอน ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถขจัดปัญหาการเรียนในด้าน เวลาและสถานที่ได้อีกด้วย

2. ลักษณะโปรแกรมการเรียนการสอนบนเว็บ

การใช้โปรแกรมการเรียนการสอนบนเว็บยังไม่เป็นที่เข้าใจถึงคุณลักษณะของการกำหนดว่า ลักษณะใดจึงจะเป็น โปรแกรมการเรียนการสอนบนเว็บ ลักษณะของการเรียนการสอน โดยการใช้ระบบอินเทอร์เน็ต ถ้าแบ่งตามรูปแบบของเครื่องมือที่ใช้บนอินเทอร์เน็ต จะแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ (Driscoll, 1997 อ้างถึงในวารางคณา หอมจันทร์, 2542)

1. แบบที่เป็นข้อมูลอย่างเดียว (Text-Only) เป็นลักษณะของการเรียนการสอนโดยอาศัยอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีข้อจำกัดบางอย่างในการเข้าถึงข้อมูล โดยมีลักษณะที่เป็นข้อความอย่างเดียว เช่น

- ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Mail:E-Mail)
- กระดานข่าว (Bulletin Board)
- ห้องสนทนา (Chat Room)
- โปรแกรมดาวน์โหลด (Software Downloading)

ทั้งหมดนี้เป็นเครื่องมือที่อยู่ภายในระบบอินเทอร์เน็ต ที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้ โดยที่ไม่ต้องใช้ความสามารถของเครื่องคอมพิวเตอร์มากนัก

2. แบบที่เป็นมัลติมีเดีย (Multimedia) เป็นแบบที่สองของอินเทอร์เน็ตที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนที่มีโครงสร้างลักษณะเป็นกราฟิก การสืบค้น โดยใช้ภาพในรูปแบบของเว็บ

Doherty (1998 อ้างถึงในวารางคณา หอมจันทร์, 2542) การเรียนการสอนบนเว็บจะต้องอาศัยบทบาทของระบบอินเทอร์เน็ตเป็นสำคัญ การใช้อินเทอร์เน็ตในลักษณะของโปรแกรมการเรียนการสอนบนเว็บ จะมีวิธีการใช้ใน 3 ลักษณะ

1. การนำเสนอ (Presentation) เป็นไปในแบบเว็บไซต์ที่ประกอบไปด้วยข้อความ ภาพกราฟิกซึ่งสามารถนำเสนอได้อย่างเหมาะสมในลักษณะของสื่อคือ

- 1.1 การนำเสนอแบบสื่อทางเดียว เช่น เป็นข้อความ
- 1.2 การนำเสนอแบบสื่อคู่ เช่น ข้อความกับภาพกราฟิก บางครั้งจะอยู่ในรูปแบบ PDF ผู้เรียนสามารถดาวน์โหลดไฟล์ได้ (Jeanne, 1996 อ้างถึงในวารางคณา หอมจันทร์, 2542)
- 1.3 การนำเสนอแบบมัลติมีเดีย คือ ประกอบด้วยข้อความ ภาพกราฟิก ภาพเคลื่อนไหว เสียงและภาพยนตร์หรือวิดีโอ(แต่ความเร็วจะไม่เร็วเท่ากับวิดีโอเทป)

2. การสื่อสาร (Communication) การสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องใช้ในทุกวันในชีวิต ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของอินเทอร์เน็ต โดยมีการสื่อสารบนอินเทอร์เน็ตหลายแบบ เช่น

- 2.1 การสื่อสารทางเดียว โดยดูจากเว็บเพจ

2.2 การสื่อสารสองทาง เช่น การส่งไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์โต้ตอบกัน

2.3 การสื่อสารแบบหนึ่งแหล่งไปหลายที่ เป็นการส่งข้อความจากแหล่งเดียวแพร่กระจายไปหลายแหล่ง เช่น การอภิปรายจากคนเดียวให้คนอื่น ๆ ได้รับฟังด้วย หรือการประชุมทางคอมพิวเตอร์

2.4 การสื่อสารหลายแหล่งไปสู่หลายแหล่ง เช่น การใช้กระบวนการกลุ่มในการสื่อสารบนเว็บ โดยมีคนใช้หลายคนและมีคนรับหลายคนเช่นกัน

3. การทำให้เกิดความสัมพันธ์ (Dynamic Interaction) เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของอินเทอร์เน็ตและสำคัญที่สุด ซึ่งมี 3 ลักษณะคือ

3.1 การสืบค้น

3.2 การหาวิธีการเข้าสู่เว็บ

3.3 การตอบสนองของมนุษย์ในการใช้เว็บ

3. มิติเวลาในการปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนบนเว็บ

การเรียนการสอนบนเว็บใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เครือข่าย ให้โอกาสผู้เรียนผู้สอนที่จะสร้างการปฏิสัมพันธ์การเรียนรู้ในมิติเวลาที่ผู้เรียนออนไลน์พร้อมกัน และต่างเวลากัน (Real time VS non real time) โดยใช้เทคโนโลยีประยุกต์เข้ากับวิธีการ ได้แก่ การเรียนในมิติประสานเวลา (synchronous mode of learning) และการเรียนในมิติต่างเวลา (asynchronous mode of learning)

1. การเรียนในมิติประสานเวลา (synchronous mode of learning)

การเรียนในมิติประสานเวลา เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนที่กำหนดให้ผู้เรียน ผู้สอนออนไลน์พร้อมกัน การเรียนด้วยวิธีนี้ทำให้ผู้เรียน ผู้สอนสื่อสารโต้ตอบกลับได้ในทันที เป็นวิธีการที่เหมาะสมในการเรียนที่ผู้สอนต้องการได้รับปฏิกิริยาตอบสนองจากผู้เรียนในทันที หรือการอภิปรายที่ต้องการการตัดสินใจหรือข้อสรุป การเรียนแบบประสานเวลามักจะใช้เครื่องมือหลักดังต่อไปนี้

1.1 การใช้โปรแกรมการบรรยายอิเล็กทรอนิกส์ (e-lecture) ควบคู่ไปกับโปรแกรมการสื่อสารแบบเวลาจริง(แชท การประชุมวีดิทัศน์ทางไกล)

1.2 การใช้โปรแกรมสนทนา (chat) เป็น โปรแกรมที่ทำให้ผู้เรียนนัดหมายเข้าสู่ออนไลน์ในเวลาพร้อมกัน การสื่อสารหลักใช้ข้อความพิมพ์ส่งผ่านไปยังหน้าจอคอมพิวเตอร์ของกลุ่มสนทนาอาจมีภาพกราฟิกประกอบให้สมมติเป็นบุคคลนั้นๆ (avatar) เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมและมีตัวตน ดังนั้น โปรแกรมในลักษณะนี้จึงเป็นประโยชน์ในการที่ผู้เรียนผู้สอนอยู่ห่างไกลกันก็ยังสามารถทำให้มีการสื่อสารทางการเรียนเกิดขึ้นได้

1.3 การประชุมทางไกลด้วยเว็บวิดีโอ (web-(VDO)conference) นอกจากการออกแบบสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ผู้เรียนพบปะกันในเวลานัดหมาย และสื่อสารด้วยการพิมพ์อักษรในการสนทนาเป็นหลัก อาจใช้กล้องวิดีโอประกอบเพื่อทำให้สามารถเห็นคู่สนทนาพร้อมเสียงได้ จึงทำให้ผู้เรียนสามารถประชุมร่วมกัน ด้วยการใช้อุปกรณ์ส่งภาพ และเสียงผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์

1.4 กระดานอิเล็กทรอนิกส์ (White/electronic Board) กระดานอิเล็กทรอนิกส์เป็นโปรแกรมที่แสดงภาพของสิ่งที่ผู้สอนเขียนหรือวาดประกอบการบรรยาย ซึ่งผู้เรียนเองก็สามารถใช้สิทธิ์ในการใช้กระดานเช่นนี้ เช่นเดียวกับการใช้กระดานดำในห้องเรียน

1.5 การร่วมใช้โปรแกรม (share application) การร่วมใช้โปรแกรมเป็นการใช้ หรือสาธิตโปรแกรมให้ผู้เรียนได้ศึกษาพร้อมกันผ่านเครือข่ายซึ่งความหมายรวมถึงการโอนถ่ายไฟล์

2. การเรียนในมิติต่างเวลา (asynchronous mode of learning)

การเรียนในมิติต่างเวลา เป็นการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีเพื่อสร้างการปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนให้เกิดขึ้นบนเว็บ โดยผู้เรียนไม่จำเป็นต้องออนไลน์พร้อมกับผู้สอนหรือผู้เรียนอื่น ซึ่งมักจะใช้เครื่องมือหรือเทคโนโลยี ดังนี้

2.1 การใช้ไฮเปอร์ลิงก์หรือการเชื่อมโยงด้วยสื่อหลายมิติ การใช้ไฮเปอร์มีเดียนับเป็นหลักพื้นฐานเบื้องต้นของเว็บเพจ การเชื่อมโยงด้วยไฮเปอร์มีเดียเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเลือกศึกษาส่วนที่ตนเองต้องการ และการเชื่อมโยงนั้นยังอาจออกแบบให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ เช่น เมื่อผู้เรียนคลิกในบางพื้นที่โปรแกรมจะให้สารสนเทศ ในรูปแบบสื่อต่างๆ หรือโต้ตอบกลับเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มีลักษณะคล้ายคลึงกับ โปรแกรมบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

2.2 การใช้ประโยชน์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นวิธีการสื่อสารที่ผู้เรียนผู้สอนสามารถสื่อสารกันได้ตามเวลาที่สะดวก ทั้งยังมีโครงสร้างเป็นทางการ และแบบไม่มีโครงสร้างเป็นทางการ

1. การสื่อสารแบบมีโครงสร้าง การกำหนดการสื่อสารผ่านประโยชน์อิเล็กทรอนิกส์ไว้ในแบบทดสอบหรือแบบฝึกหัด ให้ส่งคำตอบผ่านประโยชน์อิเล็กทรอนิกส์ให้ผู้สอน เพื่อให้ผู้สอนโต้ตอบให้ผลป้อนกลับเป็นรายบุคคล หรือกลุ่มแทนการให้คำตอบโดยโปรแกรม

2. การสื่อสารแบบไม่มีโครงสร้าง เป็นการให้ที่อยู่ในประโยชน์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้สอนเพื่อเปิดช่องทางการสื่อสาร และแนะนำให้ผู้เรียนสามารถติดต่อผู้สอนเพื่อการปรึกษาหารือคำถามอื่นๆ ตามเหนือจากที่กำหนดในบทเรียน

2.3 การใช้กระดานอภิปราย การใช้กระดานอภิปรายในการจัดเสวนา (forum) เพื่อให้เกิดการ โอนถ่ายแลกเปลี่ยนความคิด และความร่วมมือ การใช้กระดานเสวนาเปิดโอกาสให้ผู้เรียน

ได้มีเวลาในการศึกษาหาแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม และทบทวนความคิดตามระยะเวลาเหมาะสมของตนเองก่อนที่จะทำการโต้ตอบประเด็นอภิปราย การใช้กระดานเสวนาในการเรียนแบบต่างเวลานี้ให้ความยืดหยุ่นกับในการทบทวนประเด็นของผู้เรียนอื่นหรือผู้สอนไม่ว่าการสนทนาในประเด็นนั้นจะตั้งไว้นานเท่าไรแล้วก็ตาม トラบเท่าที่ยังไม่มีการปรับประเด็นนั้นๆออกจากกระดาน การสื่อสารประเภทนี้เหมาะกับรายวิชาที่มีหลายคาบ เนื่องจากการกระตุ้นให้ชั้นเรียนเกิดการปฏิสัมพันธ์และร่วมมือกัน ผู้สอนต้องกำหนดหัวข้อการสนทนากระตุ้นให้ผู้เรียนโต้ตอบอภิปรายอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง นอกจากการออกแบบกิจกรรมการสนทนาแล้ว การสร้างรูปลักษณะของกระดานเสวนาก็ยังช่วยดึงดูดความสนใจ เช่น การใช้สัญลักษณ์แสดงอารมณ์ (emoticon) และการใช้รูปภาพประกอบทำให้การอภิปรายเป็นไปอย่างน่าสนใจยิ่งขึ้น

4. ประเภทของการเรียนการสอนบนเว็บ

ระบบอินเทอร์เน็ตมีเว็บไซต์ในแบบต่างๆหลายประเภท เว็บไซต์ทางการศึกษาก็เป็นอีกประเภทหนึ่งที่มีอยู่มากในระบบ ลักษณะของเว็บสำหรับการเรียนการสอนตามแนวคิดของพาร์สัน (Parson, 1997 อ้างถึงในวารางคณา หอมจันทร์, 2542) ได้แบ่งประเภทของการเรียนการสอนบนเว็บออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. การเรียนการสอนบนเว็บแบบรายวิชาอย่างเดี่ยว (Stand-Alone Courses) เป็นรายวิชาที่มีเครื่องมือและแหล่งที่เข้าไปถึงและเข้าหาได้โดยผ่านระบบอินเทอร์เน็ตอย่างมากที่สุด ถ้าไม่มีการสื่อสารก็สามารถที่จะไปผ่านระบบคอมพิวเตอร์สื่อสารได้ ลักษณะของการเรียนแบบนี้มีลักษณะเป็นแบบวิชาเขตมีนักศึกษาจำนวนมากที่เข้ามาใช้จริงแต่จะมีการส่งข้อมูลจากรายวิชาทางไกล

2. การเรียนการสอนบนเว็บแบบเว็บสนับสนุนรายวิชา (Web Supported Courses) เป็นรายวิชาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมที่มีการพบปะระหว่างครูกับนักเรียน และมีแหล่งให้มากเช่น การกำหนดงานที่ให้ทำบนเว็บ การกำหนดให้อ่าน การสื่อสารผ่านระบบคอมพิวเตอร์ หรือการมีเว็บที่สามารถชี้ตำแหน่งของแหล่งบนพื้นที่ของเว็บไซต์โดยรวมกิจกรรมต่างๆเอาไว้

3. การเรียนการสอนบนเว็บแบบศูนย์การศึกษา (Web Pedagogical Resources) เป็นชนิดของเว็บไซต์ที่มีวัตถุประสงค์ เครื่องมือ ซึ่งสามารถรวบรวมรายวิชาขนาดใหญ่เข้าไว้ด้วยกันหรือเป็นแหล่งสนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษาซึ่งผู้ที่เข้ามาใช้ก็จะมีสื่อให้บริการหลายรูปแบบ เช่น ข้อความ ภาพ การสื่อสารระหว่างบุคคล และการทำภาพเคลื่อนไหวต่างๆ เป็นต้น

โดยแบบที่หนึ่งและสองเป็นแบบที่มีแนวคิดเป็นรายวิชาโดยรวม ขณะที่แบบที่สามจะเป็นในรูปแบบกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา

Hannum (1998 อ้างถึงในปริยาภรณ์ ชูทัพ, 2546) ได้จัดประเภทของการเรียนการสอนบนเว็บเป็น 4 ลักษณะคือ

1. รูปแบบการเผยแพร่ (Publishing) แบ่งย่อยออกได้เป็น 3 รูปแบบคือ

1.1 รูปแบบห้องสมุด (Kibrary Model) เป็นรูปแบบที่ใช้ประโยชน์จากความสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ที่มีอยู่หลากหลาย โดยการเชื่อมโยงไปยังแหล่งเสริมต่างๆ เช่น สารานุกรมออนไลน์ วารสารออนไลน์ หรือหนังสือออนไลน์ เป็นรูปแบบที่นำลักษณะทางกายภาพของห้องสมุดที่มีทรัพยากรอยู่มากมายมาประยุกต์ใช้ ส่วนประกอบของรูปแบบนี้ได้แก่ สารานุกรมออนไลน์ วารสารออนไลน์ หนังสือออนไลน์ สารบัญญการอ่านออนไลน์ เว็บไซต์ห้องสมุดต่างๆ เว็บงานวิจัย รวมถึงรายชื่อเว็บที่มีข้อมูลสัมพันธ์กับรายวิชาต่างๆ

1.2 รูปแบบหนังสือเรียน (Textbook Model) เป็นรูปแบบที่ผู้สอนจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนในชั้นเรียนปกติไว้แบบออนไลน์ ผู้สอนสามารถเตรียมเนื้อหาออนไลน์ให้แก่ผู้เรียน เป็นรูปแบบที่ต่างจากรูปแบบห้องสมุด คือ รูปแบบที่จะเตรียมเนื้อหาสำหรับการเรียนการสอนโดยเฉพาะ ในขณะที่รูปแบบห้องสมุดเป็นลักษณะที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหาที่ต้องการจากการเชื่อมโยงที่เตรียมไว้ ส่วนประกอบของรูปแบบหนังสือเรียนนี้ประกอบด้วย บทที่ของหลักสูตรบทที่เนื้อหาวิชา ข้อแนะนำในชั้นเรียน สไลด์นำเสนอเนื้อหา วิดีโอและภาพที่ใช้ในชั้นเรียนและเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น ประมวลรายวิชา ตารางสอบ งานที่มอบหมาย เป็นต้น

1.3 รูปแบบการสอนอย่างมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Instruction Model) เป็นรูปแบบที่จัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาที่นำเสนอให้ โดยอาศัยคุณลักษณะของคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) มาประยุกต์ใช้ส่วนประกอบของรูปแบบนี้ได้แก่ การสอนออนไลน์ การมีปฏิสัมพันธ์ การฝึกปฏิบัติและการให้ผลย้อนกลับและสถานการณ์จำลอง

2. รูปแบบการสื่อสารผ่านคอมพิวเตอร์ (Computer-Mediated Communication Model) เป็นรูปแบบที่จัดให้ผู้เรียนสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้เรียนด้วยกันกับผู้สอนและผู้เชี่ยวชาญได้โดยใช้หลากหลายวิธีการสื่อสาร องค์ประกอบของรูปแบบนี้ได้แก่ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ กลุ่มอภิปรายและการสนทนาออนไลน์ การประชุมผ่านคอมพิวเตอร์

3. รูปแบบผสม (Hybrid Model) รูปแบบการเรียนการสอนบนเว็บแบบนี้ เป็นการรวมระหว่างรูปแบบการเผยแพร่และรูปแบบการสื่อสารเข้าด้วยกัน เช่น เว็บไซต์ที่รวมห้องสมุดและหนังสือเรียน เว็บไซต์ที่รวมเอาบทที่ของหลักสูตร บทที่เนื้อหาวิชาวิชารวมกับกลุ่มอภิปราย และเว็บไซต์ที่รวมรายชื่อของเว็บที่เป็นแหล่งเสริมความรู้เข้าไว้กับความสามารถของจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

4. รูปแบบห้องเรียนเสมือน (Virtual Classroom Model) เป็นรูปแบบที่นำลักษณะเด่นๆ ของรูปแบบต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นมาใช้ร่วมกัน ห้องเรียนเสมือนเป็นสภาพแวดล้อมที่มีทรัพยากร

ออนไลน์มาจัดเป็นการเรียนการสอนแบบร่วมมือ ระหว่างผู้เรียนด้วยกันและระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ระหว่างชั้นเรียนกับสถาบันการศึกษาอื่น หรือกับชุมชนอื่นที่ไม่ใช่สถาบันการศึกษา ห้องเรียนเสมือนเป็นสภาพแวดล้อมในการเรียนการสอนผ่านระบบการสื่อสารทางคอมพิวเตอร์ มีลักษณะการเรียนแบบร่วมมือ เน้นกระบวนการกลุ่มผ่านการติดต่อสื่อสารทางเครือข่าย อินเทอร์เน็ต องค์ประกอบของรูปแบบนี้ได้แก่ รายชื่อของเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง ประมวลรายวิชา เนื้อหาในหลักสูตร กิจกรรมที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ ผลย้อนกลับ คำแนะนำรายวิชา สื่อมัลติมีเดีย การเรียนแบบร่วมมือ การสื่อสารระหว่างกัน

5. สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้การเรียนการสอนบนเว็บ

ใจทิพย์ ณ สงขลา (2542) กล่าวว่า การเรียนการสอนบนเว็บได้มีการดำเนินการอย่างจริงจังทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศทางซีกโลกตะวันตก สำหรับวงการการศึกษาในประเทศไทยเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงจากเป็นเพียงผู้รับข้อมูลและสังเกตการณ์เรียนการสอนบนเครือข่าย เป็นความพยายามในการจัดการเรียนการสอนและใช้เครื่องมือบนเครือข่ายเว็ลด์ ไซด์ เว็บเสริมในชั้นเรียนปกติและบางมหาวิทยาลัยที่ดำเนินการเรียนการสอนแบบทางไกลกำลังดำเนินการที่จะสร้างชั้นเรียนเสมือนให้เกิดขึ้นจริง การดำเนินการเรียนการสอนบนเว็บมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความพร้อมของเครื่องมือและทักษะการใช้งานเบื้องต้น ความไม่พร้อมของเครื่องมือและการขาดทักษะทางเทคนิคที่จำเป็นในการใช้เครื่องมือหรือโปรแกรมเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความสับสนและผลทางลบต่อทัศนคติของผู้ใช้ จากการศึกษาการนำเทคโนโลยีเครือข่ายมาใช้พบว่า ผู้ใช้ที่ไม่มีความพร้อมทางทักษะการใช้จะพยายามแก้ปัญหาและศึกษาเรื่องของเทคนิคมากกว่าจำกัดความสนใจอยู่ที่เนื้อหา นอกจากนั้นจากงานวิจัยของ ใจทิพย์ ณ สงขลา (2542) พบว่า ยังไม่มีความพร้อมทางด้านทักษะการใช้ภาษาเขียนและภาษาต่างประเทศซึ่งเป็นทักษะจำเป็นพื้นฐานที่จำเป็นอีกประการหนึ่งสำหรับการสื่อสารผ่านเครือข่าย

2. การสนับสนุนจากฝ่ายบริหารและผู้ใช้เช่นเดียวกับการนำเทคโนโลยีอื่นเข้าสู่องค์กร ต้องอาศัยการสนับสนุนอย่างจริงจังจากฝ่ายบริหารทั้งในการสนับสนุนด้านเครื่องมือและนโยบายส่งเสริมการใช้เครือข่ายเว็ลด์ ไซด์ เว็บ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษากำหนดการใช้เครื่องมือดังกล่าวจึงไม่สามารถเป็นไปในลักษณะแนวตั้ง (Top down) โดยการกำหนดจากฝ่ายบริหารเพียงฝ่ายเดียวแต่ต้องเป็นการประสานจากทั้งสองฝ่ายคือ ฝ่ายบริหารและผู้ใช้จะต้องมีการประสานจากแนวล่างขึ้นบน ผู้ใช้จะต้องมีทัศนคติยอมรับการใช้สื่อดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ฝ่ายบริหารสามารถสร้างนโยบายที่กระตุ้นแรงจูงใจของผู้ใช้ เช่น สร้างแรงจูงใจจากภายนอก เช่น สร้างเงื่อนไข ผลตอบแทนพิเศษทั้งในรูปนามธรรมและรูปธรรม

3. การเปลี่ยนพฤติกรรมผู้เรียนจากการเรียนรู้แบบตั้งรับ (Passive) โดยฟังฟังการป้อน จากครูผู้สอนมาเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือผู้เรียนเป็นผู้ที่เรียนรู้วิธีการเรียน (Learning How to learn) เป็นผู้เรียนที่กระตือรือร้นและมี ทักษะที่สามารถเลือกรับข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ได้อย่างมีระบบนั้น ผู้สอนจะต้อง สร้างวุฒิทางการเรียนให้เกิดกับผู้เรียนก่อน กล่าวคือจะต้องเตรียมการให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะ พื้นฐานที่จำเป็นต่อการเลือกสรร วิเคราะห์และสังเคราะห์ใ้ในการเรียนผ่านเครือข่าย ทักษะดังกล่าว ได้แก่ ทักษะการอ่านเขียน ทักษะในเชิงภาษา ทักษะในการอภิปรายและที่จำเป็นคือทักษะในการ ควบคุมการตรวจสอบการเรียนรู้ของตนเอง

4. บทบาทของผู้สอนในการเรียนการสอนบนเครือข่ายจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ บทบาทที่เอื้อต่อการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยในเบื้องต้นจะเป็นบทบาทผู้นำเพื่อ สนับสนุนและวัฒนธรรมการเรียนรู้บนเครือข่าย ผู้สอนต้องใช้เวลามากไปกว่าการเรียนการสอนใน ชั้นเรียนธรรมดา

5. การสร้างความจำเป็นในการใช้ ผู้สอนที่จะนำการเรียนการสอนผ่านเครือข่ายมาใช้ ควรคำนึงถึงความจำเป็นและผลประโยชน์ที่ต้องการจากกิจกรรมบนเครือข่ายซึ่งจะเป็นตัวกำหนด รูปแบบการใช้ว่าผู้สอนเพียงต้องการใช้เครือข่ายเพื่อเสริมการเรียนหรือเป็นการศึกษาทางไกล ผู้สอนต้องสร้างสภาวะให้ผู้ใช้มีความจำเป็นที่ต้องใช้ เช่น การส่งผ่านข้อมูลที่จำเป็นทางการเรียน ให้กับผู้ใช้งานทางเครือข่าย หรือสร้างแรงจูงใจที่เป็นผลประโยชน์ทางการเรียนให้กับผู้ใช้

6. ผู้สอนต้องออกแบบการเรียนการสอนและใช้ประโยชน์ของความเป็นเครือข่ายอย่าง สูงสุดและเหมาะสม วิธีออกแบบการเรียนการสอนควรต้องพัฒนาให้เข้ากับครู สมบัติความเป็น คอมพิวเตอร์เครือข่ายซึ่งมีความแตกต่างจากการออกแบบสำหรับโปรแกรมช่วยสอนใน คอมพิวเตอร์ทั่วไป นอกเหนือจากเนื้อหาบทเรียนที่ผู้สร้างเสนอส่งผ่านเครือข่าย ผู้สอนสามารถ สร้างการเชื่อมโยงแหล่งข้อมูลอื่นที่สนับสนุนเนื้อหาหลักที่ผู้สอนสร้างเป็นแนวทางให้ผู้เรียนได้ ศึกษา ทั้งนี้เนื้อหาและการเชื่อมโยงควรจะต้องปรับปรุงให้ทันสมัยตลอดเวลาและควรจะต้องมีการ จัดกิจกรรมการปฏิสัมพันธ์ให้ผู้เรียนได้ประโยชน์จากการศึกษาร่วมกับผู้อื่น

6. การนำการเรียนการสอนบนเว็บมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า การเรียนการสอนบนเว็บหมายถึงการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอน โดยการใช้คอมพิวเตอร์ในรูปแบบของสื่อไฮเปอร์มีเดีย ที่ประกอบไปด้วยข้อมูล สารสนเทศต่างๆ บริการด้านต่างๆที่มีให้กับผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยผ่านระบบเครือข่ายที่ทำให้เกิดการ เรียนรู้

ดังนั้นสภาพการจัดการเรียนการสอนบนเว็บจะมีลักษณะการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างไปจากการจัดการเรียนการสอนที่ไม่มีคอมพิวเตอร์เป็นส่วนประกอบ ดังที่วิชุดา รัตนเพียร (2542) กล่าวว่า การเรียนการสอนบนเว็บมีลักษณะการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างจากการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติ ผู้เรียนจะเรียนจากจอคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายโดยผู้เรียนแต่ละคนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายอินเทอร์เน็ตสามารถเข้าสู่ระบบเครือข่ายเพื่อการศึกษาเนื้อหาบทเรียนจากที่ใดเวลาใดก็ได้ และผู้เรียนแต่ละคนยังสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้สอนหรือผู้เรียนคนอื่นๆ ได้ทันทีทันใด เหมือนกับได้เผชิญหน้ากันจริง การเรียนการสอนบนเว็บมีขั้นตอนการเรียนการสอน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ผู้เรียนที่เป็นสมาชิกอินเทอร์เน็ตเข้าสู่ระบบด้วยการบันทึกเข้า (Login)
2. พิมพ์ที่อยู่ของเว็บเพจที่ต้องการเข้าไปศึกษา
3. เมื่อเข้าสู่เว็บเพจที่ต้องการแล้ว ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาบทเรียนที่น่าเสนอผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์
4. ในบางช่วงบางตอนของบทเรียน ผู้เรียนจะถูกกระตุ้นให้มีปฏิริยาสนองตอบเนื้อหาของบทเรียน โดยผู้เรียนสามารถโต้ตอบกับบทเรียนบนเว็บ หรือสามารถโต้ตอบกับผู้เรียนคนอื่นๆ หรือแม้แต่ผู้สอนที่เข้าสู่บทเรียนในเวลาเดียวกันหรือคนละเวลาก็ได้
5. ผู้เรียนสามารถศึกษาเนื้อหาเท่าที่กำหนดในเว็บเพจหนึ่งๆ หรืออาจเข้าสู่เว็บเพจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องก็ได้เพื่อเป็นการขยายขอบเขตของความรู้
6. ผู้เรียนมีปฏิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ทางโปรแกรมการเรียนได้สร้างขึ้นอาจจะเป็นการพิมพ์คำตอบ คลิกเลือกเมนูหรืออาจเป็นการสนทนาโต้ตอบกันได้
7. บางเว็บอาจมีการทดสอบหลังจากที่ผู้เรียนได้เรียนแล้ว

บุปผชาติ ทัพทิกรณ์ (2541) ได้อธิบายการใช้การเรียนการสอนบนเว็บเป็นหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1. การเรียนการสอนบนเว็บเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาทางไกล (Distance Education) เนื่องจากมีระบบเครือข่ายเชื่อมโยงในระยะไกล ครอบคลุมทั่วโลก
2. การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการศึกษาค้นคว้าและวาระ (Asynchronous Learning) หมายความว่า การใช้เว็บในการสอนสามารถกระทำได้ตลอดทุกที่ทุกเวลา (Anywhere Anytime)
3. การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการศึกษาแบบ โครงการ (Project-Based Learning) โดยการให้ผู้เรียนได้เข้าไปเรียนในเว็บในรูปแบบที่จัดให้ผู้เรียนได้จัดทำโครงการขึ้นบนเว็บก็ได้
4. การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการศึกษาแบบการกระจายศูนย์ (Distributed Education) นั่นคือ การศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่ที่ใดที่หนึ่ง ไม่จำเป็นต้องเข้าชั้นเรียนแต่ผู้เรียนสามารถเรียนได้

ทุกที่ด้วยข้อมูลที่เหมือนกัน ทุกแห่งทุกที่คือศูนย์การเรียนรู้สามารถเรียนรู้สามารถเรียนด้วยเว็บเดิมในทีใหม่ได้ตลอดเวลา

5. การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการศึกษาแบบร่วมมือ (Collaborative Learning) นั่นคือเป็นความร่วมมือระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน โดยการศึกษาบนเว็บ

6. การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการศึกษาแบบเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) เพราะเว็บมีการเชื่อมโยงไปยังที่ต่างๆ ได้ทั่วโลก สามารถเข้าถึงข้อมูลของที่ต่างๆ มากมาย ไม่ได้เฉพาะเจาะจงในทีใดทีหนึ่งเท่านั้น การต่อเชื่อมระหว่างหน่วยงานต่างๆ และ โครงการจัดการศึกษาที่เน้นระบบเครือข่ายทำให้เว็บเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

7. การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการศึกษาตามความต้องการของผู้เรียน (Education on Demand) เนื่องจากข้อมูลภายในระบบเวปไซด์ ไซด์ เว็บ มีอยู่มากสาละนับเป็นล้านๆ เว็บ ดังนั้นผู้เรียนก็สามารถเลือกเรียนได้ตามความต้องการของตัวเอง

8. การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการศึกษาแบบห้องเรียนเสมือน (Virtual Classroom) อันเนื่องมาจากการจัดระบบของเว็บเหมือนกับการจัดระบบของห้องเรียน เพียงแต่เป็นการเรียนที่หน้าจอภาพ ไม่ได้จัดเป็นห้องเรียนจริง แต่ผู้เรียนก็สามารถเรียนรู้ด้วยกระบวนการที่เท่าเทียมกับห้องเรียนจริง

ชูซาน (Susan et al, 1996 อ้างถึงในวารางคณา หอมจันทร์, 2542) กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของการออกแบบการเรียนการสอนบนเว็บมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ประมวลการสอนรายวิชาออนไลน์ (The Online Syllabus) ผู้สอนจะจัดทำประมวลการสอนรายวิชาออนไลน์ หัวข้อรายวิชา (Topics) คำอธิบายรายวิชา จุดประสงค์ของวิชาสามารถเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชาได้ง่าย และนักเรียนจะทราบรายละเอียดของเนื้อหาวิชาในทุกสัปดาห์ โดยจะมีข้อความหลายมิติ (Hypertext) เพื่อเชื่อมโยงกับเว็บอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อนักเรียน

2. เนื้อหา เป็นส่วนที่ยากที่สุดในการออกแบบสามารถใส่สื่อในหลายๆ ประเภท เช่น ข้อความ เสียง กราฟิก ภาพเคลื่อนไหว วิดีโอ

3. โฮมเพจส่วนตัว โฮมเพจส่วนตัวจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและจะได้เรียนรู้การออกแบบโฮมเพจด้วย

4. การปฏิสัมพันธ์ (Interactivity) การเพิ่มกลุ่มสนทนา (Chat Forum) หมายถึงการที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปติดต่อโทรศัพท์เข้ามายังศูนย์รวมข่าวในเวลาเดียวกัน สามารถที่จะสนทนากันได้โดยการพิมพ์ข้อความโต้ตอบกัน หรือ ระบบกระดานข่าว (Bulletin Board) ซึ่งเป็นการติดต่อกันระหว่างสมาชิกเพื่อติดต่อสื่อสารกันได้เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารความรู้ โดยศูนย์บริการที่เป็นคอมพิวเตอร์แม่ข่าย (Host Computer) จะมีคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่อกับโมเด็มถูกจัดให้ตอบรับ

เก็บโทรศัพท์โดยอัตโนมัติเพื่อเก็บข่าวสารจากสมาชิกที่ส่งเข้ามา และให้ผู้เรียนเข้ามาอ่านและแลกเปลี่ยนข่าวสารและข้อมูลต่างๆ ได้ (กิดานันท์ มลิทอง, 2539) ในการเรียนการสอนบนเว็บหรืออาจจะใช้อีเมลเพื่อฝึกให้นักเรียนสามารถลงทะเบียนขอ E-Mail Address ของตนเองได้และรู้จักติดต่อกันทางอีเมล ผู้เรียนสามารถติดต่อกับผู้สอนและแหล่งค้นคว้าอื่นๆ

5. งานที่ได้รับมอบหมาย ในโปรแกรมการเรียนการสอนบนเว็บจะสามารถส่งงานที่ผู้เรียนต้องรับผิดชอบในแต่ละสัปดาห์ ผู้เรียนสามารถส่งการบ้านผ่านทางอีเมลได้

6. การประกาศข้อมูลข่าวสาร การประกาศข้อมูลข่าวสารจำเป็นสำหรับนักเรียนที่จะทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ อาจจะใช้ข้อความกระพริบเพื่อดึงดูดความสนใจเพื่อให้ผู้เรียนทราบว่าข้อมูลใหม่ๆ

7. การวัดผล การฝึกทำแบบฝึกหัดซ้ำๆหรือการทดสอบจะใช้เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนสนใจในเนื้อหาวิชาที่เรียน ผลสอบอาจไม่จำเป็นต้องเกี่ยวกับเกรด วิธีวัดผลทำได้โดยออกแบบข้อคำถามเป็นแบบให้ตอบแบบสั้น (Short Answer) หรือข้อสอบแบบปรนัย (Multiple Choice) เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาวิชาเพิ่มขึ้น

8. การจัดการรายวิชา ใช้โปรแกรมซอฟต์แวร์เพื่อเพิ่มหรือลดจำนวนผู้เรียน ใช้อัตราประจำตัวผู้เรียนหรืออัตราผ่านเนื้อหา การออกแบบเนื้อหาอาจจะเป็นส่วนที่ยากโดยผู้สอนอาจจะถ่ายโอนไฟล์ไปที่เว็บ โดยอาจจะเพิ่มเสียง ภาพ หรือวีดิทัศน์เพื่อดึงดูดใจผู้เรียน

7. หลักการจัดการเรียนการสอนบนเว็บ

Angelo (1993 อ้างถึงในวิชิตา รัตนเพียร, 2542) ได้สรุปหลักการพื้นฐานของการจัดการเรียนการสอนบนเว็บ 5 ประการดังนี้

1. ในการจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไปแล้ว ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนและผู้สอนสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ตลอดเวลา การติดต่อระหว่างผู้เรียนและผู้สอนมีส่วนสำคัญในการสร้างความกระตือรือร้นกับการเรียนการสอน โดยผู้สอนสามารถให้ความช่วยเหลือผู้เรียนได้ตลอดเวลา ในขณะที่กำลังศึกษา ทั้งยังช่วยเสริมสร้างความคิด และความเข้าใจ ผู้เรียนที่เรียนบนเว็บสามารถสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นรวมทั้งซักถามข้อข้องใจกับผู้สอนได้โดยทันทีทันใด เช่น การมอบหมายงานส่งผ่านทางอินเทอร์เน็ตจากผู้สอน เมื่อผู้เรียนได้รับมอบหมายก็จะสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมาย และส่งผ่านทางอินเทอร์เน็ต กลับไปยังอาจารย์ผู้สอน หลังจากนั้นอาจารย์ผู้สอนสามารถตรวจ และให้คะแนนพร้อมทั้งส่งผลย้อนกลับไปยังผู้เรียนได้ในเวลาอันรวดเร็ว หรือในทันทีทันใด

2. การจัดการเรียนการสอนบนเว็บ ควรสนับสนุนให้มีการพัฒนาความร่วมมือระหว่างผู้เรียน ความร่วมมือระหว่างกลุ่มผู้เรียนจะช่วยพัฒนาความคิดความเข้าใจได้ดีกว่าการทำงานคน

เดียว ทั้งยังสร้างสัมพันธ์เป็นทีม โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันเพื่อหาแนวทางที่ดีที่สุด เป็นการพัฒนาการแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ และยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นมาประกอบเพื่อหาแนวทางที่ดีที่สุด ผู้เรียนที่เรียนบนเว็บแม้ว่าจะเรียนจากคอมพิวเตอร์ที่อยู่กันคนละที่ แต่ด้วยความสามารถของเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมโยงเครือข่ายคอมพิวเตอร์ทั่วโลกไว้ด้วยกันทำให้ผู้เรียนสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ทันทีทันใด เช่น การใช้บริการสนทนาแบบออนไลน์ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนติดต่อสื่อสารกันได้ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปจนถึงผู้เรียนที่เป็นกลุ่มใหญ่

3. ควรสนับสนุนให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (Active Learners) หลีกเลี่ยงการกำกับให้ผู้สอนเป็นผู้ป้อนข้อมูล หรือคำตอบ ผู้เรียนควรเป็นผู้ขวนขวายใฝ่หาข้อมูลองค์ความรู้ต่างๆเอง โดยการแนะนำของผู้สอน เป็นที่ทราบกันคืออยู่แล้วว่าอินเทอร์เน็ตเป็นแหล่งข้อมูลที่ใหญ่ที่สุดในโลก ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนบนเว็บนี้จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถหาข้อมูลได้จากแหล่งข้อมูลทั่วโลก เป็นการสร้างความกระตือรือร้นในการใฝ่หาความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ โจทิพย์ ณ สงขลา (2542) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนบนเว็บ ควรจัดให้มีรูปแบบการเรียนการสอนในลักษณะที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ (Learner Center) ที่เน้นบทบาทของแรงจูงใจภายในของผู้เรียน และการเรียนด้วยปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (Learner Interaction) และ กิดานันท์ มลิทอง (2543) กล่าวว่า ควรให้ผู้เรียนมีอิสระในการเรียน มีบทบาทในการเรียน โดยที่ผู้สอนเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษา และประเมินผลเท่านั้น

4. การให้ผลย้อนกลับแก่ผู้เรียน โดยทันทีทันใดช่วยให้ผู้เรียนได้ทราบถึงความสามารถของตน อีกทั้งยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับแนวทาง วิธีการ หรือพฤติกรรมให้ถูกต้องได้ ผู้เรียนที่เรียนบนเว็บสามารถได้รับผลย้อนกลับทั้งจากผู้สอนเองหรือแม้กระทั่งจากผู้เรียนคนอื่นๆได้ทันทีทันใด แม้ว่าผู้เรียนแต่ละคนจะไม่ได้นั่งเรียนในชั้นเรียนแบบเผชิญหน้ากันก็ตาม

5. การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนที่ไม่มีขีดจำกัด สำหรับบุคคลที่ใฝ่หาความรู้ การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการขยายโอกาสให้กับทุกๆคนที่สนใจศึกษา เนื่องจากผู้เรียน ไม่จำเป็นต้องเดินทางไปเรียน ณ ที่ใดที่หนึ่ง ผู้ที่สนใจสามารถเรียนได้ด้วยตนเองในเวลาที่เหมาะสม

โจทิพย์ ณ สงขลา (2542) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนบนเว็บควรให้ ผู้เรียนมีแรงจูงใจต่อการเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญ โดยแรงจูงใจภายในมีผลสัมฤทธิ์ต่อการเรียนสูงกว่าแรงจูงใจภายนอก และความพยายามจะมีมากขึ้นเมื่อสิ่งที่ได้รับคุ้มกับความพยายามนั้น

นอกจากนี้ Duchastel (1997a อ้างถึงใน อิศรชัย ลาวรรณา, 2545) กล่าวถึงหลักการพื้นฐาน 5 ประการ ในการจัดการเรียนการสอนบนเว็บ ได้แก่

1. การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เช่น การตั้งงานระหว่างผู้เรียนและผู้สอน

2. การสร้างความร่วมมือระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนบนเว็บ ซึ่งผู้เรียนตั้งแต่สองคนขึ้นไปจนถึงกลุ่มใหญ่สามารถสื่อสารกันได้แม้ว่าอยู่คนละที่ ส่วนใหญ่เพื่อการแก้ปัญหา และการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น
3. สนับสนุนการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยการค้นหาข้อมูลจากเครือข่าย
4. การได้รับผลป้อนกลับจากโปรแกรมทันที ทำให้ผู้เรียนสามารถประเมินตนเอง
5. การเรียนด้วยตนเองไม่จำกัดเวลา และสถานที่

หลักการสอน 7 ประการที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนบนเว็บ (Chizmar and others, 1999 อ้างถึงใน วราภรณ์ ตระกูลสถิตย์, 2545)

1. ใช้หลักการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้สอน (net-forum) ซึ่งใช้แบบสังเกตที่สร้างโดย Mayers and Jones's (1993) ให้จับคู่แสดงความคิดเห็นร่วมกันในสภาพการณ์ต่างๆที่ผู้สอนจัดเตรียมไว้ให้ รวมทั้งให้ช่วยกันแก้ไขแนวความคิดเห็น และการเขียนของผู้เขียนด้วย ส่วนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน จะใช้ "one-minute paper" ที่ออกแบบมาให้ผู้เรียนสามารถให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้สอนเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก เกี่ยวกับการนำเสนอสิ่งที่เรียนรู้ ส่วนครูผู้สอนก็สามารถส่งคำถามให้ผู้เรียนตอบ

2. ใช้เทคนิคให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง (use active learning techniques) Chizmaz ใช้เทคนิคการเรียนแบบร่วมมือในการเรียนเกี่ยวกับการทดสอบในห้องปฏิบัติการ (collaborative classroom/laboratory approach) โดยผ่านเว็บในรูปแบบของ hypertext labs โดยให้ผู้เรียนเก็บรวบรวมข้อมูล อธิบายผลการปฏิบัติการทดลอง วิเคราะห์ ทดสอบบนเว็บ โดยใช้เทคนิคของการจำลองสถานการณ์ให้เหมือนจริง (simulation) และสุดท้ายให้เขียนบรรยายการทดลอง และผลที่ได้รับ

ส่วนในวิชา เศรษฐศาสตร์จุลภาค จะใช้ Excel workbooks ซึ่งอยู่ใน course website ใน Excel workbooks จะมี work sheet ประกอบไปด้วยข้อความ ซึ่งจะกระตุ้นให้ผู้เรียนต้องสืบค้นข้อมูลว่า สิ่งที่ผู้สอนถาม คำตอบคืออะไร

3. พัฒนาการเรียนแบบร่วมมือกันระหว่างผู้เรียน (develop reciprocity and cooperation among students)

4. การให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างทันที (give prompt feedback) การให้ข้อมูลย้อนกลับทันทีในรูปแบบของ hypertext โดยมีแบบทดสอบบนเครือข่าย (electronic quizzes) เพื่อทดสอบผู้เรียน เมื่อผู้เรียนตอบกลับก็จะมีคำตอบหรือผิดอย่างไร และใช้ในลักษณะของ lab exercise ที่ทำเป็นขั้นตอนซึ่งผู้เรียนสามารถตรวจดูว่าคำตอบในแต่ละขั้นการทดลองถูกหรือผิด โดยการเลือกข้อความ hypertext ว่าให้ "คลิกที่นี่เพื่อตรวจคำตอบของท่าน" โปรแกรมบนเว็บจะตอบว่าถูกหรือผิด

5. การให้ความสำคัญกับเวลาในการเรียนรู้ (emphasize time on task) ซึ่งการเรียน โดยบนเว็บ จะไม่ถูกจำกัดด้วยเวลาในการเลือกเรียนรู้ของผู้เรียน ช่วยขยายขอบเขตการเรียนรู้ให้เกินกว่าความรู้ในห้องเรียน

6. ความคาดหวังอย่างสูงในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน (communication expectations) ในการมอบหมายอะไรให้ผู้เรียนไปค้นคว้า เรียบเรียง และนำมาเสนองานเว็บเพจ ผู้เรียนทุกคนในชั้นเรียนบนเครือข่าย จะสามารถติดต่อสื่อสารไปดูรายละเอียดของงาน โครงการงานของเพื่อนร่วมชั้นเรียนได้

7. การยอมรับความสามารถ และหนทางในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน (respect diverse and way of learning) ในการค้นหาความรู้ แสวงหาคำตอบที่ผู้เรียนสนใจ และต้องการ และนำข้อมูล องค์ความรู้ที่ได้รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ของตนเอง

วิชุดา รัตนเพียร (2545) ได้เสนอแนะกิจกรรมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนบนเว็บไว้ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงกิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้สอนสามารถประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนบนเว็บ รวมทั้งข้อแนะนำในการจัดกิจกรรมนั้นๆ

กิจกรรมการเรียนการสอน	การประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนบนเว็บ	ข้อแนะนำในการจัดกิจกรรม
1. การอภิปราย หรือ แสดงความคิดเห็น หรือ Discussion	1. การใช้โปรแกรมสนทนา หรือ Chat, การใช้กระดานสนทนา หรือ Web board	- การจัดกิจกรรมการ Chat ผู้สอนจะต้องกำหนดตารางเวลาร่วมกิจกรรม Chat สำหรับผู้เรียน โดยอาจแบ่งเป็นกลุ่ม เพราะหากมีผู้ร่วมสนทนาที่ละมากๆอาจทำให้ยากต่อการควบคุม และในการจัดกิจกรรม Chat นี้ - ผู้สอนควรกำหนดหัวข้อเรื่องของการสนทนา โดยควรที่จะต้องแจ้งให้ผู้เรียนทุกคนได้ทราบล่วงหน้าเพื่อที่ผู้เรียนจะได้เตรียมตัวเพื่อร่วมสนทนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ - ผู้สอนสามารถนำประเด็นหรือหัวข้อที่ต้องการให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นเสนอขึ้นไว้บน Web board ผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนแต่ละคนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมหรือร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นนั้นๆ
2. กิจกรรมการสมมติบทบาท หรือ Role Play	2. การใช้โปรแกรมสนทนา หรือ Chat, การใช้กระดานสนทนา หรือ Web board	- ผู้สอนควรกำหนดบทบาทที่ต้องการให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรม Role Play ล่วงหน้า และควรให้ผู้เรียนมีโอกาสเตรียมตัว เมื่อเข้าสู่กิจกรรมการ Chat ผู้เรียนแต่ละคนสวม

กิจกรรม การเรียนการสอน	การประยุกต์ใช้ในการเรียน การสอนบนเว็บ	ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรม
		<p>บทบาทที่ตนเองถูกกำหนดให้เป็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้สอนสามารถนำเสนอบทเรียนและสภาพแวดล้อมต่างๆที่เกี่ยวข้อง ผู้เรียนแต่ละคนจะถูกกำหนดให้มีบทบาทที่ต่างกัน แต่ทั้งนี้ส่วนใหญ่แล้วบทบาทที่ผู้เรียนจะได้รับมักจะเป็นบทบาทที่คล้ายสถานการณ์จริงที่แต่ละคนจะต้องร่วมกันแก้ปัญหาที่ผู้สอนกำหนดไว้ให้
3. กิจกรรมกรณีศึกษา หรือ Case Study	3. การใช้โปรแกรมสนทนา หรือ Chat, การใช้กระดานสนทนา หรือ Web board, E-mail	<ul style="list-style-type: none"> - เช่นเดียวกับกิจกรรมการอภิปราย และบทบาทสมมติ ผู้สอนควรต้องนำเสนอรายละเอียดของกรณีที่ต้องการให้ผู้เรียนศึกษาล่วงหน้า เมื่อถึงเวลา Chat ผู้เรียนจะมีความพร้อม - ผู้สอนนำเสนอกรณี และประเด็นที่ต้องการให้ผู้เรียนศึกษา ผู้เรียนเมื่อพร้อมสามารถเข้ามาใช้กระดานสนทนา แสดงความคิดเห็น หรือร่วมให้คำปรึกษา - ผู้เรียนการใช้วิธีการโต้ตอบกันทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ก็ได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ E-mail เพื่อปรึกษาหารือกันเป็นการส่วนตัว
4. กิจกรรมแบบฝึกหัดหลังการเรียน รวมทั้งการมอบหมายงานภายหลังการเรียน	4. การใช้โปรแกรมสนทนา หรือ Chat, การใช้กระดานสนทนา หรือ Web board, E-mail	<ul style="list-style-type: none"> - เมื่อผู้เรียนร่วมทำกิจกรรมการเรียนการสอนเสร็จสิ้นแล้ว ผู้สอนมักจะจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนทบทวนหรือประเมินความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาบทเรียน ซึ่งผู้สอนอาจใช้กิจกรรมการ Chat, Web board หรือให้ผู้เรียนส่งงานที่ได้รับมอบหมายทาง E-mail ก็ได้
5. กิจกรรมการนำเสนอเนื้อหา E-Lecture	5. WWW, การใช้โปรแกรมสนทนา หรือ Chat, การใช้กระดานสนทนา หรือ Web board, E-mail	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมการนำเสนอเนื้อหาบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ หรือ บทเรียนบนเว็บนี้ นอกจากผู้สอนจะนำเสนอเนื้อหาส่วนที่ต้องการให้ผู้เรียนได้ศึกษาแล้ว ยังต้องนำเสนอหรือแนะนำวิธี หรือขั้นตอนการเรียน และการร่วมทำกิจกรรมร่วมกับผู้เรียนคนอื่นๆอีกด้วย การนำเสนอเนื้อหาที่ผู้สอนส่วนใหญ่นำเสนอผ่านบริการ WWW ซึ่งสามารถนำเสนอได้ในรูปแบบของข้อความ เสียงบรรยายประกอบรูปภาพ หรือแม้กระทั่งเพิ่มวีดิทัศน์ประกอบการเรียน ทั้งนี้ผู้สอน

กิจกรรม การเรียนการสอน	การประยุกต์ใช้ในการเรียน การสอนบนเว็บ	ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรม
		<p>ควรพิจารณาถึงความถูกต้อง และความเหมาะสม ดังที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้วว่า ส่วนการนำเสนอเนื้อหาของการจัดการเรียนการสอนบนเว็บนั้น ควรหลีกเลี่ยงการนำเสนอเนื้อหาจำนวนมากๆ</p> <p>แนวทางการจัดกิจกรรม E-Lecture</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ควรจัดแบ่งหมวดหมู่ของเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอตามความเหมาะสมเพื่อหลีกเลี่ยงการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นข้อความที่ละมากๆ เมื่อจัดหมวดหมู่ของเนื้อหาแล้ว ใช้วิธีการนำเสนอเนื้อหาเป็นประเด็นๆ โดยการให้ผู้เรียนเลือกคลิกประเด็นข้อความเพื่อ Link เข้าไปศึกษาหรือค้นคว้าตามเนื้อหาที่ผู้สอนจัดหมวดหมู่ไว้ตามแนวคิดแบบ Hypertext หรือ Hyperlink 2. ในกรณีที่ผู้สอนไม่อาจหลีกเลี่ยงการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นข้อความที่ละหลายๆ ได้ ควรใส่เครื่องมือ หรือปุ่มที่อนุญาตให้ผู้เรียนสามารถพิมพ์ หรือ Print เนื้อหาเหล่านั้นออกมาเป็นเอกสารสำหรับอ่านประกอบได้ ทั้งนี้ เนื่องจากการอ่านบนหน้าจอคอมพิวเตอร์นั้นๆ อาจทำให้เกิดความน่าเบื่อ และเป็นการทรมานสุขภาพทางสายตาอีกด้วย 3. ควรเลือกใช้ภาพ หรือเสียงประกอบให้เหมาะสมกับเนื้อหา และสภาพแวดล้อมของการเรียนของผู้เรียนแต่ละคน การใช้สื่ออื่นๆ ประกอบบทเรียนจะช่วยทำให้การเรียนการสอนนั้นมีความน่าสนใจ และช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในบทเรียนมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม หากผู้สอนเลือกใช้สื่อประกอบที่ไม่เหมาะสม อาจกลายเป็นอุปสรรคในการเรียนได้ เช่น หากการใช้สื่อประกอบที่มีหน่วยความจำมากๆ อาจทำให้การรับ-ส่งข้อมูลบนอินเทอร์เน็ตช้าลง ซึ่งอาจก่อให้เกิดความรำคาญกับผู้เรียนได้

กิจกรรม การเรียนการสอน	การประยุกต์ใช้ในการเรียน การสอนบนเว็บ	ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรม
6. กิจกรรมการเรียนการสอนแบบร่วมมือ (Collaboration)	6. การใช้โปรแกรมสนทนา หรือ Chat, การใช้กระดานสนทนา หรือ Web board, E-mail	<p>- ผู้สอนควรพิจารณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนแบบร่วมมือ กล่าวคือ การจัดกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นอภิปราย ร่วมกัน สืบค้น หรือค้นคว้าเพิ่มเติม รวมทั้งการทำงานร่วมกัน อย่างเป็นทีม หลายคนมักจะคิดว่าไม่สามารถทำได้ เนื่องจากผู้เรียนต่างก็อยู่กับคนละที่ หรือต่างก็เข้าสู่ระบบการเรียนกันคนละเวลา ซึ่งน่าจะมีผลทำให้การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ร่วมมือกันนั้นคงจะทำได้ยาก อย่างไรก็ตามหากผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องมือและบริการต่างๆบนอินเทอร์เน็ตที่ใช้ในการสื่อสารเป็นอย่างดี คงจะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนแบบร่วมมือเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ</p> <p>แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนบนเว็บแบบร่วมมือ</p> <p>1. การใช้ E-mail เป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างผู้สอน และผู้เรียน หรือกลุ่มผู้เรียน ผู้สอนสามารถรับ-ส่งจดหมายถึงผู้เรียนเพื่อติดตามผลการเรียนของผู้เรียน หรือเพื่อมอบหมายงานให้กับผู้เรียนรายบุคคลหรือกลุ่มผู้เรียน และสำหรับผู้เรียนเองก็สามารถใช้ E-mail ในการติดต่อกับผู้สอนเพื่อซักถามข้อสงสัยที่อาจมี หรืออาจใช้ E-mail เพื่อรายงานความก้าวหน้าในการเรียนของตนหรือแม้กระทั่งใช้ในการสื่อสารไปยังผู้เรียนคนอื่นในการร่วมกันทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง การติดต่อกันด้วย E-mail ช่วยทำให้การรับ-ส่งข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกและรวดเร็ว</p> <p>2. การใช้โปรแกรมสนทนาแบบประสานเวลา (Synchronous Chat) ด้วยความสามารถของอินเทอร์เน็ตที่ช่วยให้ผู้ที่อยู่บนระบบเครือข่ายพร้อมกันสามารถสื่อสารกันได้แบบ Real Time หรือทันทีทันใด ซึ่งทำให้ผู้สอนและผู้เรียนถึงแม้จะอยู่กันคนละสถานที่ สามารถพูดคุยหรือสื่อสารกันได้เหมือนกับนั่งเผชิญหน้ากัน เนื่องจาก</p>

กิจกรรม การเรียนการสอน	การประยุกต์ใช้ในการเรียน การสอนบนเว็บ	ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรม
		<p>การ Chat นี้ นอกจากจะให้ผู้เรียนและผู้สอนสื่อสารกัน ด้วยการพูดคุยผ่าน ไมโครโฟน และกล้องดิจิทัลเพื่อให้สามารถได้ยินเสียง และมองเห็นกันและกันได้ อีกด้วย ดังนั้น หากในบางกรณีที่ผู้สอนหรือผู้เรียนต้องการแสดง หรือสาธิตประกอบการเรียนก็ยังสามารถทำได้ เช่นเดียวกันเหมือนกับผู้เรียน และผู้สอนอยู่ในห้องเดียวกัน</p>
<p>7. กิจกรรมการสนทนา หรือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับ ผู้เชี่ยวชาญ</p>	<p>7. การใช้โปรแกรมสนทนา หรือ Chat, การใช้กระดานสนทนา หรือ Web board, E-mail</p>	<p>- กิจกรรมการเรียนการสอนบนเว็บลักษณะนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาส สอบถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เชี่ยวชาญในเรื่องต่างๆ ซึ่งในบางครั้งผู้สอนเองอาจไม่มีความชำนาญในเรื่องนั้นๆเท่ากับเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความกว้างขวางมากยิ่งขึ้น</p> <p>- ผู้สอนอาจจัดช่วงเวลาพิเศษแล้วเชิญผู้เชี่ยวชาญให้เข้าสู่ระบบเครือข่ายพร้อมๆกัน เพื่อที่ผู้เรียนจะได้ซักถามข้อสงสัย หรือผู้เชี่ยวชาญนั้นๆจะได้บรรยายพิเศษให้แก่ผู้เรียน</p>

ปทีป เมธาคุณวุฒิ (2543) ได้กล่าวถึงเทคนิคในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทางอินเทอร์เน็ต ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงเทคนิคในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทางอินเทอร์เน็ต

กิจกรรมการเรียนการสอน	กิจกรรมทางอินเทอร์เน็ต
การบรรยาย	WWW
การอภิปราย สัมมนา	Newsgroup, Internet Relay Chat(IRC)
การแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นระหว่างบุคคล	Talk, E-mail, Internet Relay Chat(IRC), Teleconference, Electronic Discussion, Group Forum
การระดมสมอง	Newsgroup, Internet Relay Chat(IRC), Talk
การศึกษาค้นคว้า	WWW, Newsgroup
การศึกษด้วยตนเอง	WWW, CAI on Web, Gopher, FTP
การฝึกปฏิบัติ	E-mail, CAI on Web
การสาธิต	WWW, CAI on Web
การเรียนรายบุคคล	Talk, E-mail
การเรียนแบบร่วมมือ	WWW, Gopher, FTP, Talk, E-mail

มหาวิทยาลัยแห่งรัฐอิลลินอยส์ (2002 อ้างถึงใน กรกช รัตนโชตินันท์, 2547) ได้สรุปองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนบนเว็บไว้ดังนี้

1. Web Resources (แหล่งความรู้ต่างๆจากเว็ลด์ ไซด์ เว็บ) หมายถึง เนื้อหาบทเรียนบนเว็บที่ผู้สอนออกแบบ และพัฒนาไว้ หรืออาจจะเป็นแหล่งข้อมูลจากเว็บอื่นๆที่เกี่ยวข้อง
2. Offline (การเรียนการสอนอื่นๆที่ไม่ได้เกิดขึ้นบนเครือข่าย) คือ ผู้สอนจัดกิจกรรมหรือมอบหมายงานในการเรียนการสอนขั้นปกติ หรือสื่อการสอนรูปแบบอื่นๆ เช่น CD-Rom หรือ CAI (Computer-Assisted Instruction) ซึ่งผู้เรียนสามารถศึกษาเนื้อหาต่างๆนี้ได้ด้วยตนเอง
3. Homework หรือ Assignment (การบ้านหรืองานที่มอบหมาย) เมื่อศึกษาเนื้อหาตามที่กำหนดแล้ว ผู้สอนมักจะมอบหมายงานให้ผู้เรียนได้ทำหรือปฏิบัติ อาจเป็นงานรายบุคคล หรือกิจกรรมกลุ่มก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหา และจุดประสงค์ของบทเรียน หากเป็นกิจกรรมเดี่ยวผู้เรียนแต่ละคนสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายในเวลาที่เหมาะสม และสามารถจัดส่งงานผ่านทางอินเทอร์เน็ตให้ผู้สอนได้เอง แต่หากเป็นกิจกรรมกลุ่มควรเป็นรูปแบบของการสื่อสารระหว่างผู้เรียนรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งขึ้น โดยอาจให้ผู้เรียนเข้าสู่ระบบเครือข่ายพร้อมๆกัน (Synchronous)

เพื่อประชุมกลุ่มหรือสนทนาระหว่างกันแบบทันทีทันใด (Real Time) หรือในอีกลักษณะหนึ่ง ผู้เรียนอาจสื่อสารกันได้โดยไม่จำเป็นต้องเข้าสู่ระบบเครือข่ายพร้อมๆ กันก็ได้ (Asynchronous)

4. Online Tests and Quizzes (แบบทดสอบออนไลน์) เป็นการประเมินความเข้าใจเนื้อหาบทเรียน ผู้สอนสามารถประเมินความรู้ความสามารถของผู้เรียนรายบุคคลออนไลน์ผ่านเว็ลด์ ไซด์ เว็บ ได้หลังจากที่ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาบทเรียนจนจบ นอกจากนี้ผู้สอนจะต้องเฉลยแบบทดสอบ เพื่อให้ผู้เรียนได้ทราบผลการประเมินผลทันที การจัดการทดสอบบนเว็บนั้น ผู้สอนจะต้องออกแบบระบบการจัดการสอบให้รัดกุม และรอบคอบ เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าผู้ที่เข้าสอบนั้นเป็นบุคคลเดียวกับผู้ที่ลงทะเบียนเรียน

5. Discussion Forum (การอภิปราย) การสื่อสารระหว่างผู้เรียน และผู้สอน โดยอาศัย อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร เช่น การสื่อสารผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) การแลกเปลี่ยนหรือแสดงความคิดเห็นผ่านกระดานสนทนา (Web board) การจัดการประชุมสนทนาแบบประสานเวลาผ่าน โปรแกรมสนทนา (Chat) เพื่อให้ผู้เรียนและผู้สอนสามารถสื่อสารกันได้ ต้องมีการกำหนดตาราง และวิธีการสื่อสารอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้สอนได้รับทราบความคืบหน้า หรือ ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้

8. การออกแบบการเรียนการสอนบนเว็บ

อาเวนิส (Arvanitis, 1997 อ้างถึงใน สรวงสุดา ปานสกุล, 2545) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าในการสร้างเว็บไซต์นั้น ควรจะดำเนินการ ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ โดยพิจารณาว่าเป้าหมายของการสร้างเว็บไซต์นี้เพื่ออะไร
2. ศึกษาคุณลักษณะของผู้ที่จะเข้ามาใช้ ว่ากลุ่มเป้าหมายใดที่ผู้สร้างต้องการสื่อสาร ข้อมูล อะไรที่พวกเขาต้องการ โดยขั้นตอนนี้ควรจะปฏิบัติควบคู่ไปกับขั้นตอนที่หนึ่ง
3. วางลักษณะ โครงสร้างของเว็บ
4. กำหนดรายละเอียดให้กับโครงสร้าง ซึ่งพิจารณาจากวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยตั้งเกณฑ์ในการใช้ เช่น ผู้ใช้ควรจะทำอะไรบ้าง จำนวนหน้าควรมีเท่าใด มีการเชื่อมโยงมากน้อยเพียงไร

5. หลังจากนั้นจึงทำการสร้างเว็บแล้วนำไปทดลอง เพื่อหาข้อผิดพลาดและทำการปรับปรุง แก้ไข แล้วจึงค่อยนำเข้าสู่เครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นขั้นตอนสุดท้าย

ไบเลย์และไบรท์ (Bailey and Blythe, 1998 อ้างถึงใน สรวงสุดา ปานสกุล, 2545) ได้เสนอกระบวนการ 3 ขั้นตอนง่ายๆ ในการ นำไปใช้ออกแบบเว็บไซต์เพื่อการเรียนการสอน ดังนี้

1. ร่างเค้าโครงแนวคิดเบื้องต้นในด้านการนำเสนอ การเชื่อมโยงและจัดเรียงเนื้อหา

2. การวางแผนผังแสดงโครงสร้างของเว็บไซต์ ซึ่งโดยทั่วไปจะมีโครงสร้างอยู่ 3 ลักษณะ คือ โครงสร้างแบบเส้นตรง (Linear) ซึ่งกำหนดเส้นทางเดียวให้แก่ผู้เรียนคือเริ่มจากหน้าแรกไปสู่หน้าต่อไป โครงสร้างแบบลำดับขั้น (Hierarchical) ซึ่งจะแบ่งระดับความสำคัญของข้อมูลลดหลั่นกันลงมาเป็นขั้นๆ และ โครงสร้างแบบแตกกิ่ง (Branching) ซึ่งจะมีเส้นทางที่แตกต่างกันในการเข้าสู่เนื้อหาแต่ละส่วน
3. เขียนแผน โครงเรื่อง โดยแสดงรายละเอียดที่จะมีอยู่ในแต่ละหน้าไม่ว่าจะเป็นตัวอักษร เสียง วิดิทัศน์ และกราฟิก

การจัดการเรียนการสอนบนเว็บ เหมือนกับการเรียนการสอนในชั้นเรียนที่ครูผู้สอนจะต้องจัดเตรียมกิจกรรมและประสบการณ์เรียนให้กับผู้เรียน และการเรียนการสอนที่ดีนั้น ผู้เรียนและผู้สอนควรต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ดังนั้นการเรียนการสอนบนเว็บจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่การสร้างบทเรียนบนเว็บเพื่อให้ผู้เรียนเข้ามาศึกษาเนื้อหาบทเรียนเท่านั้น หากแต่ยังต้องมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ นำออกแบบและพัฒนาบทเรียนบนเว็บส่วนใหญ่จึงยึดตามการจัดการเรียนการสอนตามกระบวนการ 9 ขั้นตอน ตามทฤษฎีการจัดการประสบการณ์การเรียนการสอนของกาเย่ ในการออกแบบและพัฒนาบทเรียนบนเว็บ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (วิชชุดา รัตนเพียร, 2545)

ขั้นตอนที่ 1 กระตุ้นหรือเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจกับบทเรียนและเนื้อหาที่จะเรียน (motivate the learner) การเร้าความสนใจผู้เรียนนี้อาจทำได้โดย การจัดสภาพแวดล้อมให้ดึงดูดความสนใจ เช่น การใช้ภาพกราฟิก ภาพเคลื่อนไหว และ/หรือการใช้เสียงประกอบบทเรียนในส่วนบทนำ

ขั้นตอนที่ 2 บอกให้ผู้เรียนทราบถึงจุดประสงค์ของบทเรียน (inform learners of Learning objectives) การบอกให้ผู้เรียนทราบถึงจุดประสงค์ของบทเรียนนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเรียนการสอนบนเว็บที่ผู้เรียนสามารถควบคุมการเรียนของตนเองได้โดยการเลือกศึกษาเนื้อหาที่ต้องการศึกษาได้เอง ดังนั้นการที่ผู้เรียนได้ทราบถึงจุดประสงค์ของบทเรียนล่วงหน้าทำให้ผู้เรียนสามารถมุ่งความสนใจไปที่เนื้อหาบทเรียนที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังสามารถเลือกศึกษาเนื้อหาเฉพาะที่ตนยังขาดความเข้าใจที่จะช่วยทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตรงตามวัตถุประสงค์ของบทเรียนที่ได้กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 3 ทบทวนความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาบทเรียน (recall previous knowledge) การทบทวนความรู้เดิมช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาใหม่ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น รูปแบบการทบทวนความรู้เดิมในบทเรียนบนเว็บทำได้หลายวิธี เช่น กิจกรรมการถาม-ตอบ คำถาม หรือการแบ่งกลุ่มให้ผู้เรียนอภิปรายหรือสรุปเนื้อหาที่ได้เคยเรียนมาแล้ว เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 นำเสนอบทเรียน (present the materials to be learned) การนำเสนอบทเรียนบนเว็บสามารถทำได้หลายรูปแบบด้วยกันคือ การนำเสนอด้วยข้อความ รูปภาพ เสียงหรือแม้กระทั่งวีดิทัศน์ อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่ผู้สอนควรให้ความสำคัญก็คือ ผู้เรียน ผู้สอนควรพิจารณาลักษณะของผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้การนำเสนอบทเรียนเหมาะสมกับผู้เรียนจำนวนมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 5 ชี้แนวทางการเรียนรู้ (provide guidance for learning) การชี้แนวทางการเรียนรู้หมายถึง การชี้แนะให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนใหม่ผสมผสานกับความรู้เก่าที่เคยได้เรียนไปแล้ว เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่รวดเร็วและมีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 6 ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน (active involvement) นักการศึกษาต่างทราบดีว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการที่ผู้เรียนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนโดยตรง ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนบนเว็บ จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนซึ่งอาจทำได้โดยการจัดกิจกรรมการสนทนาออนไลน์รูปแบบ synchronous หรือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นผ่านเว็บบอร์ดในรูปแบบ asynchronous เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 7 ให้ผลย้อนกลับ (provide feedback) ลักษณะเด่นประการหนึ่งของการเรียนการสอนบนเว็บคือ การที่ผู้สอนสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้เรียนได้โดยตรงอย่างใกล้ชิด เนื่องจากบทบาทของผู้สอนนั้น เปลี่ยนจากการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แต่เพียงอย่างเดียว มาเป็นผู้ให้คำแนะนำและช่วยกำกับการเรียนของผู้เรียนรายบุคคล และด้วยความสามารถของอินเทอร์เน็ตที่ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนสามารถติดต่อกันได้ตลอดเวลา ทำให้ผู้สอนสามารถติดตามความก้าวหน้าและสามารถให้ผลย้อนกลับแก่ผู้เรียนแต่ละคนได้ด้วยความสะดวก

ขั้นตอนที่ 8 ทดสอบความรู้ (testing) การทดสอบความรู้ความสามารถผู้เรียนเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง เพราะทำให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนได้ทราบถึงระดับความรู้ความเข้าใจที่ผู้เรียนมีต่อเนื้อหาในบทเรียนนั้นๆ การทดสอบความรู้ในบทเรียนบนเว็บสามารถทำได้หลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นข้อสอบแบบปรนัยหรืออัตนัย การจัดกิจกรรมการอภิปรายกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มย่อย เป็นต้น ซึ่งการทดสอบนี้ ผู้เรียนสามารถทำการทดสอบบนเว็บผ่านระบบเครือข่ายได้

ขั้นตอนที่ 9 การจำและการนำไปใช้ (providing enrichment or remediation) สามารถทำได้โดยการกำหนดตัวเชื่อม (links) ที่อนุญาตให้ผู้เรียนเลือกเข้าไปศึกษาเนื้อหาเพิ่มเติมในสิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาไปใช้

การจัดการเรียนการสอนบนเว็บนั้น ผู้สอนจะต้องมีขั้นตอนการจัดการเรียนการสอน ดังนี้ (ปทีป เมธาคูณวุฒิ, 2540)

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน
2. การวิเคราะห์ผู้เรียน

3. การออกแบบเนื้อหาวิชา

- เนื้อหาตามหลักสูตรและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
- จัดลำดับเนื้อหา จำแนกหัวข้อตามหลักการเรียนรู้และลักษณะเฉพาะในแต่ละหัวข้อ
- กำหนดระยะเวลาและตารางการศึกษาในแต่ละหัวข้อ
- กำหนดวิธีการศึกษา
- กำหนดสื่อที่ใช้ประกอบการศึกษาในแต่ละหัวข้อ
- กำหนดวิธีการประเมินผล
- กำหนดความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียน
- สร้างประมวลรายวิชา

4. การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนทางอินเทอร์เน็ต โดยใช้คุณสมบัติของอินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นๆ

5. การเตรียมความพร้อมสิ่งแวดล้อมการเรียนการสอนทางอินเทอร์เน็ต ได้แก่ สำรวจแหล่งทรัพยากรสนับสนุนการเรียนการสอนที่ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงได้ กำหนดสถานที่และอุปกรณ์ที่ให้บริการและที่ต้องใช้ในการติดต่อทางอินเทอร์เน็ตสร้างเว็บเพจเนื้อหาความรู้ตามหัวข้อของการเรียนการสอนรายสัปดาห์ สร้างเพิ่มข้อมูลเนื้อหาวิชาเสริมการเรียนการสอนสำหรับการถ่ายโอนเพิ่มข้อมูล

6. การปฐมนิเทศผู้เรียน ได้แก่

- แจ้งวัตถุประสงค์ เนื้อหา และวิธีการเรียนการสอน
- สำรวจความพร้อมของผู้เรียนและเตรียมความพร้อมของผู้เรียน ในขั้นตอนนี้ผู้สอนอาจจะต้องมีการทดสอบหรือสร้างเว็บเพจเพิ่มขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนที่มีความรู้พื้นฐานไม่เพียงพอได้ศึกษาเพิ่มเติมในเว็บเพจเรียนเสริมหรือให้ผู้เรียนถ่ายโอนข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ไปศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเอง

7. จัดการเรียนการสอนตามแบบที่กำหนดไว้โดยในเว็บเพจจะมีเทคนิคและกิจกรรมต่างๆ ที่สามารถสร้างขึ้น ได้แก่

- การใช้ข้อความเร้าความสนใจที่อาจเป็นภาพกราฟิก ภาพการเคลื่อนไหว
- แจ้งวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของรายวิชา หรือหัวข้อในแต่ละสัปดาห์
- สรุปทบทวนความรู้เดิม หรือโยงไปหัวข้อที่ศึกษาแล้ว
- เสนอสาระของหัวข้อต่อไป
- เสนอแนะแนวทางการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมสนทนาระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนและระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน กิจกรรมการอภิปรายกลุ่ม กิจกรรมการค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติม กิจกรรมการตอบคำถาม กิจกรรมการประเมินตนเอง และกิจกรรมการถ่ายโอนข้อมูล

-เสนอกิจกรรมดังกล่าวมาแล้ว แบบฝึกหัด หนังสือหรือบทความ การบ้าน การทำรายงานเดี่ยว รายงานกลุ่มในแต่ละสัปดาห์ และแนวทางในการประเมินผลในรายวิชานี้

-ผู้เรียนทำกิจกรรม ศึกษา ทำแบบฝึกหัด และการบ้านส่งผู้สอนทั้งทางเอกสารทางเว็บเพจผลงานของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนคนอื่นๆ ได้รับทราบด้วยและผู้เรียนส่งผ่านทางไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์

-ผู้สอนตรวจผลงานของผู้เรียน ส่งคะแนนและข้อมูลย้อนกลับเข้าสู่เว็บเพจประวัติของผู้เรียน รวมทั้งการให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ ไปสู่เว็บเพจผลงานของผู้เรียนด้วย

8.การประเมินผลผู้สอนสามารถใช้การประเมินผลระหว่างเรียนและการประเมินผลเมื่อสิ้นสุดการเรียน รวมทั้งการที่ผู้เรียนประเมินผลผู้สอนและการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนทั้งรายวิชา เพื่อให้ผู้สอนนำไปปรับปรุงแก้ไขระบบการเรียนการสอนทางอินเทอร์เน็ต

Hoffman (1997 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544) กล่าวถึงการออกแบบ และสร้างโปรแกรมการเรียนการสอนบนเว็บเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีที่สุด อาศัยหลักกระบวนการสอน 7 ขั้น ดังนี้

1. สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียน (Motivating the Learner) การออกแบบควรสร้างความสนใจโดยใช้ภาพกราฟิก ภาพเคลื่อนไหว และ/หรือเสียงประกอบเพื่อกระตุ้นผู้เรียนให้อยากรู้ ควรใช้กราฟิกขนาดใหญ่ไม่ซับซ้อน การเชื่อมโยงไปยังเว็บอื่นต้องน่าสนใจ และเกี่ยวข้องกับเนื้อหา

2. บอกวัตถุประสงค์ของการเรียน (Identifying what is to be Learned) เพื่อเป็นการบอกให้ผู้เรียนรู้ล่วงหน้าถึงประเด็นสำคัญของเนื้อหา และเป็นการบอกถึงเค้าโครงของเนื้อหา ซึ่งจะเป็นผลให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพขึ้น อาจจะบอกเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม หรือวัตถุประสงค์ทั่วไปโดยใช้คำสั้นๆ หลีกเลี่ยงคำที่ไม่รู้จัก ใช้กราฟิกง่ายๆ ควรออกแบบในการเชื่อมโยงไปยังเว็บภายนอก อาจทำให้ผู้เรียนลืมวัตถุประสงค์ของบทเรียน การแก้ไขปัญหานี้คือ ผู้ออกแบบควรเลือกที่จะเชื่อมโยงลิงค์ภายนอกกับบทเรียนเท่านั้น

3. ทบทวนความรู้เดิม (Reminding Learners of Past Knowledge) เพื่อเป็นการเตรียมพื้นฐานผู้เรียนสำหรับรับความรู้ใหม่ การทบทวนไม่จำเป็นต้องเป็นการทดสอบเสมอไป อาจใช้การกระตุ้นให้ผู้เรียนนึกถึงความรู้ที่ได้รับมาก่อนเรื่องนี้ โดยใช้เสียงพูด ข้อความ ภาพ หรือใช้หลายๆ อย่างผสมผสานกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของเนื้อหา มีการแสดงความเหมือน ความแตกต่างของโครงสร้างบทเรียน เพื่อให้ผู้เรียนจะได้รับความรู้ใหม่ได้เร็ว นอกจากนั้นผู้ออกแบบควรต้องทราบภูมิหลังของผู้เรียน และทัศนคติของผู้เรียน

4. มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ (Requiring Active Involvement) นักการศึกษาต่างเห็นพ้องกันว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนมีความตั้งใจที่จะรับรู้อะไรใหม่ ผู้เรียนที่มีลักษณะกระตือรือร้น จะรับความรู้ได้ดีกว่าผู้เรียนที่มีลักษณะเฉื่อย ผู้เรียนจะจดจำได้ดีกว่า ถ้ามีการนำเสนอ

เนื้อหาดี สัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน ผู้ออกแบบบทเรียนควรวางหาเทคนิคต่างๆเพื่อใช้กระตุ้นผู้เรียนให้นำความรู้เดิมมาใช้ในการศึกษาความรู้ใหม่ รวมทั้งพยายามหาทางทำให้การศึกษาหาความรู้ใหม่ของผู้เรียนกระจำงัดขึ้น พยายามให้ผู้เรียนรู้จักเปรียบเทียบ แบ่งกลุ่ม หาเหตุผล ค้นคว้า วิเคราะห์หาคำตอบด้วยตนเอง โดยผู้ออกแบบบทเรียนต้องค่อยๆชี้แนวทางจากมุมกว้างแล้วรวบรัดให้แคบลง รวมทั้งใช้ข้อความกระตุ้นให้ผู้เรียนคิด เป็นต้น

5. ให้คำแนะนำ และให้ข้อมูลป้อนกลับ (Providing Guidance and Feedback) การให้คำแนะนำ และให้ข้อมูลย้อนกลับในระหว่างเรียน เป็นการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนได้ดี ผู้เรียนจะทราบความก้าวหน้าในการเรียนของตนเอง การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมคิดกิจกรรมใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา การถาม การตอบ จะทำให้ผู้เรียนจดจำได้มากกว่าการอ่าน หรือลอกข้อความเพียงอย่างเดียว ควรให้ผู้เรียนตอบสนองวิธีใดวิธีหนึ่งเป็นครั้งคราว ผู้ออกแบบจะนำโปรแกรม CGI (Common Gateway Interface) ซึ่งเป็น โปรแกรมการปฏิสัมพันธ์กับคอมพิวเตอร์มาช่วยในการออกแบบ

6. ทดสอบความรู้ (Testing) เพื่อให้แน่ใจว่านักเรียน ได้รับความรู้ผู้ออกแบบสามารถออกแบบทดสอบแบบออนไลน์หรือออฟไลน์ได้ เป็นการเปิด โอกาสให้ผู้เรียนสามารถประเมินผลการเรียนของตนเองได้ อาจจัดให้มีการทดสอบระหว่างเรียน หรือทดสอบท้ายบทเรียน ทั้งนี้ควรสร้างข้อสอบให้ตรงกับจุดประสงค์ของบทเรียน ข้อสอบ คำตอบ และข้อมูลย้อนกลับควรอยู่ในกรอบ เดียวกัน และแสดงอย่างต่อเนื่อง ไม่ควรให้ผู้เรียนพิมพ์คำตอบยาวเกินไป ควรบอกผู้เรียนถึงวิธีการตอบให้ชัดเจนคำหนึ่งถึงความแม่นยำ และความเชื่อถือได้ของแบบทดสอบ

7. การนำความรู้ไปใช้ (Providing Enrichment and Remediation) เป็นการสรุปแนวคิดสำคัญควรให้ผู้เรียนทราบว่าความรู้ใหม่มีส่วนสัมพันธ์กับความรู้เดิมอย่างไรควรเสนอแนะ สถานการณ์ที่จะนำความรู้ใหม่ไปใช้ และบอกผู้เรียนถึงแหล่งข้อมูลที่จะใช้อ้างอิงหรือค้นคว้าต่อไป

จากขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนบนเว็บที่นักวิชาการนำเสนอ ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่าในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนบนเว็บนั้นประกอบไปด้วย 7 ขั้นตอน คือ

1. การปฐมนิเทศผู้เรียน เช่น บอกให้ผู้เรียนทราบถึงจุดประสงค์ของบทเรียน
2. ทบทวนความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาบทเรียน
3. นำเสนอบทเรียน โดยกระตุ้นหรือเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจกับบทเรียนและเนื้อหาที่จะเรียน
4. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน
5. ให้คำแนะนำ และให้ข้อมูลป้อนกลับ
6. ทดสอบความรู้ และประเมินผล
7. การสรุปและนำไปใช้

เว็บไซต์สำหรับวิชามีองค์ประกอบที่เป็นเว็บเพจ ดังนี้ (Mcgreal, 1997)

1. โฮมเพจ (Home Page) เป็นเว็บเพจแรกของเว็บไซต์โฮมเพจควรมีเนื้อหาสั้นๆ เฉพาะที่จำเป็นเกี่ยวกับรายวิชา ซึ่งประกอบด้วย ชื่อรายวิชา ชื่อหน่วยงานผู้รับผิดชอบรายวิชา สถานที่โฮมเพจควรจะจบในหน้าจอเดียว ควรหลีกเลี่ยงที่จะใส่ภาพกราฟิกขนาดใหญ่ ซึ่งจะทำให้ต้องใช้เวลาในการเรียนโฮมเพจขึ้นมาดู
2. เว็บเพจแนะนำรายวิชา (Introduction) แสดงขอบเขตของรายวิชา มีการเชื่อมโยงไปยังรายละเอียดของหน้าที่เกี่ยวข้อง ควรจะใส่ข้อความทักทาย ต้อนรับ รายชื่อที่เกี่ยวกับการสอนวิชานี้ พร้อมทั้งการเชื่อมโยงไปยังเว็บเพจที่อยู่ของผู้เกี่ยวข้องแต่ละคน และเชื่อมโยงไปยังรายละเอียดของวิชา
3. เว็บเพจแสดงภาพของรายวิชา (Course Overview) แสดงภาพรวม โครงสร้างของรายวิชา มีคำอธิบายสั้นๆ เกี่ยวกับหน่วยการเรียน วิธีการเรียน วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของวิชา
4. เว็บเพจแสดงสิ่งจำเป็นในการเรียนรายวิชา (Course Requirements) เช่น หนังสืออ่านประกอบ บทเรียนคอมพิวเตอร์ ทรัพยากรศึกษาในระบบเครือข่าย (On Line Resources) เครื่องมือต่างๆ ทั้งฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ โปรแกรมอ่านเว็บที่จำเป็นใช้ในการเรียนทางอินเทอร์เน็ต โดยใช้เว็บเพจ
5. เว็บเพจแสดงข้อมูลสำคัญ (Vital Information) ได้แก่ การติดต่อผู้สอนหรือผู้ช่วยสอน ที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์ เวลาที่จะติดต่อแบบออนไลน์ การเชื่อมโยงไปยังเว็บเพจการลงทะเบียนใบรับรองการเรียน การเชื่อมโยงไปยังเว็บเพจคำแนะนำ การเชื่อมโยงไปยังห้องสมุดเสมือน และการเชื่อมโยงไปยังนโยบายของสถาบันการศึกษา
6. เว็บเพจแสดงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้เกี่ยวข้อง (Responsibilities) ได้แก่ สิ่งที่คาดหวังจากผู้เรียนในการเรียนตามรายวิชา กำหนดการส่งงานที่ได้รับมอบหมายวิธีการประเมินผลรายวิชา บทบาทหน้าที่ของผู้สอน ผู้ช่วยสอน และผู้สนับสนุน เป็นต้น
7. เว็บเพจกิจกรรมที่มอบหมายให้ทำการบ้าน (Assignment) ประกอบด้วยงานที่จะมอบหมาย หรืองานที่ผู้เรียนจะต้องกระทำ ในรายวิชาทั้งหมด กำหนดส่งงาน การเชื่อมโยงไปยังกิจกรรมสำหรับเสริมการเรียน
8. เว็บเพจแสดงกำหนดการเรียน (Course Scheduling) กำหนดวันส่งงาน วันทดสอบย่อย วันสอบ ทั้งนี้กำหนดเวลาชัดเจนจะช่วยให้ผู้เรียนควบคุมตัวเองได้ดีขึ้น
9. เว็บเพจทรัพยากรสนับสนุนการเรียน (Resources) แสดงรายชื่อแหล่งทรัพยากรสื่อพร้อมการเชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์ที่มีข้อมูล ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับรายวิชา
10. เว็บเพจแสดงตัวอย่างแบบทดสอบ (Sample Tests) แสดงคำถาม แบบทดสอบ ในการสอบย่อย หรือตัวอย่างของงานสำหรับทดสอบ

11. เว็บเพจแสดงประวัติ (Biography) แสดงข้อมูลส่วนตัวของผู้สอน ผู้ช่วยสอนและทุกคนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน พร้อมภาพถ่าย ข้อมูลการศึกษาผลงาน สิ่งที่น่าสนใจ
12. เว็บเพจแบบประเมิน (Evaluation) แสดงแบบประเมินเพื่อให้ผู้เรียนใช้ในการประเมินผลรายวิชา
13. เว็บเพจแสดงคำศัพท์ (Glossary) แสดงคำศัพท์และดัชนีคำศัพท์ และความหมายที่ใช้ในการเรียนรายวิชา
14. เว็บเพจการอภิปราย (Discussion) สำหรับการสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สอบถามปัญหาการเรียนระหว่างผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ซึ่งเป็นได้ทั้งแบบสื่อสารในเวลาเดียวกัน (synchronous communication) คือ การติดต่อสื่อสารพร้อมกันตามเวลาจริงและสื่อสารต่างเวลา (asynchronous communication) ซึ่งผู้เรียนส่งคำถามไปในเว็บเพจและผู้ที่จะตอบคำถาม หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จะมาพิมพ์ข้อความตอบเมื่อมีเวลาว่าง
15. เว็บเพจประกาศข่าว (Bulletin Board) สำหรับให้ผู้เรียนและผู้สอนใช้ในการประกาศข้อความต่างๆ ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนก็ได้
16. เว็บเพจคำถามที่ถามบ่อยๆ (FAQ Pages) แสดงคำถามและคำตอบที่เกี่ยวข้องกับรายวิชา โปรแกรมการเรียน สถาบันการศึกษาและเรื่องที่เกี่ยวข้อง
17. เว็บเพจแสดงคำแนะนำในการเรียนรายวิชา/หรือคำแนะนำในการเรียนการสอนบนเว็บอาจปฏิบัติได้ดังต่อไปนี้

จากที่กล่าวมา การเรียนการสอนบนเว็บเป็นการจัดการอย่างจริงจังและนำเสนอข้อมูลที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้โดยเฉพาะ ดังนั้นการออกแบบเว็บช่วยสอนจึงต้องพิจารณาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และการจัดระเบียบของเนื้อหาในบทเรียนที่สร้างขึ้น เพื่อช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีระบบ

9. ประโยชน์ของการเรียนการสอนบนเว็บ

การเรียนการสอนทางอินเทอร์เน็ตบนเว็บ เป็นการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ในรูปแบบใหม่ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้สอนกับผู้สอน สามารถมีปฏิสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น สามารถเชื่อมโยงความรู้ ถ่ายทอดความรู้และประสานความรู้ระหว่างกันมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยตัวกลางในการเชื่อมโยงความรู้ด้วยคอมพิวเตอร์และระบบเครือข่ายทำให้เกิดความร่วมมือ ช่วยเหลือให้เกิดองค์ความรู้ในตัวผู้เรียนและสร้างองค์ความรู้ใหม่ในตัวผู้สอนอีกด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยเหลือผู้เรียนในการเรียนด้วยวิธีการสร้างการช่วยเหลือด้วยความร่วมมือ

และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดอย่างมีอิสระมากยิ่งขึ้น ไม่ตกอยู่ในขอบเขตจำกัดของห้วงเวลา สามารถจัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเองและมีเป้าหมายของการเรียนที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

Steve C. Yuen (1998, อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของโปรแกรมการเรียนการสอนบนเว็บ ดังนี้

1. การเชื่อมต่อระบบทั่วโลก
2. ราคาไม่แพง
3. มีระบบมัลติมีเดีย
4. สามารถมีปฏิสัมพันธ์
5. ไม่จำกัดสถานที่หรือเวลา
6. โครงสร้างระบบที่หลากหลาย (Multi-platforms)
7. เชื่อมโยงข้อมูลและแหล่งข้อมูลได้อย่างชัดเจน
8. ใช้ได้ง่าย
9. เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หรือเรียนแบบร่วมมือ
10. สามารถแก้ไขและปรับเปลี่ยนข้อมูลได้ง่าย

Joette Stefl-Mabry (1998, อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของโปรแกรมการเรียนการสอนบนเว็บคือ เวิลด์ ไวด์ เว็บ เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพของการศึกษา โปรแกรมการเรียนการสอนบนเว็บจะสนับสนุนในด้านการเรียนการสอนรายบุคคล เป็นสื่อใหม่ที่ทำให้โอกาสต่อผู้เรียนทุกคนสามารถปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน อาจารย์ สามารถเรียนที่ใดก็ได้ เวลาใดก็ได้

10. ข้อดีของการเรียนการสอนบนเว็บ

1. ความยืดหยุ่นและความสะดวกสบาย นักเรียนสามารถที่จะเข้าไปเรียนในหลักสูตร โดยไม่มีข้อจำกัดของเวลาและสถานที่ และค่าใช้จ่ายบางประการลงได้ (Hall, 1997; Khan, 1997 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544)

2. ความเหมาะสมในการเรียนรู้ การเรียนการสอนบนเว็บมีความสัมพันธ์กับความ ต้องการที่จะเรียนรู้ หากผู้ออกแบบการเรียนการสอนได้เพิ่มแรงจูงใจและการระลึกถึงความรู้ได้ สิ่งนี้จะเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตหากผู้เรียนประสงค์จะเรียนรู้ (Khan, 1997 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544)

3. การควบคุมผู้เรียน การควบคุมสำหรับการยอมรับของประสบการณ์การสอนที่ผ่านมาของครูผู้สอนที่มีกับนักเรียนในชั้นเรียนแบบการเรียนการสอนบนเว็บ นักเรียนมีความตั้งใจสนใจเนื้อหา การเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาขึ้นกับความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ(Khan, 1997; Ellis, 1997 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544)

4. รูปแบบมัลติมีเดีย เวิลด์ ไวด์ เว็บ จะมีการนำเสนอเนื้อหาของหลักสูตร โดยใช้สื่อมัลติมีเดียที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นข้อความ เสียง วิดิทัศน์ และการสื่อสารในเวลาเดียวกัน ผู้สอนและผู้เรียนสามารถเลือกรูปแบบการนำเสนอได้ตามความยืดหยุ่น เพื่อให้การเรียนการสอนเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด(Hall, 1997; Khan, 1997 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544)

5. แหล่งทรัพยากรข้อมูล ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับแหล่งทรัพยากรข้อมูลมี 2 ตัวแปรคือ จำนวนและความหลากหลายของเนื้อหาที่มีอยู่ในเว็บ ข้อมูลสามารถมาได้จากหลายๆแหล่ง เช่น การศึกษา ธุรกิจ หรือรัฐบาล ฯลฯ จากทั่วทุกมุมโลก (McManus, 1996 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544) ผู้ออกแบบการเรียนการสอนจะต้องออกแบบให้ผู้เรียนได้เข้าถึงแหล่งทรัพยากรซึ่งไม่ได้มีอยู่ในชั้นเรียนแบบดั้งเดิม ตัวแปรที่สองคือ ข้อความหลายมิติ การเชื่อมโยงไปยังที่ตั้งอื่น โดยอาศัยข้อความหลายมิติซึ่งเข้าไปค้นหาได้อย่างง่ายดายกว่าการค้นหาข้อมูลในชั้นเรียนแบบเดิม

6. ความทันสมัย เนื้อหาที่ใช้แบบการเรียนการสอนบนเว็บสามารถปรับปรุงให้ทันสมัยได้อย่างง่ายดาย แหล่งทรัพยากรอื่นๆที่มีอยู่บนเว็บนี้สามารถจะเสนอข้อมูลที่มีความทันสมัยให้แก่ผู้เรียน ประโยชน์ที่ได้รับจะสามารถนำมาประยุกต์เข้ากับหลักสูตรให้ทันสมัยตลอดเวลา (McManus, 1996; Hall, 1997; Khan, 1997 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544)

7. ความสามารถในการประชาสัมพันธ์ เว็บให้โอกาสแก่นักเรียนที่จะเสนองานที่ได้รับมอบหมายบนเว็บได้ อีกทั้งนักเรียนยังมีโอกาสที่จะมองเห็นผลงานของผู้อื่นและเพิ่มแรงจูงใจภายนอกโดยการใช้การทำงานของนักเรียนได้ (Hunnum, 1998 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544)

8. เพิ่มทักษะทางเทคโนโลยี นักเรียนที่เรียนด้วยการเรียนการสอนบนเว็บจะได้เพิ่มพูนทักษะทางเทคโนโลยี เนื้อหาที่นักเรียนเรียนจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม และเพิ่มแหล่งทรัพยากรต่างๆให้นักเรียนได้เพิ่มพูนความรู้ นักเรียนจะได้รับประสบการณ์และฝึกฝนทักษะได้จากเทคโนโลยีอันหลากหลาย (Hunnum, 1998 อ้างถึงใน ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544)

11. ข้อจำกัดของการเรียนการสอนบนเว็บ

Hall, 1997; Hilles and Ewing, 1997; Khan, 1997 (อ้างถึงในประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล, 2544)

1. รูปแบบที่อ่อน รูปแบบการเข้าถึงมัลติมีเดีย ประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนส่วนบุคคลทั้งสองสิ่งนี้เป็นข้อได้เปรียบที่จะนำการเรียนการสอนบนเว็บมาใช้งาน ข้อความที่อ่านได้ง่าย และใช้รูปแบบของสิ่งพิมพ์ วิกิทัศน์แบบออนไลน์ที่ช้ากว่าแถบบันทึกเสียงหรือโทรทัศน์และการสื่อสารโดยทันที

2. ปัญหาของส่วนชี้นำ รูปแบบข้อความหลายมิติจะให้นักเรียนได้ย้ายจากสภาพแวดล้อมของห้องเรียน และยังสภาพแวดล้อมภายในเว็บ การเชื่อมโยงไปยังแหล่งต่างๆ การควบคุมผู้เรียนสามารถจำกัดได้ ถ้าผู้เรียนหลงทางในสภาพแวดล้อมของเว็บ การหลงทางสูญเสียความสนใจเป็นปัญหาใหญ่สำหรับผู้เรียน การใช้ส่วนชี้นำจะเป็นการช่วยเหลือให้ผู้เรียนลดปัญหาต่างๆ

3. การขาดการติดต่อ นักเรียนบางคนชอบสภาพของการเรียนแบบดั้งเดิม ที่ปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนและเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ผู้สอนจะได้รับทราบปฏิกิริยาของผู้เรียนว่าเป็นอย่างไร แต่ผู้สอนในรูปแบบการเรียนการสอนบนเว็บจะไม่สามารถทราบได้เลยว่าผู้เรียนกำลังสับสนหรือเข้าใจในเนื้อหาอย่างน้อยเพียงใด ถ้าไม่ได้ติดต่อสื่อสารกัน สภาพการเรียนการสอนบนเว็บ ผู้เรียนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์ เช่นเดียวกับการเรียนการสอนแบบดั้งเดิม แต่จะมีวิธีการต่างไป โดยจะอาศัยการรับส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือการอภิปรายหรือวิธีการอื่นๆ ได้

4. แรงจูงใจ นักเรียนในชั้นเรียน การเรียนการสอนบนเว็บต้องมีแรงจูงใจส่วนตัวและจัดระบบการเรียน การขาดการวางแผนการเรียนจะทำให้นักเรียนไม่ประสบความสำเร็จกับการเรียน และอาจจะต้องสอบไม่ผ่านหลักสูตรนั้นๆ ได้

5. เนื้อหาที่กระจายไม่มีข้อยุติ เนื้อหาของการเรียนการสอนบนเว็บที่เสนอให้กับผู้เรียนนั้นบางครั้งผู้เรียนจะไม่ว่าขอบเขตของเนื้อหาสิ้นสุดที่ใด ทำให้ผู้เรียนเกิดอุปสรรคในการเรียนได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การนำเอาระบบอินเทอร์เน็ตมาเป็นสื่อสำหรับการเรียนการสอนในรูปแบบของการเรียนการสอนบนเว็บ หรือจะเรียกว่าโฮมเพจเพื่อการศึกษา ในการออกแบบการเรียนการสอนวิชาใดๆ ผู้เขียนควรจะต้องตัดสินใจต่างๆ เพื่อการสอน ไม่มีเรื่องผลประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่นการบริหาร การจัดการ การค้า สิ่งที่จะต้องใส่ใจ คือ การเรียนรู้ของผู้เรียน การพัฒนาระบบกระบวนการออกแบบเพื่อให้เป็นไปตามความต้องการในรายวิชา ข้อควรคำนึงคือ

1. คุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย
2. กำหนดความต้องการผลการเรียนรู้
3. กำหนดเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและกิจกรรมที่ต้องการทำ

4. พิจารณาการสอนที่เหมาะสมหรือกลวิธีการเรียนรู้
5. การกำหนดทรัพยากรเบื้องต้น การจัดเตรียม โดยยอมรับข้อจำกัดที่จะเกิดขึ้นจากเครื่องมือ
6. การออกแบบการสอนในลักษณะนำร่องเป็นกรณีตัวอย่างเพื่อการศึกษา
7. การปรับแก้ไขการออกแบบที่ทดสอบ
8. การติดตั้งระบบและการให้การศึกษา
9. การติดตามผลและการวิจารณ์ผล

12. ปัญหาการใช้การเรียนการสอนบนเว็บ

การเรียนการสอน โดยผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ในปัจจุบันมีประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนมากมายแต่ยังเกิดปัญหาในการเรียนการสอนอีกมากมายเช่นกัน เนื่องจากครูหรือผู้สอน และนักเรียนหรือผู้เรียนบางกลุ่มคนยังก้าวไม่ทันความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือไม่เปิดใจยอมรับการนำเทคโนโลยีมาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน ดังที่ ปราวีณา สุวรรณรัฐ โชติ ได้กล่าวสรุปไว้ในการวิจัยว่า (ปราวีณา สุวรรณรัฐ โชติ, 2541) กระบวนการยอมรับเทคโนโลยีและสารสนเทศในโรงเรียนสามารถสรุปกลุ่มระดับการใช้ของครูได้ เป็น 5 กลุ่มระดับการใช้ ได้แก่

กลุ่มที่ 1 กลุ่มใช้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน เป็นกลุ่มใจรัก คือกลุ่มที่มีความชอบส่วนตัวเป็นหลัก

กลุ่มที่ 2 กลุ่มแบบแผนเฉพาะตน เป็นกลุ่มจำเป็นตามภาระหน้าที่ คือกลุ่มที่ต้องใช้เป็นส่วนหนึ่งของงานประจำ

กลุ่มที่ 3 กลุ่มพอใช้งานเป็น ซึ่งรวมถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ และกลุ่มกลายเป็นไดโนเสาร์ คือกลุ่มที่พร้อมจะยอมรับและกลัวจะล้าหลัง

กลุ่มที่ 4 กลุ่มเตรียมพร้อมที่จะใช้ เหมือนคนอื่น ๆ คือตามๆเขาไป

กลุ่มที่ 5 กลุ่มไม่ใช้ เป็นกลุ่มเดินหนีเทคโนโลยี

การจัดลำดับนี้ทำให้เห็นว่าผู้สอนและผู้เรียนบางกลุ่มที่ยังเป็นปัญหาในการจัดการเรียนการสอนโดยมีคอมพิวเตอร์เป็นสื่อ นอกจากนั้นยังมีปัญหาต่างๆดังนี้ (วรางคณา หอมจันทร์, 2542)

1. ค่าใช้จ่ายในการติดตั้ง ค่าเช่า ค่าโทรศัพท์ทางไกล
2. การขาดนักออกแบบระบบการเรียนการสอน โดยใช้อินเทอร์เน็ต
3. ทักษะคิของผู้ใช้ยังเห็นว่าอินเทอร์เน็ตเป็นฐานข้อมูลที่ใหญ่ ใช้ค้นหาหรือ

ติดต่อสื่อสารพูดคุยกันมากกว่า

4. อุปสรรคด้านภาษา เนื่องจากข้อมูลส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ
5. การติดตั้งอินเทอร์เน็ตยังมีปริมาณน้อยมาก
6. ความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์และขาดความเข้าใจ
7. คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนยังไม่เพียงพอ จึงไม่เห็นความจำเป็นในการต้องติดตั้งอินเทอร์เน็ตเพื่อใช้ในการศึกษาทั่วไป
8. ขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารซึ่งไม่เข้าใจเทคโนโลยี

13. ทฤษฎีการเรียนรู้ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนบนเว็บ

สิ่งสำคัญมากที่สุดประการหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนบนเว็บก็คือ ผู้สอนควรที่จะต้องเข้าใจการเรียนรู้ของมนุษย์ เพื่อที่จะได้นำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนมากที่สุด ในหน่วยนี้จะนำเสนอทฤษฎีการเรียนรู้ที่ผู้สอนควรให้ความสำคัญ (วิชดา รัตนเพียร, 2545)

1. ความสนใจในการรับรู้ (attention and perception) การเรียนรู้ของมนุษย์นั้นเกิดจากการที่มนุษย์ให้ความสนใจกับสิ่งเร้า (stimuli) และการรับรู้สิ่งเร้าต่างๆ นั้นอย่างถูกต้อง เมื่อมีสิ่งเร้าผ่านเข้ามาพร้อมกันหลายสิ่งในเวลาเดียวกัน อาจทำให้ผู้เรียนเกิดความสับสน และปัญหาในการเรียนได้ ดังนั้นผู้สอนจึงควรจัดประสบการณ์การเรียน ที่ไม่ทำให้ผู้เรียนสับสน ควรเลือกใช้สิ่งเร้าที่มีความชัดเจน

2. การจดจำ (memory) หากผู้สอนเข้าใจถึงระบบความจำของผู้เรียนแล้ว ผู้สอนจะมีวิธีการนำเสนอเนื้อหาบทเรียนทีละพอประมาณไม่มากเกินไป เนื่องจากระบบการจำของผู้เรียนมีเนื้อหาไม่มาก และควรจะนำเสนอเนื้อหาที่มีความซับซ้อนน้อยที่สุดก่อนเมื่อผู้เรียนมีความเข้าใจในบทเรียนแล้ว จึงค่อยๆ นำเสนอสิ่งที่ยากขึ้นไปเรื่อยๆ จนจบเนื้อหา

3. ความเข้าใจ (comprehension) การเรียนการสอนที่ดี ควรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเนื้อหาอย่างถ่องแท้และสามารถบูรณาการหรือนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ การเรียนที่ถูกต้องนั้น ไซ้แต่เพียงการจดจำและเรียกสิ่งที่เร้าจากกลับคืนมา หากอาจารย์ถึงความสามารถที่จะอธิบาย เปรียบเทียบ แยกแยะและประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์ที่เหมาะสม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถบูรณาการได้นั้น จะต้องกระทำให้เป็นขั้นเป็นตอน

4. ความกระตือรือร้นในการเรียน (active learning) การเรียนการสอนที่ดีควรสนับสนุนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนมากที่สุด เพื่อให้การเรียนการสอนนั้นมีความหมาย ชวนติดตาม ไม่น่าเบื่อหน่าย อีกทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจในการเรียนของผู้เรียนอีกด้วย

5. การควบคุมบทเรียน (learner control) งานวิจัยมากมายที่พบว่าการศึกษาที่ผู้เรียนสามารถควบคุมการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง จะทำให้ผู้เรียนให้ความสนใจเนื้อหาบทเรียนมากกว่าบทเรียนที่ไม่อนุญาตให้ผู้เรียนควบคุมการเรียนรู้ด้วย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยก็ยังพบอีกว่า การปล่อยให้ผู้เรียนสามารถควบคุมการเรียนรู้ของตนเองแบบไม่มีขอบเขต ก็จะส่งผลให้การเรียนการสอนนั้นไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้สอนจึงยังควรมีการควบคุมการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนบ้าง เช่น การตรวจสอบความก้าวหน้าของการเรียนของแต่ละคน และการแนะนำบทเรียนที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน เป็นต้น

6. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (individual difference) ผู้เรียนแต่ละคนมีความเร็วช้าในการเรียนรู้แตกต่างกันไป ผู้เรียนบางคนจะเรียนรู้ได้ดีจากสื่อการเรียนบางประเภท ดังนั้น การออกแบบบทเรียนจึงมีความยืดหยุ่น เพื่อที่จะตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน

ตอนที่ 3 การเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ (Storyline method)

1. ความหมายของการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์

นักการศึกษาและนักวิชาการได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ (Storyline method) ไว้ดังนี้

เบลล์และไฟฟีลด์ (Bell and Fified, 1998:5-6 อ้างถึงใน สมนึก ปฏิปทานนท์, 2542) ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ว่า เป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยวิธีสตอรีไลน์ ตั้งอยู่บนพื้นฐานทฤษฎีที่ว่าด้วย ความรู้นั้นมีความซับซ้อนและมีหลายขั้นตอน ดังนั้นการเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากความรู้เดิมของผู้เรียนส่วนหนึ่ง และประสบการณ์ที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ใหม่โดยผ่านการปฏิบัติด้วยตนเองส่วนหนึ่ง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จึงเป็นการจัดกิจกรรมแบบบูรณาการที่บูรณาการประสบการณ์ทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การจินตนาการ การตัดสินใจ ตลอดจนการทำงานร่วมกัน ภายใต้แนวทางการดำเนินเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อ ทั้งนี้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ใหม่ด้วยตนเอง

เครสเวล (Creswell, 1997:5 อ้างถึงใน สมนึก ปฏิปทานนท์, 2542) ได้กล่าวถึงความหมายของการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ว่า เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยเป็นการบูรณาการหลักสูตรเข้าด้วยกันและฝึกให้ผู้เรียนได้รู้จักการศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเอง ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทักษะทางด้านภาษาและการทำงานกลุ่มร่วมกัน

เลทเชิร์ต (Letschert, 1997:6 อ้างถึงใน กาญจนา มากพูน, 2548) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนแบบสตอรีไลน์ว่า เป็นการใช้เรื่องราวผนวกเข้ากับเนื้อหาวิชาได้อย่างมีความหมาย สัมพันธ์กับชีวิตจริงซึ่งเรื่องราวเหล่านี้จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดมโนทัศน์และทักษะต่างๆ เกิดจินตนาการ โดยผ่านการเล่าเรื่องอย่างเป็นลำดับขั้นตอนเชื่อมโยงเรื่องสัมพันธ์กันประจวบเหมาะเชื่อมตามเรื่อง ที่กำหนดในบริบทของจุดมุ่งหมายที่กำหนด

วลัย พานิช (2542:1-2) กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ไว้ว่า เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่บูรณาการความรู้และประสบการณ์เข้าด้วยกัน โดยมาจากคำว่า story และ line ซึ่งหมายถึงเส้นทางเดินเรื่อง หรือ แนวของเรื่องที่เป็นการดำเนินเรื่องที่เรียงติดต่อกันเป็นลำดับจุดเส้นเชือก ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ของการจัดการศึกษา เป็นการบูรณาการทั้งหลักสูตรและการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในสตอรีไลน์ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงที่ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ด้วยตนเอง โดยผู้สอนได้จัดกระบวนการเรียนรู้อย่างหลากหลายให้ผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านการตั้งคำถามหลัก (key questions)

อรทัย มูลคำ และคณะ(2542:34-35) กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ว่าเป็นนวัตกรรมการบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในหลายประเทศของทวีปยุโรป โดยมีลักษณะการนำวิธีการเรียนรู้หลายๆแบบมารวมกัน อาทิเช่น การบูรณาการ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัวเพื่อเชื่อมโยงออกไปสู่วิถีชีวิตจริง การค้นคว้าหาความรู้ และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนที่สามารถยืดหยุ่นเวลาและจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

จากความหมายของการเรียนการสอนแบบสตอรีไลน์ที่นักวิชาการได้ให้ไว้ สรุปได้ว่าการเรียนการสอนแบบสตอรีไลน์ เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ เป็นวิธีการสอนที่บูรณาการประสบการณ์ การคิดวิเคราะห์ จินตนาการ ตลอดจนการทำงานร่วมกันของผู้เรียน โดยมีการผูกเรื่องแต่ละตอนให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเรียงลำดับเหตุการณ์ หรือเรียกว่าการกำหนดเส้นทางเดินเรื่อง และใช้คำถามหลักในการดำเนินเรื่อง เพื่อให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมอย่างหลากหลายและสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเองเป็นการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

2. ความเป็นมาของการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ มีดังนี้

ฮาร์คเนส (Harkness, 1996 อ้างใน อรทัย มูลคำ, 2542:36) กล่าวถึง ความเป็นมาของการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ ไว้ว่า

จากสถานการณ์การปฏิรูปทางการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป ในช่วงปลายทศวรรษ 1980 พบว่า ดัชนีผลการเรียนรู้ของนักเรียนอยู่ในระดับต่ำ ในขณะที่กลุ่มประเทศซีกโลกตะวันออก โดยเฉพาะญี่ปุ่นมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุผลดังกล่าว รัฐบาลของสหราชอาณาจักร (ประเทศอังกฤษ) จึงได้กำหนดนโยบายปฏิรูปทางการศึกษาขึ้น เพื่อปรับปรุงระบบการศึกษาของชาติในด้านต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพ โดยนำระบบการประกันคุณภาพทางการศึกษามาใช้ ซึ่งส่งผลให้ระบบการศึกษาของชาติได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาสมัยใหม่ และการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้มีความสอดคล้องกับนโยบายการปฏิรูปการศึกษา ที่ส่งเสริมให้ครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง กิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกัน วิธีการเรียนการสอนแบบสตอรีไลน์ เป็นวิธีที่ได้รับการคิดค้นและพัฒนาในช่วงระยะดังกล่าว โดย สตีฟ เบลล์ (Steve Bell) และ แซลลี ฮาร์คเนส (Salli Harkness) เรียกได้ว่าท่านทั้งสองเป็นผู้คิดค้นการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ (The Origination of the Scottish Storyline method) บุคคลทั้งสองได้ร่วมกันพัฒนาวิธีสอนนี้กับเพื่อนร่วมงานอีกท่านคือ เฟรด เรนเดล (Fred Rendell) ซึ่งทำการสอนอยู่ที่ Inservice Department ในสถาบันการศึกษา Jordanhill College of Education เมืองกลาสโกว์ สกอตแลนด์ การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบดังกล่าวนี้โดยนักการศึกษาชาวสกอต ทำให้สตอรีไลน์ได้ชื่อว่าเป็น Scottish method ได้อีกชื่อหนึ่ง วิธีการสอนแบบสตอรีไลน์เป็นวิธีสอนที่ได้รับความนิยมและแพร่หลายในหลายประเทศในทวีปยุโรปและสหรัฐอเมริกา

การพัฒนาการเรียนการสอนแบบสตอรีไลน์ในประเทศไทยนั้น วลัย พานิช (2545:6-7) กล่าวไว้ คือ การนำวิธีสตอรีไลน์ มาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น เริ่มมาจากการนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่เหมาะสมสำหรับการเรียนการสอนหลักสูตรภาษา ศิลปะ และสังคมศึกษา และเมื่อ Professor Steve Bell มาเป็นวิทยากรให้กับศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาและโลกศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ 3-4 มิถุนายน 2541 นั้น ได้แสดงความเห็นไว้ว่า “วิธีการสอนแบบสตอรีไลน์เหมาะสำหรับเด็กระดับประถมศึกษามากกว่าเด็กระดับมัธยมศึกษา” ต่อมาการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ได้พัฒนารูปแบบวิธี

การสอนจนสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการฝึกอบรมในทุกระดับชั้น ดังเช่น งานวิจัยของธาริณี วิฑายอนิวรรต์ (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ผลของการเรียนการสอน ด้วยวีดิทัศน์ออนไลน์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย” และงานวิจัยของ จำลอง ไชยยา (2545) ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติ ในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยวีดิทัศน์ออนไลน์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดน่าน” หรืองานวิจัยของกันยารัตน์ ยังมี (2546) ที่ทำการวิจัย เรื่อง “ผลของการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้านโดยวีดิทัศน์ออนไลน์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ นักศึกษาระดับปริญญาตรี โปรแกรมวิชาศิลปศึกษา สถาบันราชภัฏ” จากงานวิจัยที่ยกตัวอย่างมานี้ แสดงว่าการเรียนการสอนแบบสตอรี่ไลน์นำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกระดับ มีการ บูรณาการหลักสูตร และเนื้อหาตามความเหมาะสม ทั้งด้านความรู้ คุณธรรม และกระบวนการ เรียนรู้ที่ผู้เรียนมีประสิทธิภาพในการเรียนมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป การสอนแบบสตอรี่ไลน์เป็นวิธีการสอนที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ในทวีปยุโรป สำหรับประเทศไทยนั้นได้รับวิธีการสอนแบบสตอรี่ไลน์มาโดยตรงจากผู้ที่เป็ต้น คิดวิธีนี้ได้เดินทางมาให้การฝึกอบรมแก่นักการศึกษาไทย ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่ได้รับความนิยมสนใจ เป็นอย่างมาก จึงปรากฏงานวิจัยที่มีอย่างต่อเนื่องกันมาทุกระดับชั้นการศึกษา กล่าวคือ ตั้งแต่ ระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา อาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการสอนที่ทำให้ผล สัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีเจตคติที่ดี รับผิดชอบ และกระบวนกร เรียนรู้ที่ผู้เรียนมีประสิทธิภาพในการเรียนมากขึ้น

3. ความเชื่อของการเรียนการสอนด้วยวีดิทัศน์ออนไลน์

ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษา และโลกศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2542:2-4 อ้างถึงใน สมนึก ปฏิปทานนท์, 2542) ได้กล่าวถึงรูปแบบวีดิทัศน์ออนไลน์สรุปไว้ว่า รูปแบบวีดิทัศน์ออนไลน์เป็น การบูรณาการความรู้ โดยหัวข้อของสตอรี่ไลน์จะเขียนไว้อย่างเป็นระบบเช่นเดียวกับการเขียนเรื่อง ที่ดีทั่วไป คือ จะมีการวางโครงเรื่อง ภาษาของตัวละคร และการดำเนินเรื่อง โดยผู้สอนและผู้เรียน ต่างมีบทบาทสำคัญร่วมกันในการสร้างเรื่อง ซึ่งมักขึ้นต้นด้วยประโยคคำถามที่จะทำให้ผู้เรียน สามารถนำความรู้ในวิชาต่างๆที่เคยเรียนมาออกมาใช้สร้างองค์ความรู้ในเรื่องที่จะสร้างขึ้นใหม่ และอรรถัย มูลคำ และคณะ (2542:35) ได้กล่าวถึงการเรียนการสอนแบบสตอรี่ไลน์ สรุปได้ว่า วิธี ดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าโลกในทศวรรษหน้าต้องการคนที่มีความสามารถในการ ผสมผสานหลายๆด้านเข้าด้วยกัน โดยสามารถนำศาสตร์เหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดใน

การทำงาน เพื่อสามารถจัดการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม รวมถึงรูปแบบนวัตกรรมใหม่ที่มีพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ในลักษณะ

1. ความรู้มีลักษณะเป็นองค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชาและความรู้สามารถสังสมเพิ่มพูนได้เพราะความรู้ประกอบด้วยหลายชั้น
2. ผลของการเรียนรู้จะคงทนถาวรเพียงใดขึ้นอยู่กับวิธีการได้มาซึ่งความรู้และประสบการณ์ของนักเรียนเป็นสำคัญ
3. ผู้เรียนจะสร้างคุณค่าและความหมายของการเรียนรู้ต่างๆ โดยผ่านการกระทำและประสบการณ์ของตนเอง

ด้วยความเชื่อดังกล่าว การเรียนการสอนแบบสตอรีไลน์ จึงนำลักษณะการเรียนรู้หลายๆแบบมาใช้ร่วมกัน เช่น การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การบูรณาการ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวนักเรียนเชื่อมโยงออกไปสู่วิถีชีวิตจริง การค้นคว้าหาความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เป็นต้น เพื่อประโยชน์แห่งการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียน และผู้สอนที่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งผลการดำเนินการที่เป็นไปอย่างธรรมชาติ สอดคล้องกับความต้องการพื้นฐานของผู้เรียน จะทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ โดยผลงานที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ขึ้นจากกิจกรรมการเรียนการสอนจะช่วยพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ และทักษะที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาไปพร้อมๆกัน ก่อให้เกิดพัฒนาการของความรับผิดชอบในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งทำให้ศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนสูงขึ้นเป็นลำดับ

4. หลักการวางแผนสร้างสตอรีไลน์

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้วิธีสตอรีไลน์นอกจากจะทราบถึงหลักการพื้นฐานที่สำคัญและองค์ประกอบของวิธีสตอรีไลน์แล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบถึงหลักการในการสร้างสตอรีไลน์ ซึ่ง Creswell (1997 อ้างถึงใน จำลอง ไชยา, 2545) ได้เสนอหลักการสร้างไว้ดังนี้

1. ยึดหลักของการเล่านิทาน (principle of story) เรื่องที่กำหนดขึ้นนั้นควรเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนหรือสัตว์ และเรื่องที่กำหนดขึ้นนั้นต้องสะท้อนชีวิตจริงของนักเรียนได้
2. ยึดหลักของการคาดการณ (principle of anticipation) เรื่องที่กำหนดขึ้นนั้นนักเรียนจะต้องสนุกและเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ซึ่งนักเรียนจะคาดหมายไว้อย่างตื่นเต้นและสนุกสนานว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นอีกในตอนต่อไป

3. ยึดหลักว่าครูเป็นผู้วางแผนการจัดกิจกรรม (principle of the teacher's rope) ซึ่งเปรียบการจัดกิจกรรมด้วยวิธีสตอรีไลน์เหมือนเส้นเชือกที่ครูเป็นผู้คอยดูแลเส้นเชือก นั่นคือครูเป็นผู้วางกรอบของเส้นทางการดำเนินเรื่อง นักเรียนเป็นผู้เติมเต็มรายละเอียดของเรื่องราวนี้ให้สมบูรณ์

4. ยึดหลักของความเป็นเจ้าของเรื่องราว (principle of ownership) หลักการดังกล่าวคือ การให้นักเรียนได้เป็นเจ้าของเรื่องราว นักเรียนจะเกิดความรู้สึภาคภูมิใจ กระตือรือร้น และรับผิดชอบในการเรียนรู้ รวมถึงนักเรียนจะได้นำความรู้และประสบการณ์เดิมของตนเชื่อมโยงกับการค้นหาคำตอบของคำถามหลักของครูซึ่งจะทำให้นักเรียนได้พัฒนารูปแบบแนวคิด (conceptual model) ของตนเอง

5. ยึดหลักของเนื้อเรื่อง (principle of context) การดำเนินเรื่องนั้นจะต้องเป็นเรื่องราวที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน นักเรียนจะสร้างความเข้าใจจากเรื่องที่รู้แล้วไปสู่เรื่องที่ยังไม่รู้ การสร้างเรื่องนั้นจึงควรเป็นเรื่องราวที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงของนักเรียน จะทำให้นักเรียนอยากจะเสาะแสวงหาความรู้ใหม่ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การค้นคว้า การฝึกทักษะ และการเรียนรู้สิ่งใหม่

6. ยึดหลักการจัดโครงสร้างก่อนทำกิจกรรม (the structure before activity principle) กล่าวคือ ครูต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้เดิมก่อนที่จะจัดกิจกรรมที่เหมาะสมแก่นักเรียนซึ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ต้องให้นักเรียนได้แสวงหาข้อมูลด้วยทักษะหลายๆ อย่างแล้วนำเสนอข้อค้นพบของตนเอง

นอกจากจะยึดหลักการดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในการสร้างสตอรีไลน์นั้นการดำเนินเรื่องนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้เรื่องราวที่สร้างขึ้นน่าสนใจ ดังที่ Bell and Fifield (1998 อ้างถึงใน รัศมี ทองสิงห์, 2548) ได้กล่าวถึง การดำเนินเรื่องในสตอรีไลน์ว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. การดำเนินเรื่อง (topic line) ต้องดำเนินเรื่องราวอย่างเป็นเหตุเป็นผลและสามารถบรรยายได้ตามลำดับ

2. ครูจะต้องจัดวางคำถามหลักในแต่ละฉาก ที่นักเรียนต้องเรียนรู้ในการทำกิจกรรมต่างๆ โดยผ่านคำถามหลักเหล่านั้น

3. คำถามหลักในแต่ละข้อต้องมีความสัมพันธ์กันในแต่ละตอนหรือฉากนั้นๆ

4. เหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์นั้น ล้วนให้นักเรียนได้สืบค้นและสำรวจเรื่องราวอย่างไม่จำกัด ซึ่งการสืบค้นและการสำรวจนี้จะเกิดขึ้นได้ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างสรรค์และประสบการณ์ตรงของนักเรียนแต่ละคน

5. นักเรียนแต่ละคนจะบรรลุความสำเร็จในคำถามหลักแต่ละข้อในระดับที่ต่างกันตามศักยภาพ แล้วจะกลับมาตอบคำถามหลักเพื่อหาคำตอบในฉากอื่นต่อไป

นอกจากการดำเนินเรื่องในสตอรี่ไลน์ที่น่าสนใจแล้ว ต้องมีการเลือกหัวข้อหรือหัวเรื่องของสตอรี่ไลน์ด้วย เพราะการกำหนดหัวเรื่องนับว่าเป็นการเริ่มต้นในการสร้างเรื่องราวในสตอรี่ไลน์ให้เกิดขึ้น ดังนั้นการกำหนดหัวข้อหรือหัวเรื่องต้องคำนึงถึงปัจจัยหรือสถานะต่างๆ ตามที่ออร์ทอ มุลค่าและสวิตซ์ มุลค่า (2544) ได้นำเสนอไว้ดังนี้

1. ความสนใจ เป็นเรื่องที่คาดว่านักเรียนน่าจะให้ความสนใจ
2. เป้าหมาย หัวเรื่องที่กำหนดมีเนื้อหาและจุดประสงค์ตรงกับที่กำหนดไว้ในหลักสูตร
3. ความรู้ คำถามหลักในเรื่องเป็นตัวกระตุ้น ทำทาบให้นักเรียนทำกิจกรรม สามารถเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ นักเรียน
4. ความสมดุล หัวข้อเรื่อง que เลือกมีความสมดุล เหมาะสมกับระดับชั้นของนักเรียน ไม่ง่ายหรือยากเกินไป
5. ความก้าวหน้า หัวเรื่องที่เลือกนั้นครูต้องมั่นใจว่าจะสามารถให้ความรู้ สร้างทัศนคติ และเป็นการฝึกทักษะให้นักเรียนมีความก้าวหน้าขึ้นอย่างมีระบบ

5. ลักษณะและองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์

ลักษณะและองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์ มีดังต่อไปนี้

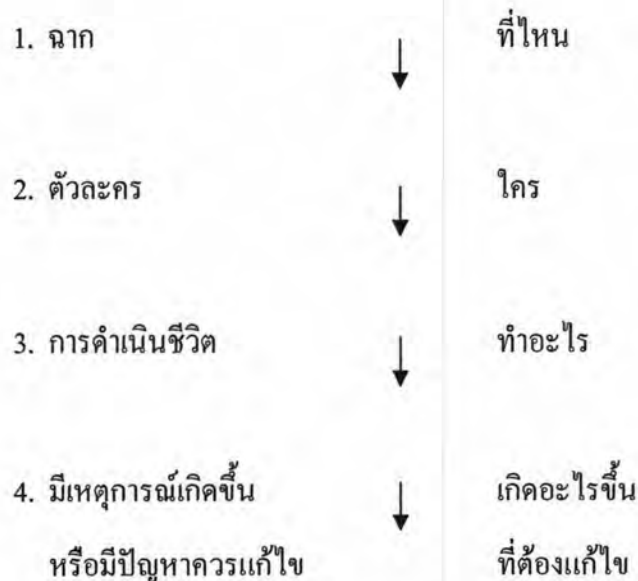
เครสเวล เบลล์ และ ไฟฟิลด์ (Creswell , Bell and Fifield, 1998:4-5 อ้างถึงใน รัศมี ทองสิงห์, 2548) เสนอวิธีการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการไว้ดังนี้

1. ฉาก (Setting the scene) เป็นการระบุเวลา สถานที่ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ของเรื่องราว การกำหนดฉากจึงเป็นเหมือนกับการสร้างบรรยากาศ หรือการนำเข้าสู่เรื่องราวที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้
2. ตัวละคร (Character) ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาท มีส่วนร่วมอยู่ในเรื่องราวในฉากนั้นๆ ตัวละคร อาจเป็นคน สัตว์ พืช หรือสิ่งไม่มีชีวิต ที่สำคัญผู้เรียนจะต้องสร้างให้ตัวละครอยู่ในเรื่องที่เกิดขึ้นให้ได้
3. การดำเนินชีวิตของตัวละคร หรือวิถีชีวิต (A way of life) เป็นการดำเนินชีวิตของตัวละครซึ่งจะมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันตามจินตนาการของผู้เรียนที่กำหนดขึ้น
4. มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น หรือมีปัญหาที่ต้องแก้ไข (Events, incidents, or real problems to be solved) มีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นจะเป็นจุดหักเหและเป็นสีตันของเรื่อง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการคิดหาทางออกให้กับตัวละคร ซึ่งการตัดสินใจของผู้เรียนนี้ จะสะท้อนถึงแนวคิด ค่านิยม เจตคติ ตลอดจนทักษะในการแก้ปัญหา

วลัย พานิช (2545:21-23) กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของสตอรี่ไลน์ ดังนี้
 การสร้างเรื่องในสตอรี่ไลน์นั้น เป็นการดำเนินเรื่องหรือผูกเรื่องที่มีความต่อเนื่อง
 ประคองเส้นเชือก โดยมีคำถามหลัก (Key question) เป็นตัวเชื่อม การดำเนินเรื่องหรือเปิดประเด็น
 ในการดำเนินเรื่อง องค์ประกอบสำคัญของเรื่องที่จะทำให้เกิดเป็นสตอรี่ไลน์ได้นั้น ต้องมี
 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. การจัดฉาก (Setting the scene) เป็นการระบุเวลา สถานที่ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ
2. มีตัวละคร (Character) ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับฉากหรือเหตุการณ์ในข้อ 1
3. การดำเนินชีวิต (A way of life) เป็นการดำเนินชีวิตหรือเป็นเรื่องราวของตัวละครในข้อ 2
4. มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น หรือมีปัญหาที่ต้องแก้ไข (Events, incidents, or real problems to be solved)

องค์ประกอบสำคัญ ทั้ง 4 ข้อ สามารถเขียนแผนผังได้ดังนี้

ที่มา : วลัย พานิช (2545)

แผนภูมิที่ 2 แสดงองค์ประกอบสำคัญของ Storyline

จากองค์ประกอบสำคัญของสตอรี่ไลน์ทั้ง 4 คือ มีฉาก มีตัวละคร การดำเนินชีวิต และมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น หรือมีปัญหาที่ต้องแก้ไข อาจจะใช้วิธีเปรียบเทียบเพื่อให้การสร้างสตอรี่ไลน์ได้ง่ายขึ้น ดังที่ วลัย พานิช (2545:23) กล่าวไว้ดังนี้

1. ผู้สอนขึ้นต้นคำถามว่า เกิดเรื่องราวที่ไหน คือ ฉาก เป็นตัวเปิดเรื่องให้ผู้เรียนได้ทราบว่าเขากำลังจะมีประสบการณ์ใหม่เกิดขึ้น ถือเป็นกรเริ่มเข้าสู่บทเรียนหรือเปิดตัวเรื่องในฉากจะเป็นการระบุสถานที่ เวลา สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

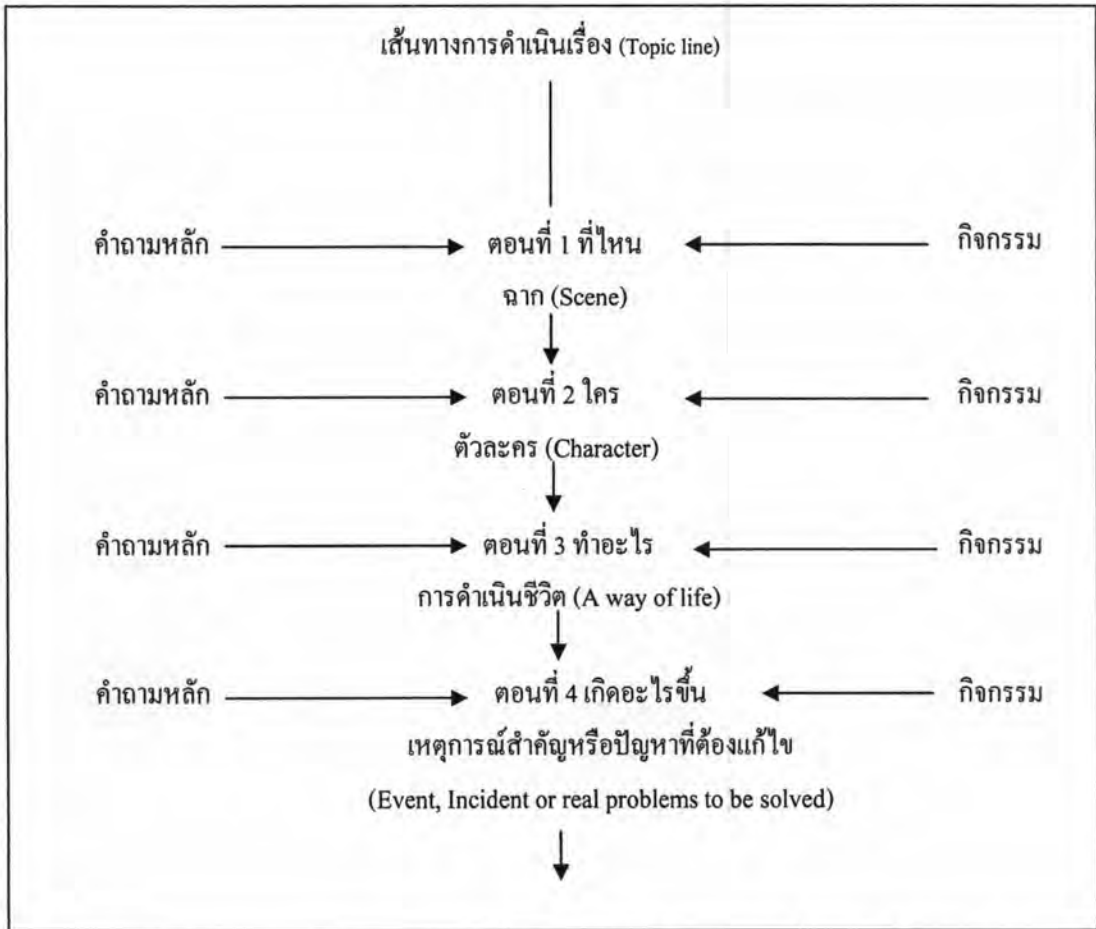
2. เมื่อมีฉากแล้วก็ต้องมีคนหรือสัตว์หรือสิ่งใด ๆ มาเกี่ยวข้องด้วย นั่นคือคำถามว่ามีใครบ้าง ตัวละครจะทำให้ฉากหรือเหตุการณ์นั้น ๆ มีความสมจริง (Realistic) มากขึ้น

3. เมื่อมีตัวละครเกิดขึ้นก็ต้องมีคำถามว่าตัวละครเหล่านั้นทำอะไร คือการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นเรื่องราวของตัวละครว่าได้ทำกิจกรรมอะไรบ้าง

4. เพื่อให้สตอรี่ไลน์มีจุดที่น่าสนใจก็ต้องมีคำถามว่ามีอะไรที่สำคัญ ที่เกิดขึ้นกับตัวละครบ้าง คือการมีเหตุการณ์เกิดขึ้นอาจเป็นได้ทั้งด้านดีหรือไม่ดี หรือมีปัญหาที่ต้องแก้ไขซึ่งองค์ประกอบนี้เปรียบเสมือนจุดสรุปของเรื่องราวทั้งหมด

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบที่ 1 และ 2 ผู้สอนอาจสลับขั้นตอนกันก็ได้ เช่น เริ่มจากตัวละครเป็นการเปิดตัวและตามด้วยสถานที่ที่ตัวละครนั้นเกี่ยวข้อง อาจกล่าวได้ว่าองค์ประกอบทั้ง 4 ข้อนั้นเป็นขั้นตอนในการทำกิจกรรมของผู้เรียนได้เช่นกัน

นอกจากนี้กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544 อ้างถึงในรัศมี ทองสิงห์, 2548) ได้เสนอความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของวิธีสตอรี่ไลน์ดังนี้

ที่มา: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544)

แผนภูมิที่ 4 แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบสำคัญของการจัดกิจกรรม
การเรียนการสอนโดยใช้วิธีสตอรีไลน์

ลักษณะของการเรียนการสอนแบบสตอรีไลน์ พิมพันธ์ เฉชะคุปต์ และเพชรวิฑูร์ ยินดีสุข (2544) ได้กล่าวถึงลักษณะของการเรียนการสอนแบบสตอรีไลน์ ดังนี้

1. เป็นการสอนอย่างมีบูรณาการ (Instructional integration) คือนำวิชาต่าง ๆ เข้ามาสอดแทรกในการสอน โดยผู้สอนกำหนดเรื่อง (Theme) แล้วเลือกเรื่องที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันกับหัวเรื่องเป็นการประสานสัมพันธ์กับวิชาต่าง ๆ

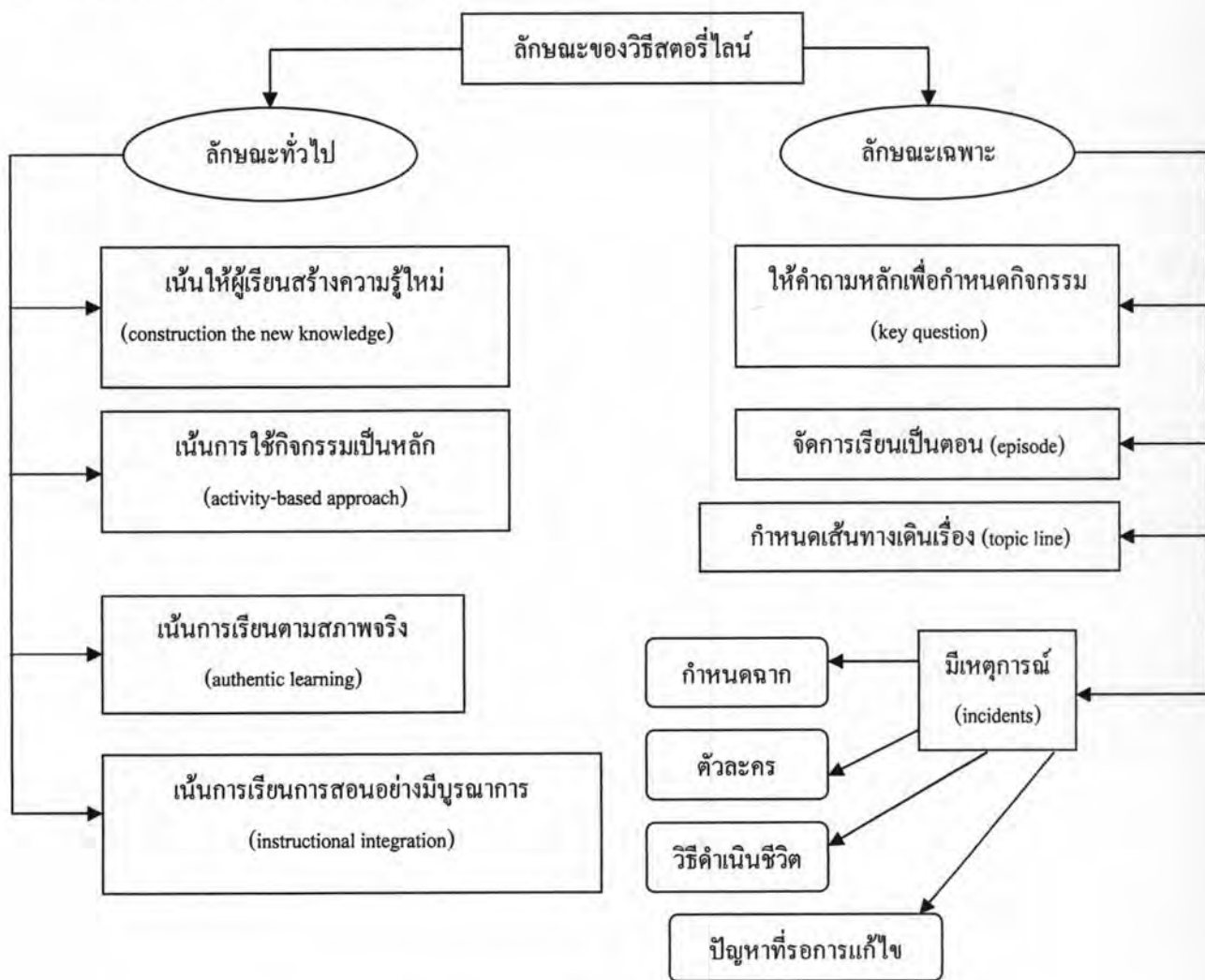
2. เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ด้วยตนเอง (Construction the new knowledge) มีส่วนร่วมในกิจกรรมเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองอย่างอิสระและแสดงถึงกระบวนการได้มาซึ่งความรู้ เป็นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ เจตคติ และด้านทักษะ

3. เน้นการใช้กิจกรรมเป็นหลัก (Activity-based approach) ผู้เรียนมีโอกาสร่วมกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวา ได้แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์กันเพื่อเกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง

ซึ่งผู้เรียนได้พบความรู้ด้วยตนเอง สามารถคิดวิเคราะห์ อภิปราย เชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้จากกิจกรรมไปสู่การนำไปใช้ในชีวิต

4. เป็นการเรียนตามสภาพจริง (Authentic learning) ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ตามสภาพจริงกับเรื่องที่เรียน การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจะต้องใช้กระบวนการคิดระดับสูง เช่น กระบวนการคิดไตร่ตรอง คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดแก้ปัญหา คิดสร้างสรรค์ คิดสร้างใหม่

นอกจากนี้ พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว์ ยินดีสุข (2545) ได้นำเสนอผังมโนทัศน์ลักษณะของการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ ดังนี้

แผนภูมิที่ 5 แสดงลักษณะของการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์

จะเห็นได้ว่าลักษณะที่สำคัญของสตอรีไลน์เป็นการจัดการเรียนการสอนอย่างบูรณาการ และเป็นการเรียนตามสภาพจริงที่มีการดำเนินเรื่องให้มีความต่อเนื่องกัน โดยมีคำถามหลักเป็นการดำเนินเรื่องให้สอดคล้องกับคำถามหลัก เปิดโอกาสให้นักเรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติและคิดอย่างอิสระ

ในทุกขั้นตอน ลักษณะที่สำคัญคือ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมตามประสบการณ์ของตน และเป็นประสบการณ์จริงในชีวิตของผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป การเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ จะเป็นการผูกเรื่อง (Episode) ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเรียงลำดับเหตุการณ์ โดยมีการตั้งคำถามหลัก (key question) เป็นตัวเชื่อมการดำเนินกิจกรรม ซึ่งผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยเน้นทักษะการคิดและการปฏิบัติควบคู่กันไป ผู้สอนจำเป็นต้องมีการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสตอรีไลน์ เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สัมพันธ์สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาอันจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ต่อไป

6. หลักการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์

การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์มุ่งเน้นให้สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ (2545:129-132) กล่าวถึง หลักการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ ดังนี้

1. ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยความหมายเพื่อผู้เรียนจะสามารถจำได้ถาวร(Retention) ซึ่งการเรียนแบบนี้ต้องเริ่มต้นด้วยการทบทวนความรู้เดิมของผู้เรียน ซึ่งเป็นขั้นหนึ่งของการเรียนตามแนว Constructivism
2. ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สังคม เป็นการพัฒนาทั้งตัวผู้เรียน
3. ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมตามประสบการณ์ชีวิตของตน และเป็นประสบการณ์จริงในชีวิตของผู้เรียน
4. ให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะต่าง ๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีกโดยไม่มีการเบื่อหน่าย
5. ให้ผู้เรียนได้สร้างจินตนาการตามเรื่องที่กำหนด เป็นการเรียนรู้ด้านธรรมชาติ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง วิถีชีวิต ผสมผสานกันไป อันเป็นสภาพที่แท้จริง ของชีวิต
6. ให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดระดับสูง เช่น คิดไตร่ตรอง คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดแก้ปัญหา คิดริเริ่ม คิดสร้างสรรค์ คิดสร้างสิ่งใหม่ คิดวิสัย เป็นต้น
7. ให้ผู้เรียนได้ใช้การทำงานกลุ่มจนเป็นทักษะ โดยอาจเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ 2 คน 4 คน 6 คน รวมทั้งการทำงานในกลุ่มในห้องเรียน ซึ่งขึ้นกับลักษณะของกิจกรรมแต่ละกิจกรรม ทั้งยังเป็นการพัฒนาให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์อีกด้วย

8. ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัวสิ่งที่ใกล้ตัว เช่น เรียนรู้เกี่ยวกับตัวเรา บ้านของเรา ครอบครัวเรา ชุมชนเรา ประเทศเราและประเทศเพื่อนบ้านเป็นไปตามระดับสติปัญญาของผู้เรียน

9. ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้อย่างเป็นสุข สนุกสนาน เห็นคุณค่าของงานที่ทำ และงานที่นำไปเสนอต่อเพื่อน ต่อชุมชน ทำให้เกิดความตระหนักของสตอรี่ไลน์เกี่ยวข้องกับการสอน

อรรถัย มูลคำ และสุวิทย์ (2544) กล่าวถึงหลักการของสตอรี่ไลน์ เกี่ยวข้องกับการสอนมีดังนี้

1. เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ผู้เรียนเป็นผู้มีส่วนในกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองโดยตรง โดยครูผู้สอนจะต้องรู้ว่าผู้เรียนมีความรู้ ประสบการณ์และทักษะเดิมอันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญเพื่อสร้างองค์ความรู้ ประสบการณ์ และทักษะใหม่ให้กับผู้เรียน

2. สร้างความตื่นตัวให้กับผู้เรียนตลอดเวลา โดยการใช้วิธีตั้งคำถามของครูผู้สอน การเรียนการสอนแบบสตอรี่ไลน์ ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยเน้นเรื่องการแก้ปัญหา และการตัดสินใจซึ่งจะช่วยพัฒนาด้านสติปัญญา ทักษะและทัศนคติ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางความคิดในเรื่องเกี่ยวกับการค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง

3. สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างเรื่องราวต่างๆทุกกระบวนการ

4. เป็นโครงสร้างที่ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกัน ผู้สอนและผู้เรียนจะเป็นผู้ที่ทำให้การเรียนรู้ค่อยๆพัฒนาไปอย่างมั่นคง จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณเองไม่ถูกทอดทิ้ง และมีโอกาสเท่าเทียมกันในการแสดงความสามารถที่แต่ละคนถนัด และสนใจ

5. เชื่อมการฝึกทักษะพื้นฐานเข้ากับการดำรงชีวิตจริง การเรียนรู้แบบสตอรี่ไลน์เป็นลักษณะการเรียนการสอนเรื่องราวสิ่งที่ใกล้ตัวมากที่สุด ขยายวงกว้างออกไปสู่สภาพแวดล้อมในชุมชนของผู้เรียน และสู่โลกภายนอกเกิดการบูรณาการเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบองค์รวมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ถึงสิ่งที่เป็นวิถีชีวิตจริงของคนในสังคม

6. เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้สิ่งที่ยากกว่าเหนือกว่าที่มีไว้ในหลักสูตร เมื่อผู้เรียนได้สร้างจินตนาการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและผู้ที่อยู่รอบข้าง ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดี เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัว ค่านิยมในด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ซึ่งสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ผ่านการสอนแบบบทบาทสมมติหรือการสอนแบบสตอรี่ไลน์

7. ส่งเสริมให้เกิดการระดมความคิดเห็นระหว่างครูกับนักเรียน การเรียนการสอนแบบสตอรี่ไลน์ จะดำเนินไปได้โดยการทำกิจกรรมและจินตนาการของผู้เรียนและครูเป็นผู้ประสานการ

ทำงานร่วมกัน ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินเรื่องเอง ส่วนผู้สอนสร้างการมีส่วนร่วมของผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้เพื่อที่จะทำให้เรื่องราวต่างๆเดินหน้าต่อไป

8. ส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ผู้สอนหลายคนมักจะมีความรู้สึกอึดอัดหรือมีปมด้อยในเรื่องประสบการณ์ และความรู้เรื่องการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งอุปกรณ์สมัยใหม่ผู้สอน และผู้เรียนจะเป็นผู้ใช้และฝึกฝนจนสามารถใช้มันได้อย่างดี

9. ช่วยให้ผู้สามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียนรายบุคคล

10. เน้นการเรียนร่วมกัน การสอนแบบสตอรี่ไลน์ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมกันทำกิจกรรมหลายรูปแบบ ซึ่งขณะทำงานแบ่งกลุ่มเป็นงานเดี่ยว จับคู่ กลุ่มย่อย หรือเรียนร่วมกันทั้งชั้น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของกิจกรรม ในการเรียนร่วมกันเป็นการพัฒนาบุคลิกภาวะทางสังคม

11. ก่อให้เกิดการฝึกทักษะปฏิบัติที่ซ้ำๆกันแต่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การสอนแบบสตอรี่ไลน์ นอกจากจะเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในบทเรียนอยู่เสมอแล้วบ่อยครั้งยังเปิดโอกาสให้มีการฝึกทักษะการปฏิบัติอีกด้วย

12. เน้นให้เห็นความสำคัญของการกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนารูปแบบความคิดรวบยอดด้วยตนเองก่อน การสอนแบบสตอรี่ไลน์ จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาสติปัญญา และจินตนาการของผู้เรียนก่อน การที่ผู้สอนให้ผู้เรียนสร้างสิ่งต่างๆขึ้นจากสิ่งที่ได้เห็น ได้สัมผัส ได้รับรู้เป็นการให้คำตอบกับผู้เรียนง่ายขึ้น ไปจนขาดความท้าทายความสามารถของผู้เรียน ขาดความหลากหลายของคำตอบที่เป็นไปได้ และเป็นการไม่สนับสนุนให้ผู้เรียนมีทักษะในการแก้ปัญหาในโอกาสที่ควรจะเป็น

13. เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการ การสอนแบบสตอรี่ไลน์ เป็นวิธีการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทั้งเนื้อหาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน โดยหลอมรวมเนื้อหาวิชาต่างๆ เช่น สังคมศึกษา ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ดนตรีนาฏศิลป์ ฯลฯ เข้ามาจัดการเรียนการสอนในหัวข้อเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันที่จะต้องใช้กระบวนการคิด ทักษะต่างๆที่หลากหลายมาช่วยในการแก้ปัญหา จึงเป็นการฝึกการแก้ปัญหาของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

14. เน้นเรื่องการตั้งคำถามหลักของผู้สอน การตั้งคำถามของครูผู้สอนเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนการสอนแบบสตอรี่ไลน์ เพราะคำถามหลักจะเป็นสื่อนำไปสู่การปฏิบัติกิจกรรมของผู้สอนอย่างหลากหลาย และจะเป็นตัวเชื่อมโยงการดำเนินเรื่องให้ต่อเนื่องเป็นลำดับในหัวข้อเดียวกัน

วลัย พานิช (2545:18-20) ได้สรุปถึงหลักการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์

ดังนี้

1. เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ วิธีสตอรีไลน์ได้เน้นแนวคิด child – centered ของ John Dewey ที่ว่า ให้ผู้เรียนมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเรียนรู้ของตนเอง เน้นคุณค่าว่าผู้เรียนทุกคนมีประสบการณ์และทักษะเดิมของตนเอง ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความรู้หรือประสบการณ์ใหม่ของผู้เรียน โดยผู้เรียนแต่ละคน จะเป็นผู้แสวงหาติดตามการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. เน้นการปฏิบัติและการเสริมแรง วิธีสตอรีไลน์ ถือว่าเป็น constructivist way of working นั่นคือ ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เน้นเรื่องการตัดสินใจและการแก้ปัญหา โดยวิธี Storyline เป็น active learning ซึ่งจะช่วยพัฒนาการด้านสติปัญญา ทักษะและทัศนคติแก่ผู้เรียน ผู้เรียนที่เรียนด้วยวิธีสตอรีไลน์ จะได้ประสบการณ์การทำงานซึ่งผู้สอนให้ความสำคัญในการทำงานนั้นและสิ่งนี้จะเป็นการเสริมแรงให้ผู้เรียนได้ทำงานเพื่อให้อะไรบางอย่างมีความหมาย

3. เน้นการเรียนการสอนที่เป็นบูรณาการ วิธีสตอรีไลน์ เป็นวิธีสอนแบบบูรณาการ เนื้อหาหลักสูตรและกระบวนการ โดยสามารถรวมวิชาสังคมศึกษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ สิ่งแวดล้อมและภาษา สอนรวมกันได้ภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกัน เพราะในชีวิตประจำวันนั้นคนในสังคมต้องใช้กระบวนการคิดหลากหลายจากหลายเนื้อหาสาระมาช่วยแก้ปัญหา จึงเป็นการฝึกทักษะแก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

4. เน้นการพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพในการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมในสตอรีไลน์ นั้นเป็นการบูรณาการ จึงมีหลากหลายรูปแบบที่มีความแตกต่างกันในเรื่องความยากง่าย ผู้เรียนทุกคนจะแสดงความสามารถของตนตามศักยภาพที่มีความแตกต่างกันได้

5. เน้นการเรียนรู้ร่วมกัน วิธีสตอรีไลน์เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะทางสังคมโดยร่วมทำกิจกรรมหลายรูปแบบ ลักษณะการเรียนนั้นมีหลายแบบตั้งแต่เรียนคนเดียว เรียนเป็นคู่ เรียนเป็นกลุ่มย่อยหรือร่วมเรียนทั้งชั้น ทั้งนี้ในชีวิตจริงมีคนหลายคนในสังคมต่างก็ต้องช่วยกันทำงานเพื่อบรรลุจุดประสงค์ร่วมกัน ดังนั้นวิธีสตอรีไลน์ จึงเป็นวิธีการส่งเสริมการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์ทางหนึ่ง

6. เน้นเรื่องการตั้งคำถามของผู้สอน การตั้งคำถามของผู้สอนจะเป็นหัวใจสำคัญของการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ เพราะคำถามจะเป็นตัวนำไปสู่กิจกรรมหลากหลายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนและเป็นตัวเชื่อมโยงการดำเนินเรื่องให้ต่อเนื่องกันเป็นลำดับภายในหัวข้อเดียวกัน

อรรถพล อนันตวรสกุล (2545) ได้ให้จุดเน้นของการจัดกิจกรรมแบบสตอรีไลน์ ดังนี้

1. เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้
2. เน้นการบูรณาการหลักสูตร องค์ความรู้ ทักษะการเรียน และกระบวนการเรียนรู้ จากหลายสาขาวิชา มีลักษณะเป็นการเรียนแบบบูรณาการสหวิทยาการ

3. เน้นการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติจริงในสถานการณ์ต่างๆ
4. เน้นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม โดยส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือ

(Co-operative learning)

5. เน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถในการเรียนรู้ของตนอย่างเต็มตามศักยภาพ
6. เน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนมุ่งพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking) และทักษะการตัดสินใจ (Decision making skill) ผ่านกิจกรรมต่างๆ
7. เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Construct) โดยการค้นพบ (Discover) คำตอบ จากคำถามหลักที่ครูกำหนดขึ้น
8. เน้นการเชื่อมโยงองค์ความรู้ และกระบวนการเรียนรู้จากห้องเรียนออกไปสู่ชุมชน และชีวิตจริงของผู้เรียน
9. เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติ สนุกสนาน มีชีวิตชีวา มีความสุข และตระหนักในคุณค่าของการเรียนรู้

วิธีการสอนแบบสตอรี่ไลน์ เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิต โดยการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นการที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ดังที่ ชีร์ชัย ปุณณโชติ (2542:17-18) กล่าวไว้ดังนี้ การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการหมายถึงการเชื่อมโยงวิชาหนึ่งเข้ากับวิชาอื่นๆ เหตุผลที่สนับสนุนการเชื่อมโยงวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันมีดังนี้

1. สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง ไม่ได้จำกัดว่าจะเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง โดยเฉพาะในการแก้ปัญหาต่างๆ จำเป็นจะต้องใช้ความรู้และทักษะจากหลายๆ สาขาวิชาร่วมกัน แก้ปัญหาการเรียนรู้นี้เนื้อหาวิชาต่างๆ ในลักษณะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชา และความสัมพันธ์ของวิชาต่างๆ เหล่านี้กับชีวิตจริง
2. การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการจะช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ เชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย
3. การสอนที่ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความคิดรวบยอดจากหลายๆ สาขาวิชาเข้าด้วยกันมีประโยชน์หลายอย่างที่สำคัญที่สุดคือช่วยให้เกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้ การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการจะช่วยให้นักเรียนเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนเข้ากับชีวิตจริงได้ และในทางกลับกันก็จะสามารถเชื่อมโยงเรื่องของชีวิตจริงภายนอกห้องเรียนเข้ากับสิ่งที่เรียนได้ ทำให้เข้าใจว่าสิ่งที่ตนเรียนมีประโยชน์หรือนำไปใช้จริงได้

4. หลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการ มีประโยชน์ในการจัดความซับซ้อนของเนื้อหาต่าง ๆ ในหลักสูตร

ลักษณะของวิธีการเรียนการสอนแบบสตอรีไลน์ มีลักษณะเด่นในด้านการบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอน มีหลักการที่สำคัญดังที่เบลล์และไฟฟิลด์ (Bell and Fifield, 1998:8 อ้างถึงใน กาญจนา มากพูน, 2548) และวลีย์ ฟานิช (2543:5) ได้นำเสนอไว้ ประมวลสรุปได้ดังนี้

1. เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เพราะสตอรีไลน์เน้นแนวคิดของ John Dewey ที่ว่าเด็กต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง โดยตรงกับการเรียนรู้ของตนเอง
2. เน้นการบูรณาการหลักสูตร องค์ความรู้ ทักษะการเรียน และกระบวนการเรียนรู้จากหลายสาขาซึ่งการบูรณาการนี้มีลักษณะเป็นการบูรณาการในรูปแบบสหวิทยาการ (interdisciplinary) เพราะในชีวิตประจำวันของคนในสังคมนั้นต้องใช้กระบวนการคิดหลากหลายจากหลายเนื้อหาสาระมาช่วยแก้ปัญหาจึงเป็นการฝึกทักษะแก่นักเรียนได้เป็นอย่างดี
3. เน้นการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติจริงและการเสริมแรง เพราะกิจกรรมการเรียนการสอนโดยวิธีสตอรีไลน์เน้นให้นักเรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองในสถานที่ที่จะช่วยพัฒนาด้านสติปัญญา ทักษะและทัศนคติแก่นักเรียน นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสตอรีไลน์นี้จะได้ประสบการณ์ในการทำงาน ซึ่งจะทำให้ความสำคัญในการทำงานนั้นและสิ่งนี้จะเป็นการเสริมแรงให้นักเรียนได้ทำงานเพื่อให้การเรียนรู้มีคุณค่าและมีความหมายต่อนักเรียน
4. เน้นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม โดยส่งเสริมการเรียนแบบร่วมมือ (cooperative learning) เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาวุฒิภาวะทางสังคมโดยร่วมทำกิจกรรมหลายรูปแบบ ลักษณะการเรียนนั้นมีตั้งแต่เรียนคนเดียว เรียนเป็นคู่ เรียนเป็นกลุ่มย่อยหรือร่วมเรียนทั้งชั้น จึงถือได้ว่าวิธีสตอรีไลน์เป็นวิธีการส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์ทางหนึ่ง
5. เน้นการพัฒนานักเรียนตามศักยภาพในการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีสตอรีไลน์นั้นเป็นการบูรณาการ จึงมีหลากหลายรูปแบบที่มีความแตกต่างกันในเรื่องความยากง่าย นักเรียนทุกคนจะแสดงความสามารถของตนตามศักยภาพที่มีอยู่และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้สิ่งที่ยากกว่าหรือเหนือกว่าที่มีในหลักสูตร
6. เน้นให้นักเรียนได้ใช้จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ตลอดจนมุ่งพัฒนาคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการตัดสินใจ และการแก้ปัญหา
7. เน้นการตั้งคำถามหลักของครู เพราะการตั้งคำถามหลักเป็นหัวใจของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยวิธีสตอรีไลน์ และคำถามหลักจะเป็นตัวนำไปสู่กิจกรรมที่หลากหลายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งจะทำให้นักเรียนได้เป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยการแสวงหาคำตอบจากคำถามหลักที่ครูกำหนดขึ้น และคำถามหลักยังเป็นตัวเชื่อมโยงการดำเนินเรื่องราวให้ต่อเนื่องกันเป็นลำดับภายในหัวเรื่องเดียวกัน

8. เน้นการเชื่อมโยงองค์ความรู้จากห้องเรียนสู่ชุมชน และชีวิตจริงของนักเรียน โดยเน้นการเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติ สนุกสนาน มีชีวิตชีวา มีความสุขและตระหนักในคุณค่าของการเรียนรู้และเชื่อมการฝึกทักษะพื้นฐานเข้ากับการดำรงชีวิตจริง

7. การวางแผนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ (Storyline)

การวางแผนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์มีขั้นตอนดังนี้ (วลัย พานิช, 2545)

1. เตรียมหัวข้อหรือหัวข้อ (Topic) ที่จะใช้สอน ซึ่ง Topic นี้ก็คือแนวคิดสำคัญ (Concept) ที่ผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หัวข้อนั้นอาจได้มาจากหนังสือเรียนที่ใช้อยู่ การเลือกเลือกหัวข้อนั้นมีข้อเสนอแนะคือ

1.1 คว้าสอดคล้องกับเนื้อหาหลักสูตรหรือไม่

1.2 ช่วยขยายขอบเขตความรู้ให้ผู้เรียนหรือให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองหรือไม่

1.3 หัวข้อเรื่องนั้น ๆ จะพัฒนาความรู้ ทักษะ ทักษะคิดหรือไม่ เพราะสตอรีไลน์เป็นการสอนแบบบูรณาการ

1.4 หัวข้อนั้นมีโครงสร้างที่สำคัญที่เป็นทั้ง “Surface structure” และ “Deep structure” (Krismundsson อ้างถึงใน Barr, Letschert และ Vos, 1990 อ้างถึงใน สมนึก ปฏิพานนท์, 2542) หรือไม่ “Surface structure” นั้นเกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระที่เป็นความรู้ ซึ่งผู้เรียนจะได้จากการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. เตรียมการผูกเรื่องหรือเขียนเส้นทางการดำเนินเรื่องสตอรีไลน์ และแบ่งเขียนเป็นตอน โดยคำนึงถึง 4 องค์ประกอบที่สำคัญ คือ ฉาก ตัวละคร การดำเนินชีวิต และเหตุการณ์สำคัญ เรื่องราวในสตอรีไลน์ อาจเป็นเรื่องจริงหรือเป็นเรื่องจินตนาการหรือความฝัน หรืออาจรวมทั้งสองอย่างก็ได้ ผู้สอนต้องพัฒนาหัวข้อ และเนื้อเรื่องทั้งสองอย่างไปด้วยกัน จะต้องมี Plot เป็นความคิดพื้นฐานว่ามีอะไรบ้างจะมีเหตุการณ์ไต่บ้าง แต่ต้องคำนึงถึง 4 องค์ประกอบเป็นสำคัญ ผู้สอนจะเป็นผู้ทำหน้าที่ผูกเรื่องราวหรือเส้นทางการดำเนินเรื่อง โดยมีผู้เรียนเป็นผู้สร้างรายละเอียด โดยการลงมือทำกิจกรรมต่างๆ เอง

3. ตั้งคำถามหลัก หรือคำถามสำคัญ (Key Question) ซึ่งจะทำหน้าที่เชื่อมโยงการดำเนินเรื่องในแต่ละตอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์และลงมือปฏิบัติซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ในตอนต่อไป

คำถามหลักนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สตอรีไลน์มีจุดเด่นตามที่ Steve Bell ได้กล่าวไว้ว่า “The Storyline Method is the presentation of key questions” ลักษณะของคำถามหลักควรมีลักษณะดังนี้

1. กระตุ้นให้เกิดแนวคิดสำคัญของหัวข้อหรือ โครงเรื่องนั้นๆ
2. คำตอบของคำถามควรมีความหลากหลาย ผู้เรียนได้ใช้ความคิดวิเคราะห์ และเสนอแนวคิดต่างๆ
3. กระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถใช้ทักษะความคิดหลายอย่าง เช่น การวิเคราะห์ การจินตนาการ การสรุปและการประเมิน
4. กระตุ้นให้ผู้เรียนหาคำตอบด้วยการสืบค้นหาข้อมูลต่างๆ
5. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงทักษะหรือประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆ ที่เขามีอยู่

4. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ตอบคำถามหลักเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน กิจกรรมที่จัดควรเป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือคิดและลงมือปฏิบัติ รวมทั้งกำหนดสื่อการสอนต่างๆ ด้วยกิจกรรมที่จัดนั้นต้องเป็นกิจกรรมที่เสริมแรงหรือสร้างแรงจูงใจ (Motivation) ให้ผู้เรียนมีบทบาท (Active) มากกว่าเป็นผู้รับอย่างเฉื่อย (Passive) เช่น ต้องมีการให้แก้ปัญหา ให้สืบค้นหา หลักฐานความจริง มีการแสดงความคิดเห็นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือทำจริงด้วยตนเอง เป็นต้น

5. การจัดลักษณะชั้นเรียนเป็นการจัดผู้เรียนให้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน อาจจัดได้หลายรูปแบบ เช่น เป็นกลุ่มย่อยขนาดเล็กทั้งชั้นเรียน รายบุคคล หรือเป็นรายคู่ เป็นต้น การจัดชั้นเรียนคงจะต้องคำนึงถึงชนิดหรือประเภทของกิจกรรม เวลาในการทำงาน คุณภาพสมรรถนะของ ความรู้ความสามารถ อาจเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกกลุ่มของตนเองบ้าง แต่อย่างไรก็ตามใน Storyline จะเน้นเรื่องการทำงานร่วมกันทำงาน (Cooperation) และทำงานร่วมกันเป็นทีม (Team work)

6. การประเมินผลจากคำถามหลักและกิจกรรม ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นผลการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยสามารถประเมินได้จากการสังเกตพฤติกรรม พัฒนาการต่างๆ ของผู้เรียนและผลงานที่นักเรียนได้ทำขึ้น

7. กำหนดระยะเวลาสอน เนื่องจากหลักการสำคัญของสตอรีไลน์ เป็นการสอนที่เน้นการบูรณาการ การกำหนดเวลาคงเป็นหน้าที่ของผู้สอนที่ต้องมีความยืดหยุ่นแล้วแต่หัวข้อเรื่อง

8. การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสตอรีไลน์

การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสตอรีไลน์ มีนักการศึกษาไทย เช่น วลัย พานิช (2545) และอรทัย มูลคำและคณะ (2544) ได้ดัดแปลงแผนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว ให้เหมาะสมกับการเรียนการสอนของไทย โดยแบ่งออกเป็นส่วนประกอบ 7 ส่วน ดังนี้

1. การดำเนินเรื่อง หรือการผูกเรื่องสตอรีไลน์ (Storyline Topic) ซึ่งระบุขั้นตอนของสตอรีไลน์ และเป็นตัวกำหนดฉาก (Episode)
2. คำถามหลัก (Key Question) เป็นคำถามที่ให้ผู้เรียนคิดหาคำตอบ
3. กิจกรรม (Activities) เป็นกิจกรรมหลากหลายที่จะให้ผู้เรียนเรียนรู้ที่จะตอบคำถามหลัก
4. ลักษณะการจัดชั้นเรียน (Organization) เป็นการระบุข้อมูลว่าในการจัดกิจกรรมที่กล่าวไว้ในส่วนประกอบที่ 3 นั้นมีการจัดกลุ่มผู้เรียนอย่างไรบ้าง
5. สื่อการเรียนการสอน (Resource) เป็นการระบุสื่อที่ผู้สอนจะใช้ช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น แผนที่ สไลด์ เอกสารอ้างอิง หรือสื่อทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น
6. ผลงานของผู้เรียน (Outcomes) เป็นการระบุผลงานหรือผู้เรียนเป็นผลผลิต (End-Product) ของกิจกรรมในส่วนประกอบที่ 3
7. การประเมินผล (Evaluation) เป็นการระบุแนวทางของผู้สอนในการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งต้องมีส่วนสัมพันธ์กับส่วนประกอบที่ 6

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้สตอรีไลน์ที่กล่าวข้างต้น มาปรับและดัดแปลง เพื่อให้เข้าใจง่ายและสะดวกในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสตอรีไลน์

การดำเนินเรื่อง(การผูกเรื่อง)	คำถามสำคัญ	จุดประสงค์การเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อ/อุปกรณ์	ผลงานนักเรียน	การประเมินผล

9. บทบาทผู้เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์

การจัดการศึกษาในปัจจุบัน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 กำหนดไว้ว่า การจัดระบบโครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร

เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่าย เช่นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีสตอรีไลน์ ซึ่งมีผู้เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

บทบาทของครู

ครูมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธีสตอรีไลน์นั้น อรรถัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ (2544) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของครูไว้ สรุปได้ ดังนี้

1. บทบาทในฐานะการเป็นผู้เตรียม ได้แก่
 - 1.1 เตรียมกรอบแนวความคิดของเรื่องที่จะสอน โดยเขียนเส้นทางเดินเรื่องและ กำหนดเรื่องเป็นตอน (Episode) จัดเรียงลำดับตอน โดยแต่ละหัวข้อเรื่องในแต่ละตอนได้จากการบูรณาการ
 - 1.2 เตรียมคำถามสำคัญหรือคำถามหลัก เพื่อใช้กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ และลงมือปฏิบัติ
 - 1.3 เตรียมสื่อและแหล่งเรียนรู้ไว้ล่วงหน้า เช่น เอกสาร หนังสือ วิดิทัศน์ ตลอดจนเตรียมแหล่งเรียนรู้ทั้งที่เป็นบุคคลและสถานที่
2. บทบาทในฐานะเป็นผู้อำนวยความสะดวกระหว่างการเรียนการสอน เช่น
 - 2.1 เป็นผู้นำเสนอ (presenter) เช่น นำเสนอประเด็น ปัญหา เหตุการณ์ในเรื่องราวที่จะสอน
 - 2.2 เป็นผู้สังเกต (observer) สังเกตขณะนักเรียนตอบคำถาม ปฏิบัติกิจกรรม รวมทั้งสังเกตพฤติกรรมด้านอื่น ๆ ของผู้เรียน
 - 2.3 เป็นผู้ให้การกระตุ้น (motivator) กระตุ้นความสนใจผู้เรียนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการเรียนอย่างแท้จริง
 - 2.4 เป็นผู้ให้การเสริมแรง (reinforcer) เพื่อให้เกิดความถี่ของพฤติกรรม การเรียน
 - 2.5 เป็นผู้แนะนำ (director) โดยครูลดบทบาทการเป็นผู้สอนของตนเองไปเป็นผู้แนะนำและช่วยเหลือแทน
 - 2.6 เป็นผู้จัดบรรยากาศ (atmosphere organizer) ให้บรรยากาศการเรียนการสอนดีทั้งด้านกายภาพ และด้านจิตสังคม เพื่อให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข
 - 2.7 เป็นผู้ให้ข้อมูลย้อนกลับ (reflector) ให้การวิพากษ์วิจารณ์ข้อดีข้อบกพร่อง เพื่อให้พฤติกรรมคงอยู่หรือปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรม การเรียน

2.8 เป็นผู้ประเมิน (evaluator) ควรมีการประเมินเป็นระยะๆ ประเมิน กระบวนการ (process) พฤติกรรมระหว่างหาความรู้ (performance) และประเมินผลงาน (product) ซึ่งอาจเป็นองค์ความรู้ หรือสิ่งประดิษฐ์

3. เน้นการบูรณาการระหว่างวิชา (integration) หรือผสมผสานระหว่างวิชาใน หลักสูตร (interdisciplinary) โดยนำวิชาต่าง ๆ มาสอดแทรก

4. เป็นแหล่งข้อมูลหรือแหล่งความรู้แหล่งหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนซักถาม ปรีक्षा เพื่อ ค้นคว้า หาความรู้

5. เป็นผู้เริ่มประเด็น ปัญหา เหตุการณ์ในเรื่องราวที่จะสอนและต้องจัดกิจกรรม เพื่อจบบลงด้วยความตื่นเต้น และความพอใจทั้งผู้สอน ผู้เรียน และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และคนในชุมชน เป็นต้น

6. เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและบุคคลอื่นๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เรียนการสอน และให้บุคคลเหล่านั้น โดยเฉพาะผู้ปกครองได้รับทราบผลการเรียนรู้ของนักเรียน

7. ครูควรทำการวิจัยในชั้นเรียนควบคู่ไปกับการเรียนการสอนแล้วนำผลไป ปรับปรุง หรือพัฒนา

8. จัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ปฏิบัติอย่างหลากหลายเหมาะสม และสอดคล้อง กับสภาพท้องถิ่นและปัจจัยพื้นฐานของโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้โดยเริ่มจากสภาพ แวดล้อมใกล้ตัวที่สามารถสัมผัสได้ และเป็นเรื่องที่นักเรียนให้ความสนใจมากที่สุด ดังนั้นในการ จัดกิจกรรมครูต้องคำนึงถึงประเด็นสำคัญ ดังนี้

8.1 เริ่มสอนจากสิ่งทีนักเรียนมีความรู้พื้นฐานมาก่อน

8.2 คำถามหลักจะต้องกระตุ้น และเชื่อมโยงการดำเนินเรื่องให้ต่อเนื่อง เป็นลำดับ ตั้งแต่ต้นจนจบ

8.3 การจัดกิจกรรมมีรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลาย

8.4 ครูใช้คำถามหลักถามเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้สร้างแนวคิด มีโอกาส พิสูจน์แนวคิดหรือข้อค้นพบใหม่ ๆ ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า

8.5 ให้ความสำคัญในคุณค่าของงานหรือผลงานที่นักเรียนทำขึ้น เน้นความ แตกต่างของนักเรียน

8.6 จัดกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้ร่วมกัน โดยจัดกลุ่มนักเรียนที่เหมาะสมกับ กิจกรรมหรืองานที่กำหนด

8.7 ใช้เทคนิควิธีการสอนแบบต่างๆ เพื่อช่วยเสริมประสิทธิภาพ และ ความสำเร็จของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

บทบาทของผู้เรียน

บทบาทของผู้เรียนมีความสำคัญมาก ซึ่งพิมพันธ์์ เคชะคุปต์ และเพยาว์ ยินดีสุข (2544:24) ได้กล่าวถึงบทบาทของนักเรียนในการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ มีดังนี้

1. เป็นผู้ศึกษา ค้นคว้า ปฏิบัติด้วยตนเองในทุกเรื่องตามที่ผู้สอนกำหนด เพื่อให้เกิดการเรียนรู้
2. ดำเนินการเรียนด้วยตนเอง เพื่อให้การเรียนสนุกสนาน ตื่นเต้น มีชีวิตชีวา และทำท่ายอยู่ตลอดเวลา
3. มีส่วนร่วมในการเรียนทั้งร่างกาย จิตใจ และการคิดในทุกสถานการณ์ที่ผู้สอนกำหนดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติเหมือนสถานการณ์ในชีวิตจริง
4. เรียนทั้งในห้องเรียน (class) และในสถานการณ์จริง (reality) เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม
5. ตอบคำถามหลัก หรือ คำถามสำคัญ (key questions) ที่ครูกำหนดจากประสบการณ์ของตนเองหรือประสบการณ์ในชีวิตจริง
6. มีความกระตือรือร้น ว่องไว ในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เช่น สามารถจำและทำตามคำแนะนำของครูได้เป็นอย่างดี
7. ทำงานด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ อาจจะทำคนเดียว เป็นคู่ เป็นกลุ่ม ได้ด้วยความเต็มใจ และด้วยเจตคติที่ดีต่อกัน
8. มีความสามารถในการสื่อสาร เช่น ฟัง พูด อ่าน เขียน มีทักษะทางสังคม รวมทั้งมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนในกลุ่มเพื่อนในกลุ่มอื่น ๆ และกับครู
9. เป็นผู้มีความสามารถในการแก้ปัญหา คิดริเริ่มสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์
10. เป็นผู้สามารถสร้างความรู้ (construct) ด้วยตนเอง และเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

10. ข้อควรพิจารณาในการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์

อรรถัย มูลคำ และคณะ (2542:39-40) กล่าวถึงการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนโดยวิธีสตอรีไลน์ ควรคำนึงถึงประเด็นต่อไปนี้ เพื่อให้การดำเนินการจัดกิจกรรมเป็นไปด้วยดี และตรงตามจุดประสงค์

1. ผู้สอนควรพิจารณาสร้างหัวเรื่องขึ้นจากโครงสร้างหลักสูตร และควรกำหนดวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นหลัก โดยหัวเรื่องที่สร้างขึ้นต้องสามารถสัมพันธ์กับเรื่องอื่นได้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในสิ่งที่เขาสนใจและต้องการเรียนรู้

2. แผนการสอนในแต่ละหัวเรื่องควรใช้เวลาไม่เกิน 1 ภาคการเรียน เพื่อมิให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย และเกิดความสนุกในการค้นหาเรื่องใหม่ๆ อยู่เสมอ
3. เน้นความร่วมมือเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อความสำเร็จของรูปแบบการสอนในวิธีดังกล่าว
4. การสร้างกิจกรรมทุกกิจกรรมต้องมีความหมาย โดยผู้เรียนให้ความสนใจ และเป็นเรื่องราวที่ใกล้ตัว เพื่อเชื่อมประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่เข้าด้วยกัน
5. ผู้สอนควรโยงกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับการเดินเรื่องให้ต่อเนื่องกัน เพื่อความสมบูรณ์ของวิธีการสอน
6. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปรับปรุงและพัฒนางานได้โดยตลอดเวลา
7. ควรให้ผู้เรียนสรุปความคิดรวบยอดทุกครั้งในแต่ละกิจกรรม และควรให้โอกาสได้ชื่นชมผลงานร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนการสอน และเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
8. การจัดสถานที่ในการทำกิจกรรม ต้องคำนึงถึงความเหมาะสม และความสะดวกในการใช้งาน
9. ในการทำกิจกรรม ควรเน้นให้ผู้เรียนทุกคนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของชิ้นงานนั้น และนำมาสู่ความภูมิใจในการทำงานชิ้นนั้น
10. ควรใช้อุปกรณ์วัสดุที่มีในท้องถิ่น โดยประยุกต์จากสิ่งของเหลือใช้ เพื่อเป็นการสร้างเสริมนิสัยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เกิดแก่ผู้เรียน
11. แหล่งข้อมูลความรู้ ผู้สอนควรจัดเตรียมให้บริการแก่ผู้เรียน เพื่อความสะดวกในการค้นหาข้อมูล และควรให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสัมผัสกับสภาพปัญหาตามความจริง หรือมีฉะนั้นควรเชิญผู้รู้ หรือผู้ชำนาญการในเรื่องปัญหานั้น ๆ มาให้ความรู้เสริมกับผู้เรียน เพื่อทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนสมบูรณ์ครบถ้วนในด้านทฤษฎีและการนำไปปฏิบัติ

อรรถพล อนันตวรสกุล (2545:165-167) ได้เสนอวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้วิธีสตอรี่ไลน์ ดังนี้

1. การสร้างฉากและตัวละคร ฉากและตัวละครเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ช่วยเชื่อมโยง “ผู้เรียน” กับ “เรื่องราว” ในสตอรี่ไลน์ เข้าด้วยกัน ครูผู้สอนสามารถใช้เทคนิคอื่นๆ มาช่วยให้ผู้เรียนสร้างฉากและตัวละคร นอกจากการวาดภาพ หรือนำเสนอเป็นตุ๊กตากระดาษ เช่น ให้ผู้เรียนสร้างตัวละครด้วยการทำหน้ากาก หุ่นมือ หรือทำโมเดลจำลองตัวละคร โดยใช้กระดาษ ม้วนเป็นกรวย ใช้ลูกปิงปองแทนศีรษะ และตกแต่งเพิ่มเติมตามความเหมาะสม ส่วนฉากของเรื่องนั้นนอกจากการวาดภาพ หรือใช้ภาพปะติดจากเศษผ้า และเศษวัสดุ ก็อาจทำโดยจัดเป็นโมเดลจำลองรูปบ้านใช้กระดาษฟิวเจอร์บอร์ด 3 แผ่น ต่อกันเป็นฉากที่พับเก็บได้ เป็นต้น

2. การกำหนดวิธีการดำเนินชีวิตให้แก่ตัวละครเป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญ ช่วยให้ผู้เรียนผูกพันกับตัวละครมากขึ้น สามารถทำได้หลายวิธีเช่นกัน เช่น การเขียนบันทึกประจำวัน (Diary) ของตัวละคร การสลับกันเล่าเรื่อง การจับคู่และสลับกันสัมภาษณ์ การแสดงบทบาทสมมติ เป็นต้น

3. การกำหนดเหตุการณ์ ปัญหาที่ต้องแก้ไข เป็นองค์ประกอบที่สำคัญช่วยให้เรื่องราวในสตอรีไลน์ มีความเข้มข้นชวนติดตาม คำถามหลักที่จะเปิดประเด็นเข้าสู่เหตุการณ์ ควรเป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดและจินตนาการ อาจใช้วิธีระดมความคิด แต่งเป็นเรื่องราวเขียนเป็นบทละครสั้นๆ หรือวาดออกมาเป็นการ์ตูนสั้นๆ จุดที่สำคัญก็คือหลังจากการคิดเหตุการณ์ต่างๆ แล้วจะต้องเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์เหตุการณ์ปัญหานั้น และนำไปสู่การกำหนดแนวทางการปฏิบัติในการแก้ปัญหา บางสถานการณ์ปัญหาผู้เรียนอาจมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การกำหนดแนวทางในการประหยัดพลังงาน ประหยัดค่าใช้จ่ายของครอบครัว เป็นต้น

4. การเชื่อมโยงจินตนาการกับสภาพจริง เป็นประเด็นที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมสตอรีไลน์ มิได้เน้นแต่การใช้จินตนาการอยู่กับเรื่องราวที่แต่ง หรือสมมุติขึ้นเท่านั้น แต่ยังสามารถเชื่อมโยงกับสภาพจริงได้อีกด้วย

5. สถานการณ์ปัญหาบางอย่าง หรือแนวทางการแก้ปัญหาบางประการที่ผู้เรียนเสนอขึ้นมา อาจสามารถนำมาเป็นประเด็นสำหรับโครงการงานเพื่อการศึกษาเชิงลึกได้ เช่น ภาวะว่างงาน การหาอาชีพเสริมต่างๆ เป็นต้น

6. ในการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมสตอรีไลน์ เรื่องราวมักจะจบลงด้วยงานฉลองหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้เรียนทั้งชั้นเรียนสามารถนำเสนอประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้มาสรุปรวบยอด และเกิดความภาคภูมิใจกับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้เรียนรู้ นอกจากนี้จะเป็นการสรุปปิดท้ายเรื่องในสตอรีไลน์ แล้วยังนำมาใช้เป็นโอกาสให้เพื่อนนักเรียน ครูผู้สอนวิชาอื่นๆ ผู้ปกครอง ร่วมสนทนาร่วมปรึกษา ให้คำแนะนำ และร่วมประเมินผลได้อีกด้วย

สรุปในการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์นั้น ผู้สอนต้องมีการเตรียมวางแผน กิจกรรมการเรียนการสอน จัดหาสถานที่ อุปกรณ์การเรียนที่เหมาะสมหรือวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เพื่อความสะดวกในการเรียน โดยเน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญให้มีความคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

11. ประโยชน์ของการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์

การเรียนการสอนโดยใช้วิธีสตอรีไลน์นั้น เป็นอีกวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลาย และเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการจึงส่งผลประโยชน์ต่อนักเรียนเป็นอย่างมาก ดังที่ วลัย พานิช (2543:8) ได้นำเสนอไว้สรุปได้ดังนี้

1. วิธีสตอรีไลน์ เป็นการสอนที่ตอบสนองความต้องการ 4 ประการ ของนักเรียนที่เรียกว่า “The Four Universal Needs of Children ” ซึ่ง เดวิด นาร์แรน แซกส์ (David Narran Saxes, 1994 อ้างถึงใน กาญจนา มากพูน, 2548) ได้กล่าวถึงความต้องการที่เป็นธรรมชาติของนักเรียนไว้ดังนี้

1.1 การสื่อสาร (communication) เด็กทุกคนต้องการการพูดคุยและการรับฟัง ดังนั้นวิธีสตอรีไลน์จึงเน้นการให้คำปรึกษาในการวางแผน นักเรียนต้องเสนอความคิดและรับฟังซึ่งกันและกัน

1.2 การสร้างหรือการลงมือทำด้วยตนเอง (building/construction) ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วเด็กทุกคนต้องการสร้างสิ่งต่าง ๆ ด้วยการใช้มือของตนเอง (love to make things with hands) หรือสร้างด้วยปัญญาของตน ดังนั้นในหลักการสตอรีไลน์นั้น การสร้างเป็นการใช้ความคิด จินตนาการ การวางแผน จัดหาข้อมูล และสร้างความรู้ใหม่ด้วยตนเอง เป็นการผลิตงานที่ได้จากความสามารถโดยมิได้เน้นที่การจำข้อมูล

1.3 การคิดและการลงมือปฏิบัติ (thought and action) โดยธรรมชาติเด็กทุกคนรู้จักถามคำถามและต้องการรับฟังคำตอบในสิ่งที่ตนอยากทราบ สตอรีไลน์เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำได้คิดอย่างอิสระในทุกขั้นตอนเป็นการเปิด โอกาสให้นักเรียนแต่ละคนได้ค้นพบ สืบค้น สร้างความท้าทายให้คิดสำรวจและสร้างจินตนาการ นักเรียนจึงได้ฝึกการตัดสินใจ จึงอาจสรุปว่าการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์เป็นวิธีที่สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้นักเรียนได้เกิดความคิด และฝึกปฏิบัติในเรื่องต่อไปนี้

1.3.1 การค้นพบ นักเรียนได้อยู่ในสถานการณ์การเรียนรู้ใหม่ จะทำให้มีการตีความ แสดงความคิดเห็น และทดลองพิสูจน์สิ่งต่างๆ

1.3.2 การสืบสอบ นักเรียนต้องหาคำตอบจากคำถามของครู ต้องแสวงหาความกระจ่าง หาข้อมูลและตรวจสอบข้อเท็จจริงนั้นๆ

1.3.3 การสร้างจินตนาการ นักเรียนได้ใช้ความคิดของตนเองในการสร้างสรรค์เชิงศิลปะและการสร้างทางเลือกต่าง ๆ จากหลายมุมมอง

1.3.4 การแก้ปัญหา การเรียนรู้ของนักเรียนเกิดจากการแก้ปัญหา ซึ่งนักเรียนได้วิเคราะห์และแสวงหาแนวทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหา

1.3.5 การตัดสินใจ เปิดโอกาสให้นักเรียนมีหลายทางเลือก และเลือกสิ่งที่เหมาะสมที่สุดบนหลักฐานที่เชื่อถือได้

1.3.6 ความรับผิดชอบ นักเรียนจะต้องเป็นผู้ดำเนินการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นนักเรียนต้องรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่เพื่อทำให้การเรียนรู้ใหม่ได้เกิดขึ้น

1.4 ความต้องการให้ยอมรับว่าตนเองมีค่าสามารถแสดงความรู้สึกได้ (self-expression) โดยธรรมชาติเด็กทุกคนต้องการมีความรู้สึกว่ามีค่าได้รับการยกย่องเกี่ยวกับงานหรือความคิดเห็นของตน ในสตอรี่ไลน์กิจกรรมทุกอย่างแสดงให้เห็นถึงการเห็นคุณค่าของนักเรียน นักเรียนได้สร้างงานและครูยอมรับในคุณค่าของงานนั้น

2. เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติซึ่งนักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ โดยนักเรียนเป็นผู้ศึกษา คิดและปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ที่ท้าทายความรู้ ความสามารถของนักเรียน นักเรียนได้เห็นผลงานของตนเอง ดังนั้นจึงเป็นการเรียนรู้ที่มีค่าของนักเรียน

3. นักเรียนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองทั้งด้านสติปัญญาและการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การตัดสินใจ หรือการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง หรือพัฒนากระบวนการ เช่น การแสวงหาความรู้ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน รวมทั้งการพัฒนาค่านิยมที่สอดคล้องไว้ในการสอนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์ทั้งสิ้น

12. ข้อดีและข้อจำกัดของการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์

ข้อดีของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งจากการนำไปใช้ของกลุ่มนักการศึกษา พบข้อดีหลายประการ สรุปได้ดังนี้ (อรรถพล อนันตวรสกุล, 2542; วลัย พานิช, 2543; Bell and Fifield, 1998; Lertschert, 1999)

1. เป็นกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทั้งการคิดและการปฏิบัติ
2. พัฒนานักเรียนในเชิงบูรณาการทั้งด้านความรู้ เจตคติ และทักษะโดยอาศัยองค์ความรู้ ทักษะการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้จากหลายสาขาวิชา
3. ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียนได้เป็นอย่างดี นักเรียนได้แสดงศักยภาพของตนในการเรียนรู้อย่างเต็มที่
4. นักเรียนเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น ให้ความสนใจในการเรียนรู้ เรียนรู้ด้วยความสุขและเกิดความสนุกสนานในการเรียนรู้

5. เป็นรูปแบบกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นสูง ครูสามารถผสมผสานกิจกรรมที่หลากหลายเข้าด้วยกันรวมทั้งเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนวัสดุอุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มนักเรียน

6. พัฒนาทักษะที่สำคัญของนักเรียนอันก่อให้เกิดศักยภาพในการเรียนรู้ เช่น ทักษะการคิด ทักษะทางสังคม ความรับผิดชอบ เป็นต้น

7. ก่อให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างครูกับนักเรียน

8. นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในผลงาน มั่นใจในการทำงาน เชื่อมั่นในการคิดของตนเอง และกล้าแสดงออก

จะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธีสตอรีไลน์ มีข้อดีหลายประการ ซึ่งเป็นวิธีการเรียนการสอนที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ง่ายต่อการปฏิบัติ ให้ความสนุกสนานแก่ผู้เรียนและผู้สอน ช่วยสร้างแรงจูงใจในการเรียน ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในบทเรียนเนื่องจากเป็นผู้สร้างความรู้ขึ้นมาเอง และสะดวกแก่การนำไปประยุกต์ใช้สำหรับบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในทุกระดับการศึกษา

ข้อจำกัดของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธีสตอรีไลน์

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธีสตอรีไลน์ นอกจากจะมีข้อดีหลายประการแล้ว ธรรมชาติของอนันตวรฤทธิ (2542:8) ได้วิเคราะห์ข้อจำกัดของวิธีสตอรีไลน์ ไว้ดังนี้

1. ข้อจำกัดในด้านเวลา เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธีสตอรีไลน์ควรดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง แต่ในสภาพความเป็นจริงของการเรียนในระบบโรงเรียนยังอยู่ในกรอบของเวลาที่กำหนดให้เป็นคาบ จึงทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนขาดความต่อเนื่อง

2. ข้อจำกัดในด้านแหล่งข้อมูล วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ ในการจัดกิจกรรม เนื่องจากกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธีสตอรีไลน์เน้นให้นักเรียนค้นคว้า และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ แต่ในสภาพปัจจุบัน โรงเรียนบางแห่งยังไม่สามารถจัดแหล่งเรียนรู้ให้แก่ นักเรียนได้ จึงทำให้นักเรียนไม่ได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ซึ่งขัดกับหลักของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์

ข้อจำกัดดังกล่าวนับเป็นตัวบ่งชี้อย่างหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน ต้องร่วมกันพิจารณาเพื่อหาแนวทางในการทำให้ข้อจำกัดมีน้อยที่สุด เพื่อที่จะทำให้อาจสามารถนำวิธีสตอรีไลน์มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

ตอนที่ 3 การสร้าง และพัฒนาค่านิยม

1. ความสำคัญของค่านิยม

นักจิตวิทยา นักสังคมวิทยา และนักมานุษยวิทยามีความเชื่อว่า ค่านิยมมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อวิถีการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคม เพราะค่านิยมทำหน้าที่เป็นตัวนำ เป็นเครื่องชี้แนวทางให้บุคคลเลือกประพฤติปฏิบัติ หรือเลือกอุดมการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง(สมบุญ สาลยาชีวิน, 2526:332) ตามแนวความคิด และประสบการณ์ที่ตนเห็นว่าดี ถูกต้อง คู่มีค่า ควรแก่การเลือกประพฤติปฏิบัติ ค่านิยมจะเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพแวดล้อมต่างๆทางสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (นีออน กลิ่นวัฒน์ 2525:2) ค่านิยมมีหน้าที่และความสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม ดังเช่น ประการแรก ค่านิยมทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐาน หรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลายของคนเรา กล่าวคือ ค่านิยมจะเป็นตัวกำหนดการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของเราว่า เราควรจะทำหรือไม่ควรจะทำในสิ่งใด ค่านิยมจะช่วยกำหนดจุดยืนในเรื่องต่างๆไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ฯลฯ และค่านิยมจะช่วยทำหน้าที่ประเมินการปฏิบัติต่างๆ ทั้งของตัวเอง และของผู้อื่น ประการที่สอง ค่านิยมทำหน้าที่เป็นแบบแผนสำหรับการแก้ไขข้อขัดแย้งต่างๆ ในบางกรณีบุคคลต้องเผชิญกับสถานการณ์บางอย่างที่ขัดแย้งกัน ทำให้เขาต้องเลือกทางใดทางหนึ่ง ซึ่งบุคคลจะเลือกเดินทางไหนนั้นค่านิยมหรือระบบค่านิยมที่บุคคลมีอยู่จะช่วยกำหนดทางเลือกให้เขา ประการที่สาม ค่านิยมทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจ หรือผลักดันของบุคคล เช่น บุคคลที่มีค่านิยมชมชอบในการมีอายุยาวนาน หรือสุขภาพดี ก็จะมีแรงผลักดันให้อยากออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนมีความรอบคอบในการบริโภคอาหาร บุคคลที่มีค่านิยมเกี่ยวกับวัตถุนิยมสูง ก็มักจะมีความขยันขันแข็ง และเพียรพยายามในการทำงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินทอง และสิ่งของที่ตนพึงปรารถนา (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2526) ประการที่สี่ ค่านิยมทำหน้าที่คุ้มกันมิให้บุคคลประพฤติผิดนอกระเบียบของสังคม หรือทำหน้าที่ด้านการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลนั่นเอง (เพ็ญแข ประจันปัจจนิก และอ้อมเดือน สดมณี 2529:19)

ด้วยเหตุที่ค่านิยมมีความสำคัญต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมของบุคคล และผลของพฤติกรรมของบุคคลเป็นตัวการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีก็มีส่วนทำให้ค่านิยมใหม่ๆเกิดขึ้นได้เหมือนกัน หรือพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ ค่านิยม เป็นได้ทั้งเหตุ และผลของการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นค่านิยมจึงมีความสำคัญมาก เพราะส่งผลกระทบต่อถึงความเจริญ หรือความเสื่อมของสังคม และความมั่นคงของชาติ กล่าวคือ สังคมที่มีระบบค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ความซื่อสัตย์ ความมี

ระเบียบวินัย การยอมรับสิ่งใหม่ๆ ความสามัคคี ความกระตือรือร้น ความคิดสร้างสรรค์ ความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อ และความคิดพึ่งตนเอง เป็นต้น (เพ็ญแข ประจักษ์ 2530:87) ดังนั้น ค่านิยมที่สังคมยึดถือ ย่อมก่อให้เกิดประชาชนในสังคมนั้นมีบุคลิกลักษณะที่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ และทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และถ้าสังคมใดมีระบบค่านิยมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ขาดระเบียบวินัย เกียจคร้าน ไม่ตรงต่อเวลา ขาดความรับผิดชอบ ขาดความสามัคคี และขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ย่อมก่อให้เกิดประชาชนในสังคมนั้นมีบุคลิกลักษณะที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ และทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างล่าช้า หรือไม่ประสบผลสำเร็จ ประเทศขาดความมั่นคง จึงจำเป็นต้องสร้างเสริม และพัฒนาบุคคลให้มีค่านิยมที่เหมาะสมเอื้อต่อการพัฒนาอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงปรารถนา

2. ความหมายของค่านิยม

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523:1) ให้ความหมายของค่านิยมว่า “คือการให้คุณค่าแก่สิ่งต่างๆ ในชีวิตของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นความคิด อุดมการณ์ ผู้คนหรือสิ่งของ นับว่าค่านิยมมีความหมายเป็นระดับอุดมคติ หรือหลักในการดำเนินชีวิตในการเลือกตัดสินใจ และประเมินค่าของบุคคล”

พนัส หันนาคินทร์ (2526:18) อธิบายค่านิยมว่า “การยอมรับนับถือ และพร้อมที่จะปฏิบัติตามคุณค่าที่ตน หรือกลุ่มคนมีอยู่ต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจเป็นวัตถุ ความคิด อุดมคติ รวมทั้งการกระทำในด้านเศรษฐกิจ สังคม จริยธรรม และสุนทรียภาพ ทั้งนี้ โดยได้ทำการประเมินค่าจากทัศนะต่างๆ โดยถี่ถ้วน และรอบคอบแล้ว”

ทิตนา แคมมณี (2542:2) ให้ความหมายของค่านิยมว่า “เป็นหลักการ แนวคิดหรือความเชื่อที่บุคคลยึดถือเป็นคุณค่า หรือแนวทางในการตัดสินใจ และการดำรงชีวิต หากค่านิยมที่แต่ละบุคคลยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตรงกันเป็นจำนวนมาก ดังนั้นก็จะกลายเป็นค่านิยมของสังคมไป”

จรัญ พรหมอยู่ (2526) กล่าวว่า ค่านิยมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ผู้คนในสังคมนั้นปรารถนาอยากจะเป็นเจ้าของ อยากจะได้ อยากจะมี อยากจะเป็น หรือมีเจตคติต่อสิ่งนั้นๆ ค่านิยมเป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีพฤติกรรมเพื่อดำเนินสู่เป้าหมายที่ต้องการ โดยทั่วไปเราอาจศึกษาค่านิยมของบุคคล และสังคมได้จาก แนวความคิด อุดมการณ์ จากข้อเขียน จากการสนทนา ความสนใจ สิ่งที่เขาเลือก สิ่งที่ทำ ทำให้ทราบค่านิยมของแต่ละบุคคลได้

ลาโรซ บัวศรี (2527) ให้ความหมายของคำนิยามว่า หมายถึง สภาพ (หรือการกระทำ) บางประการที่เราเชื่อ (หรือนิยามนั่นเอง) ว่าควรยึดถือ หรือยึดมั่น เพื่อจะได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ หรือความมุ่งหมายของสังคม หรือของเราเอง

ฟีนิกซ์ (Phenix, 1958) ให้ความหมายว่า คำนิยามจะเกี่ยวข้องกับความชอบ ความสามารถ แยกแยะความชอบอย่างหนึ่ง และต่อต้านอย่างอื่น วิธีแสดงออกของคำนิยามที่เห็นได้ชัดก็คือ ความสนใจ และความปรารถนาของบุคคล เราจะวัดคำนิยามของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น ดูได้จากความสนใจ และความปรารถนาในสิ่งนั้น

โรคิช (Rokeach, 1979) ให้นิยามของคำนิยามว่า คำนิยามเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งที่มีลักษณะขึ้นขงถาวร ซึ่งเป็นแนวทางในการประพฤติ หรือเป็นเป้าหมายในการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งที่ตนเอง หรือสังคมเห็นดีเห็นชอบ สมควรที่จะยึดถือปฏิบัติมากกว่าวิธีปฏิบัติหรือเป้าหมายชีวิตอย่างอื่น

คาร์เตอร์ (Carter, 1973) ให้ความหมาย คำนิยามว่า หมายถึง คุณลักษณะที่มนุษย์ได้พิจารณาแล้วเห็นว่ามียุณค่า มีความสำคัญ มีความหมาย แล้วมีผลเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเขา ลักษณะนี้เป็นสิ่งที่สมาชิกของสังคมช่วยกันรักษา และสนับสนุนให้คงอยู่

ลี เอแมน โสวาร์ด เมริงเจอร์ และจอห์น แพทริก (Lee, Ehman, Howard Mehlinger and John Patrick 1974:258) ให้ความหมายว่า คำนิยาม คือ มาตรฐานที่ใช้ในการตัดสินใจว่าสิ่งนั้นๆเป็น สิ่งดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด มีความสำคัญหรือไร้ค่า ชอบมากหรือชอบน้อย และสิ่งนั้น (Object) อาจมีหลายรูปแบบ เช่น การตัดสินใจ ตัวบุคคล แนวคิด พฤติกรรม เป็นต้น

จากความหมายของคำนิยามที่นักการศึกษา นักสังคมวิทยา และนักจิตวิทยาของไทย และต่างประเทศได้ให้ความหมายไว้ พอสรุปได้ว่า คำนิยาม หมายถึง แนวคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และยอมรับว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดี มีคุณค่า น่าปรารถนา น่ายกย่อง มีความถูกต้อง เหมาะสม และมีความสำคัญต่อชีวิต ซึ่งใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินใจ และเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมของบุคคลต่อไป

3. ลักษณะของค่านิยม

ลักษณะของค่านิยมอาจจำแนกออกได้หลายประเภท ด้วยวิธีการต่างๆ แล้วแต่ว่าผู้แบ่งจะยึดอะไรเป็นพื้นฐานในการแบ่ง ซึ่งไม่มีการแบ่งที่เป็นการตายตัวแต่เพียงวิธีเดียว (สาโรช บัวศรี, 2527) ดังเช่น

ทิสนา แคมมณี (2516) ได้อ้างอิงลักษณะของค่านิยมที่แท้จริงที่ ราธส์ ฮาร์มิน และซิมอน (Raths, Harmin and Simon) รวบรวมไว้ ดังนี้

ค่านิยมที่แท้จริงมีลักษณะครบ 7 ประการ คือ

1. ค่านิยมที่แท้จริงจะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นเลือกอย่างอิสระ ไม่มีใครมาบังคับให้เลือก
2. ค่านิยมที่แท้จะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นเลือกจากตัวเลือกหลายตัวไม่ใช่ยอมรับจากสิ่งที่มีอยู่เพียงสิ่งเดียว
3. ค่านิยมที่แท้จะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นเลือกหลังจากได้พิจารณาถึงผลที่จะตามมาภายหลัง กล่าวคือ ผู้เลือกจะต้องใช้วิจารณญาณวิเคราะห์หาผลดี ผลเสียของตัวเลือกหลายๆตัวเสียก่อน แล้วจึงเลือกเอาเพียงสิ่งเดียว โดยมีเหตุผลที่ตนพึงพอใจ
4. ค่านิยมที่แท่นั้นจะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นถนอม และเทิดทูน มีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเลือกนั้น
5. ค่านิยมที่แท้จะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นยอมรับอย่างเปิดเผย ยินดีที่จะยอมรับ และบอกกล่าวสนับสนุนสิ่งนั้น
6. ค่านิยมที่แท้จะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นยึดถือปฏิบัติ ไม่ใช่เพียงแค่พูด หรือยอมรับแต่เพียงอย่างเดียว
7. ค่านิยมที่แท้ จะต้องเป็นค่านิยมที่บุคคลนั้นปฏิบัติซ้ำบ่อยๆ ไม่ใช่ปฏิบัติเพียงครั้งคราว

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2521) อธิบายไว้ว่า ค่านิยมจัดเป็นพฤติกรรมเชิงภาวะสันนิษฐาน (Hypothetical Construct) เพราะไม่สามารถสังเกต หรือ วัดได้โดยตรงอย่างชัดเจน เหมือนพฤติกรรมประเภทอื่นๆ การจัดลักษณะของค่านิยมจึงพิจารณา โดยอาศัยการประเมินที่สลับซับซ้อน และสรุปสันนิษฐาน (Inference) จากการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การเลือกของบุคคล หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจสรุปประเด็นสำคัญในการอธิบายลักษณะของค่านิยมได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ มิใช่มีติดตัวมาแต่กำเนิด
2. ค่านิยมเป็นระบบของพฤติกรรมที่มีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ

2.1 ปัญญา (Cognitive Component) ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิด บุคคลต้องได้เคยมีความรู้ มีประสบการณ์ หรือได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งเร้านั้นก่อน จึงจะเกิดค่านิยมขึ้นได้

2.2 อารมณ์ (Affective Component) ซึ่งประกอบด้วยความรู้สึกพอใจ ไม่ชอบใจ ชอบ ไม่ชอบ ชื่นชม รังเกียจ เป็นต้น

2.3 พฤติกรรม (Behavioral Component) คือ แนวโน้ม หรือท่าทีที่จะเลือกตอบสนองในแง่ของการยอมรับ-ไม่ยอมรับ เห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย เต็มใจปฏิบัติ-ไม่เต็มใจปฏิบัติ

พีนิคซ์ (Phinix, 1958) ได้อธิบายว่า ค่านิยมเกี่ยวข้องกับความสุขและความสามารถในการแยกความสุขในสิ่งอื่นๆ การแสดงออกของค่านิยมที่เห็นได้ชัดคือ ความสนใจ และความปรารถนาของบุคคล เพราะฉะนั้นการที่เราจะวัดค่านิยมของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น ดูได้จากความสนใจ และความปรารถนาของเขา ค่านิยมตามความหมายของพีนิคซ์แบ่งออกได้ 6 ชนิด คือ

1. ค่านิยมทางวัตถุ เป็นค่านิยมที่ช่วยให้ชีวิตร่างกายของคนเราสามารถดำรงอยู่ได้ต่อไปได้แก่ ปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า และยารักษาโรค
2. ค่านิยมทางสังคม เป็นค่านิยมที่ช่วยให้เกิดความรัก ความเข้าใจ และความต้องการทางอารมณ์ของบุคคล
3. ค่านิยมทางความจริง เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความจริง ซึ่งเป็นค่านิยมที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ต้องการความรู้ นักปราชญ์ และนักวิทยาศาสตร์ที่พยายามค้นหากฎแห่งธรรมชาติ
4. ค่านิยมทางจริยธรรม เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรับผิดชอบชั่วดี ความยุติธรรมและความซื่อสัตย์ เป็นต้น
5. ค่านิยมทางสุนทรียภาพ เป็นความซาบซึ้งในความดี และความงามของสิ่งต่างๆ
6. ค่านิยมทางศาสนา เป็นค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนา ความสมบูรณ์ของชีวิต รวมทั้งความศรัทธา และบูชาในทางศาสนาด้วย

โดยสรุป จึงเห็นได้ว่า ลักษณะของค่านิยมเป็นสิ่งสำคัญขั้นมูลฐาน ในการทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมของบุคคล และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนเรา เพราะพฤติกรรม และการแสดงออกต่างๆของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะค่านิยมที่เรามีอยู่

4. ความแตกต่างระหว่างค่านิยมกับคำศัพท์อื่นที่เกี่ยวข้อง

สมิท (Smith, 1969 quoted in Rokeach, 1973) สุนทรื โคมิน และสมิท สมัครการ (2522) ได้กล่าวถึงความแตกต่างของค่านิยมกับคำอื่นๆ เช่น เจตคติ (attitude) บรรทัดฐานทางสังคม (social-norm) ความต้องการ (need) ลักษณะการ (trait) ความสนใจ (interest) และโลกทัศน์ค่านิยม (value-orientation) สรุปได้ดังนี้

1. ค่านิยมกับเจตคติ มีความแตกต่างกันในหลายประการ คือ ประการแรก ค่านิยมหนึ่งๆ เป็นความเชื่อเดียว แต่เจตคติ เป็นที่รวมของหลายความเชื่อที่มีต่อที่หมายหนึ่ง หรือ สถานการณ์หนึ่ง โดยเฉพาะ ประการที่ 2 ค่านิยมแสดงออกได้ต่อทั้งที่หมาย และสถานการณ์หลายๆอย่างในขณะเดียวกัน ส่วนเจตคติเป็นความรู้สึกที่มีต่อที่หมายหนึ่ง หรือสถานการณ์หนึ่ง โดยเฉพาะ ความแตกต่างระหว่างค่านิยมกับเจตคติประการที่ 3 คือ ค่านิยมเป็นมาตรฐานสำหรับปฏิบัติ ส่วนเจตคติไม่ใช่มาตรฐาน แต่เจตคติทั้งหลายต่อที่หมาย หรือสถานการณ์ต่างๆที่ประเมินออกมาเป็นความพอใจหรือไม่พอใจ อาจมาจากรากฐานของค่านิยมได้ ในประเด็นนี้ ชีระพร อุวรรณ โณ (2535) กล่าวไว้ว่า ค่านิยมนั้นมักจะเป็นเรื่องที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับการเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ขณะที่เจตคติอาจเป็น ได้ตั้งแต่เรื่องที่ไม่มีความสำคัญ และอาจไม่เกี่ยวข้อง กับแนวทางการดำเนินชีวิตของบุคคลเลยก็ได้ ประการที่ 4 แต่ละบุคคลมีจำนวนเจตคติมากกว่าจำนวนค่านิยม กล่าวคือ เจตคติมีจำนวนเท่ากับที่หมายหรือสถานการณ์ต่างๆที่บุคคล ได้ประสบขณะที่ค่านิยมมีจำนวนเท่ากับความเชื่อที่บุคคล ได้เรียนรู้มาเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติ กับจุดหมายปลายทางของชีวิตที่น่าปรารถนา ประการที่ 5 ค่านิยมเป็นแกนกลางของบุคลิกภาพ และระบบความระลึกรู้ มากกว่าเจตคติ ค่านิยมจึงเป็นตัวกำหนดทั้งเจตคติ และพฤติกรรมทั้ง อัลพอร์ต วัตสัน และวูดดรัฟ (Allport, 1961; Watson, 1966; and Woodruff, 1942 quoted in Rokeach, 1973) ขอมรับประเด็นนี้ โดยถือว่าเจตคติขึ้นอยู่กับค่านิยมทางสังคมที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นการแสดงออกของค่านิยม และเป็นหน้าที่ของค่านิยม ตามลำดับ ในแง่คุณสมบัติความเป็นเครื่องมือที่หมายของเจตคติบางเจตคติเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การบรรลุค่านิยมบางค่านิยม อย่างไรก็ตาม สุนทรื โคมิน และสมิท สมัครการ (2522) กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า การเปลี่ยนค่านิยมจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางเจตคติที่เกี่ยวข้องด้วยมากมาย ขณะที่การเปลี่ยนแปลงเจตคติไม่จำเป็นต้องกระทบกระเทือนค่านิยม นอกจากนี้ออสโตรม และบร็อก (Ostrom and Brock, 1969 อ้างถึงในนพดล ภวนะวิเชียร, 2540) เอ็ดเวิร์ด และออสโตรม (Edwards and Ostrom, 1969 อ้างถึงในนพดล ภวนะวิเชียร, 2540) กล่าวถึงการเชื่อมโยงเจตคติ บางเจตคติ กับค่านิยมที่มีความสำคัญมากกว่า ที่จะช่วยทำให้เพิ่มแรงต่อต้านการเปลี่ยนแปลงมากกว่าเชื่อมโยงกับค่านิยมที่มีความสำคัญน้อยกว่า ความแตกต่างประการที่ 6 ค่านิยมเป็นมโนทัศน์ที่มีพลวัตมากกว่าเจตคติ ชีระพร อุวรรณ โณ (2533) กล่าวในประเด็นนี้สรุปได้ว่า บุคลิกภาพเป็นการจัดระบบของ

ความเชื่อ เจตคติ และค่านิยม ทุกส่วนมีความสัมพันธ์กัน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่วนใด ก็จะทำให้เกิดผลกระทบต่อส่วนอื่นด้วย ถ้าส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงมีความเป็นแกนกลางมากเท่าใด ก็ยิ่งจะส่งต่อส่วนอื่นๆมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การที่ค่านิยมเป็นมโนทัศน์ที่มีพลวัตร์มากกว่าเจตคติ จึงน่าจะหมายถึงการส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นๆมากกว่า เพราะค่านิยมเป็นแกนกลางของบุคลิกภาพมากกว่านั่นเอง นอกจากนี้ค่านิยมยังมีความสัมพันธ์ โดยตรงกับแรงจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรม ขณะที่เจตคติไม่ได้เป็นปัจจัยนำขึ้นพื้นฐานของพฤติกรรม แต่มีความสำคัญเป็นที่สองรองจากลักษณะส่วนบุคคลและวูดครีฟ (Woodruff, 1942 quoted in Rokeach, 1973) ยังถือว่าถ้าเจตคติมีส่วนเป็นแรงจูงใจ ก็อาจจะเป็นเพราะว่าที่หมาย หรือสถานการณ์ของเจตคติเป็นวิถีทางที่สนับสนุน หรือขัดขวางการบรรลุค่านิยมนั่นเอง

นอกเหนือจากความแตกต่างทั้ง 7 ประการนี้ สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2533) ยังเห็นว่า ค่านิยมและเจตคติแตกต่างกันในแง่ที่ค่านิยมเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าเจตคติ

2. ค่านิยมกับบรรทัดฐานทางสังคม มีความแตกต่างกัน คือ ประการแรก ค่านิยมเป็นทั้งจุดหมายปลายทางของชีวิต และพฤติกรรมวิถีปฏิบัติ แต่บรรทัดฐานเป็นเพียงพฤติกรรมวิถีปฏิบัติเท่านั้น ประการที่ 2 ค่านิยมเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือสถานการณ์เฉพาะต่างๆ ขณะที่บรรทัดฐานทางสังคมเป็นข้อกำหนด หรือข้อห้ามที่สังคมกำหนดไว้ว่าในสถานการณ์เฉพาะหนึ่งๆจะต้องปฏิบัติตนอย่างไร ประการที่ 3 ค่านิยมมีลักษณะเป็นส่วนตัว และเป็นเรื่องภายในตัวบุคคลมากกว่า ส่วนบรรทัดฐานทางสังคมเป็นเรื่องที่ได้รับการรับรองโดยทั่วไป และอยู่ภายนอกตัวบุคคล

3. ค่านิยมกับความต้องการ มีความแตกต่างกันคือ ค่านิยมเป็นความต้องการที่แปลงรูปออกมาเป็นสัญลักษณ์ทางการรู้คิดที่มนุษย์สามารถระลึกได้ โดยที่สัตว์ทำไม่ได้ และค่านิยมยังได้รับอิทธิพลจากสังคม ในแง่ที่สถาบันทางสังคมต่างๆ ได้ถ่ายทอดสิ่งที่สังคมเห็นว่าดี เป็นสิ่งที่น่าปรารถนาให้แก่บุคคล และค่านิยมยังเป็นแรงจูงใจ หรือแรงผลักดันของแต่ละบุคคลให้แสดงออกมาในรูปที่สังคมยอมรับได้ ส่วนความต้องการไม่มีลักษณะเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น ความต้องการทางเพศ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีกรอบของกฎเกณฑ์ทางสังคมควบคุมไว้ได้แปลงรูปมาเป็นค่านิยมของความรัก ความสนิทสนม เป็นต้น

4. ค่านิยมกับลักษณะการ ลักษณะการเป็นลักษณะบุคลิกภาพซึ่งมีลักษณะคงที่ไม่ยืดหยุ่น ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ที่ต่างกัน ส่วนค่านิยมนั้นยังมีการเปลี่ยนแปลงได้

5. ค่านิยมกับความสนใจ มีความแตกต่างกันที่ ค่านิยมมีจำนวนน้อยกว่าความสนใจ และสามารถจัดเข้าเป็นระบบค่านิยม ซึ่งใช้เป็นแบบแผนสำหรับการกระทำ การตัดสินใจ หรือแก้ปัญหา ความขัดแย้งได้ ส่วนความสนใจนั้น เป็นการแสดงออกในแง่มุมหนึ่งของค่านิยม แต่ความสนใจของมนุษย์มีจำนวนมากกว่า และไม่ได้จัดกลุ่มเข้าเป็นระบบ อีกทั้งไม่ได้เป็นมาตรฐานสำหรับการปฏิบัติ

6. ค่านิยมกับโลกทัศน์ค่านิยม คำว่าโลกทัศน์ค่านิยมนี้ คลักคอน และสตอร์ทเบค (Kluckhohn and Strodtbeck, 1961 quoted in Rokeach, 1973) เป็นผู้ใช้นี้โดย หมายถึง ผลของแบบแผนการจัดลำดับตำแหน่งความเชื่อภายใต้แต่ละมิติ 5 มิติ คือ ธรรมชาติของมนุษย์ดีหรือชั่ว มนุษย์ยอมจำนน หรือเข้ากันได้ดี หรือมีอำนาจเหนือธรรมชาติ แนวคิดเรื่องเวลาในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต ความคิดเกี่ยวกับตนเอง และการกระทำของตน ความสัมพันธ์กับผู้อื่น การจัดลำดับนี้ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ ผู้ใดจัดความเชื่อไว้ในกลุ่มใดก็ถือว่าบุคคลนั้นมีความเชื่อเช่นนั้น ไม่ได้หมายความว่าบุคคลมีค่านิยมนั้นด้วย ส่วนค่านิยมเป็นการเรียงลำดับความเชื่อเกี่ยวกับจุดหมายปลายทางของชีวิต และความเชื่อเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติ ซึ่งสามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ นอกจากนี้ยังมีคำอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ดังเช่นที่ ชาญชัย อินทรประวัตติ (2533) พันธ์ นานาคินทร์ (2527) และสุรางค์ โคว์ตระกูล (2533) เสนอไว้ คือ ความรู้สึก (feeling) ความคิดเห็น (opinion) อุดมการณ์ (ideology) ศีลธรรม จริยธรรม (moral) และคุณธรรม (virtues) ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

7. ค่านิยมกับความรู้สึก ชาญชัย อินทรประวัตติ (2533) กล่าวถึงความรู้สึกไว้ว่าเป็นแนวคิด ความเชื่อที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนเหตุผลทั้งหมด อาจมีอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ความรู้สึกอาจส่งผลต่อพฤติกรรมแต่ไม่ได้เป็นแบบแผนของพฤติกรรม คือ อาจไม่ได้แสดงพฤติกรรมออกมาเช่นเดียวกันทุกครั้ง คนที่เก็บความรู้สึกเก่ง อาจไม่แสดงพฤติกรรมใดๆออกมาก็ได้ ส่วนค่านิยมนั้นเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าความรู้สึก และเป็นแบบแผนของพฤติกรรม ผู้ที่มีค่านิยมใดก็มักแสดงพฤติกรรมตามแนวทางของค่านิยมนั้น

8. ค่านิยมกับความคิดเห็น ชาญชัย อินทรประวัตติ (2534) กล่าวถึง ความคิดเห็นว่าเป็นความเชื่อของบุคคลที่ผ่านการไตร่ตรองมาแล้วระดับหนึ่ง อาจถูกต้องหรือไม่ถูกต้องก็ได้ ความคิดเห็นนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อบุคคลได้รับข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆที่แตกต่างไปจากเดิม ความคิดเห็นอาจมีผลต่อพฤติกรรมได้ แต่ต้องขึ้นกับ โอกาส และเงื่อนไขทางสังคมด้วย ส่วน โรเคิช (Rokeach, 1973) เห็นว่าความคิดเห็นเป็นคำพูดแสดงความเชื่อ เจตคติ หรือค่านิยมความคิดเห็นจึงเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นจุดยืนของค่านิยมได้ แตกต่างจากค่านิยมคือ ค่านิยม

เปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าความคิดเห็น มีผลต่อพฤติกรรมในลักษณะที่เป็นแบบแผนการกระทำของบุคคล ไม่ได้ขึ้นกับโอกาส และเงื่อนไขทางสังคมมากเท่ากับความเห็น

9. คำนิยมกับอุดมการณ์ พันธ์ หันนาคินท์ (2527) กล่าวถึง อุดมการณ์ไว้ว่า หมายถึงระบบความคิดที่ทำให้บุคคลเชื่อว่าสภาวะการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นสิ่งที่ดีเลิศ พร้อมกับชักจูงให้ผู้อื่นเห็นชอบ และกระทำการต่างๆ หรือละเว้นการกระทำต่างๆ เพื่อสร้างหรือทำลายสภาวะการณ์นั้น ความคิดต่างๆ ไม่สามารถพัฒนาเป็นอุดมการณ์ได้ทุกความคิด ความคิดใดจะเป็นอุดมการณ์ได้นั้น ต้องได้รับการยกย่องร่วมกัน โดยกลุ่มชนในสังคม และต้องเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่จะทำให้ผู้คนบังเกิดความศรัทธาจนสามารถเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวผู้คนเข้าไว้ด้วยกันได้ แตกต่างจากค่านิยมตรงที่ค่านิยมนั้นแม้จะเป็นเรื่องที่สำคัญหรือเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต แต่ไม่จำเป็นต้องดีหรือถูกต้องเสมอไป และค่านิยมไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ได้รับการยกย่องร่วมกันในสังคม รวมทั้งอาจไม่ใช่สิ่งสำคัญในแง่ช่วยยึดเหนี่ยวผู้คนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ได้ ค่านิยมเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลมากกว่า

10. คำนิยมกับศีลธรรม จริยธรรม ชาญชัย อินทรประวัติ (2533) กล่าวถึงคำว่า ศีลธรรมกับจริยธรรมว่า มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า morality ทั้งคู่ และมีความเห็นว่าทั้ง 2 คำนี้มีความหมายใกล้เคียงกันมาก ดังเช่นที่ กัมพล สิริสุนันท์ (2521) ได้กล่าวถึงคำว่าศีลธรรมว่า เป็นแนวทางของการดำเนินชีวิต เป็นแนวทางที่ส่งเสริมกล่อมเกลาคตนเองตามเหตุผล หรือ บังคับตนเองในกลุ่มของสังคมนั้น เมื่อพิจารณาตามหลักพุทธศาสนาจะเห็นว่า ศีล หมายถึงข้อห้าม ธรรม หมายถึงข้อควรปฏิบัติ เมื่อรวมเป็นศีลธรรม จึงหมายถึงทั้งข้อห้าม และข้อควรปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ส่วนคำว่าจริยธรรมนั้น ธีระพร อุวรรณ โณ (2532) กล่าวไว้ว่า มีผู้ให้นิยามไว้มากมาย และได้จัดกลุ่มความหมายไว้ 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่เห็นว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของหลักการ กฎเกณฑ์ มาตรฐาน และแนวทางในการประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม กลุ่มที่เห็นว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของการประพฤติ การปฏิบัติ และการกระทำต่อเพื่อนมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่ผสมผสานแนวคิดของ 2 กลุ่มแรก พร้อมกันนี้ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า หมายถึง ระบบกฎเกณฑ์ที่ใช้จําแนกการกระทำดีจากการกระทำชั่ว การกระทำถูกจากการกระทำผิด และการกระทำที่ควรจากไม่ควร ทั้งยังมีความเห็นว่าจริยธรรมยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม กฎหมาย และจารีตประเพณี โดยสรุปแล้วศีลธรรม จริยธรรม จึงมีความหมายคล้ายคลึงกัน คือ เป็นทั้งหลักเกณฑ์ แนวปฏิบัติและการประพฤติของบุคคลในสังคม โดยมุ่งเน้นที่ความดี ความถูกต้อง และการควรไม่ควร เมื่อเทียบกับค่านิยมแล้วจึงต่างกันที่ ค่านิยมไม่ได้จำกัดกรอบอยู่ที่ความดี ความถูกต้องเท่านั้น ค่านิยมอาจไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความดี ความถูกต้องก็ได้ เช่น ค่านิยมที่เกี่ยวกับการเป็นตัวของตัวเอง การเชื่อมั่นในตนเองหรือค่านิยม ในเรื่องการเมืองการศึกษาศาสนา เป็นต้น

11. ค่านิยมกับคุณธรรม ชาณชัย อินทรประวัตติ (2533) ได้กล่าวถึงคุณธรรมไว้ว่า หมายถึง สภาพคุณความดีของจริยธรรมในระดับสูง กล่าวคือ ไม่ได้หมายความว่าเพียงการไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อนอีกด้วย ดังนั้นเมื่อนำเทียบกับค่านิยมจึงมีความแตกต่างกัน ในแง่มุ่งเดียวกับความแตกต่างระหว่างค่านิยมกับศีลธรรม จริยธรรม ดังที่กล่าวมาแล้ว

5. ประเภทของค่านิยม

ค่านิยมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาต่างๆ ได้แก่ จิตวิทยา ปรัชญา ศาสนา การศึกษา และสังคมวิทยา เป็นต้น จึงมีผู้จำแนกค่านิยมออกเป็นประเภทต่างๆ เพื่อสะดวกในการศึกษาค้นคว้าในสาขานั้นๆ ดังนี้

นาตยา ภัทรแสงไทย (2545:12-14) ได้จำแนกค่านิยมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ค่านิยมปลายทาง เช่น ชีวิตที่สะดวกสบาย ชีวิตที่น่าตื่นเต้นมีการผจญภัย ความรู้สึก ได้รับความสำเร็จ โลกแห่งสันติสุข โลกแห่งความสวยงาม ความเสมอภาค เสรีภาพ ความสุข การยอมรับนับถือตนเอง และการเป็นที่ยอมรับของสังคม
2. ค่านิยมที่เป็นเครื่องมือ เช่น ความทะเยอทะยาน การมีจิตใจกว้าง ความสามารถ ความสนุกสนานร่าเริง ความสะอาด ความกล้าหาญ การรู้จักให้อภัย การให้ความช่วยเหลือ ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบ

พนัส หันนาคินทร์ (2526:29) ได้จำแนกค่านิยมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ค่านิยมที่มีคุณค่าในด้านการใช้สอย หรือเป็นเครื่องมือ (Instrumental Values) หมายถึง คุณค่าที่เกิดขึ้นจากการที่เราจะใช้เพื่อให้เกิดผลอย่างอื่นสืบตามมา เช่น วิชาคณิตศาสตร์ มีคุณค่าที่จะเป็นเครื่องมือที่จะให้เกิดผลอย่างอื่น มิใช่เพื่อตัวของวิชาเอง
2. คุณค่าภายใน (Intrinsic Values) หมายถึง คุณค่าที่มีอยู่ในตัวเองของสิ่งต่างๆ ไม่ได้พึ่งสิ่งอื่น และมีลักษณะโดยเฉพาะ เช่น การทำความดีที่ไม่หวังผลตอบแทน ซึ่งมีคุณค่าอยู่ที่จิตใจ และการทำความดีก็ถือเป็นจุดหมายปลายทางอย่างหนึ่งในการปฏิบัติตนของมนุษย์ คนที่มีจิตใจสูงย่อมสร้างจุดหมายดังกล่าวเป็นอุดมคติของตนเอง ผลที่มนุษย์ได้รับคือความสุขใจ เป็นคุณค่าภายใน บางทีเรียกว่าคุณค่าที่เป็นจุดหมายปลายทาง (Terminal Value)

มิลตัน โรคิช (Milton Rokeach 1979 : 48-134) แบ่งค่านิยมของบุคคลออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ค่านิยมที่เป็นจุดหมายปลายทาง (Terminal or Ends Values) คือ ค่านิยมที่แต่ละบุคคลต้องการไปถึง หรือเป็นจุดหมายปลายทางที่บุคคลพึงปรารถนา (Desirable End-States) มี 18 อย่าง ได้แก่ ความสุขสบายในชีวิต การใช้ชีวิตอย่างท้าทาย (An Exciting Life) ความรู้สึกภาคภูมิใจในความสำเร็จ (A Sense of Accomplishment) ความสงบสันติสุขของโลก ความเป็นผู้มีสุนทรียภาพ (A World of Beauty) ความเสมอภาค ความมั่นคงในครอบครัว (Family Security) ความมีเสรีภาพ ความสุข ความสามัคคีกลมเกลียวกันในกลุ่ม (Inner Harmony) ความพร้อมทางความรัก (Mature Love) ความปลอดภัยของชาติ การใช้ชีวิตอย่างตามสบาย (Pleasure) ความอยู่รอด (Salvation) การเคารพตนเอง การได้รับการยอมรับในสังคม (Social Recognition) การมีมิตรที่ดี (True Friendship) และความรอบรู้ (Wisdom)

2. ค่านิยมที่เป็นแนวทางปฏิบัติ (Instrumental or Means Values) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความเชื่อ หรือความรู้สึกนึกคิดที่เป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของชีวิตมี 18 อย่าง ได้แก่ ความทะเยอทะยาน (Ambitious) การยอมรับฟังความคิดของผู้อื่น (Broadminded) ความสามารถ (Capable) ความสนุกสนาน (Cheerful) ความสะอาด ความกล้าหาญ (Courageous) การรู้จักให้อภัย (Forgiving) ความโอบอ้อมอารี ความซื่อสัตย์ ความคิดสร้างสรรค์ (Imaginative) การพึ่งพาตนเอง ความมีไหวพริบปฏิภาณ ความมีเหตุมีผล ความรัก (Loving) ความอ่อนน้อม (Obedient) ความสุภาพ ความรับผิดชอบ และการรู้จักควบคุมตนเอง

จากแนวความคิดในการจำแนกประเภทของค่านิยม ผู้วิจัยสรุปได้ว่าค่านิยมแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ค่านิยมในทางปฏิบัติ โดยบุคคลจะใช้เกณฑ์ของตนเอง และสังคมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น ใช้หลักธรรมทางศาสนา จริตประเพณี กฎหมาย เป็นต้น

2. ค่านิยมที่เป็นจุดหมายปลายทาง

2.1 จุดมุ่งหมายทางโลก เป็นจุดมุ่งหมายที่มนุษย์ทุกคนต้องการ เช่น ความประสบผลสำเร็จในชีวิต โลกแห่งสันติสุข ชีวิตที่สะดวกสบาย ชีวิตที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เป็นต้น

2.2 จุดมุ่งหมายทางธรรม เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของแต่ละศาสนา เช่น พระนิพพานของศาสนาพุทธ การได้อยู่ในอาณาจักรพระเจ้าของศาสนาคริสต์ เป็นต้น

6. วิธีการสร้าง และพัฒนาค่านิยม

การพัฒนา เป็นการเสริมสร้างความเจริญหรือคุณสมบัติต่างๆ ให้เกิดขึ้นแก่บุคคล โดยไม่ใช้การบังคับหรือการวางเงื่อนไขจากภายนอก (พนัส หันนาคินทร์ 2526:78) ซึ่งเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความสามารถทางความคิดในการคิดแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง และมีเวลาพอที่จะพัฒนาขึ้นเป็นคุณสมบัติของตนเอง

นักการศึกษาหลายท่าน ได้แบ่งระดับขั้นตอนการพัฒนาค่านิยมไว้ดังเช่น

พนัส หันนาคินทร์ (2526:126) แบ่งขั้นตอนการพัฒนาและปลูกฝังค่านิยมไว้ 3 ขั้นตอนคือ

1. สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ค่านิยมหรือจริยธรรมนั้น
2. ให้ความรู้ถึงองค์ประกอบและวิธีการปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามค่านิยมและจริยธรรมนั้นๆ
3. ให้มีการปฏิบัติตามค่านิยมหรือจริยธรรมนั้นๆ และหากเป็นไปได้ต้องพยายามปลูกฝังให้เป็นนิสัยประจำตัวต่อไป

ประกาศیهญ สุวรรณ (2529) ได้อธิบายแนวทางในการสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นแก่บุคคล ทำได้ดังนี้

1. การสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ค่านิยมที่จะปลูกฝัง องค์ประกอบที่สำคัญ คือ บุคคลที่ใกล้ชิด เช่น ถ้าจะปลูกฝังค่านิยมให้แก่เด็กนักเรียน ครู และพ่อแม่ก็จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการปลูกฝังค่านิยม

2. การให้ความรู้ถึงองค์ประกอบ และวิธีปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามค่านิยม โดยอาศัยหลักการสอนต่างๆ ไป ที่จะช่วยให้ผู้เรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยมนั้นๆ

3. การส่งเสริมให้ปฏิบัติตามค่านิยม และพยายามปลูกฝังให้เป็นนิสัย บ้านและโรงเรียนจะต้องจัดสิ่งแวดล้อมที่จะส่งเสริมการปลูกฝังค่านิยมด้วย เช่น การปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เมื่อครูสร้างศรัทธา ความสนใจ และให้เด็กได้เรียนรู้ถึงค่านิยมตลอดจนวิธีการปฏิบัติตนแล้ว โรงเรียนต้องจัดบริการอาหารที่มีคุณค่าแก่นักเรียน และกวาดขันการขายขนมที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ทั้งการแนะนำไปยังผู้ปกครองให้เข้าใจถึงความจำเป็นในการส่งเสริมค่านิยมเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร และจัดอาหารที่มีประโยชน์ให้กับนักเรียน และการจูงใจให้นักเรียนได้ปฏิบัติในการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์จนเป็นนิสัย

4. การสร้างค่านิยมโดยใช้การตรวจสอบค่านิยม (Value Clarification) เป็นวิธีการที่จะช่วยให้เด็ก และเยาวชนได้แสดงความคิดเห็น อธิบายถึงค่านิยมของตนได้ทุกแง่มุม ในสิ่งที่เขาคิดว่า เป็นค่านิยมของตัวเอง

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2529:6) แบ่งขั้นตอนเพื่อปลูกฝังค่านิยมจริยธรรมไว้ 3 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นให้รู้ความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ และพฤติกรรมใดบ้างที่เป็นพฤติกรรมของค่านิยมจริยธรรมที่จะปลูกฝังสร้างเสริม
2. ขั้นให้คิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ และทำความเข้าใจตนเองในค่านิยมจริยธรรมที่จะปลูกฝังสร้างเสริม
3. ขั้นควบคุมตนเอง ให้มีพฤติกรรมทางค่านิยมจริยธรรมที่จะปลูกฝังสร้างเสริมโดยตนเอง เป็นผู้กำหนดพฤติกรรม วิธีปฏิบัติ เกณฑ์ เงื่อนไข และบันทึกผลการปฏิบัติ

ไกรนุช ศิริพุด (2531:106) เสนอขั้นตอนการส่งเสริม และพัฒนาค่านิยมไว้ 3 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 สร้างศรัทธาให้เกิดแก่ค่านิยมนั้นๆ โดยวิธีทำให้ดูเป็นตัวอย่าง พูดเกลี้ยกล่อมชักจูง และให้เหตุผลที่น่าเชื่อถือ

ขั้นที่ 2 ให้ความรู้ หรือความคิดรวบยอดในค่านิยม โดยใช้หลัก และวิธีการ เช่น สอนจากเรื่องง่ายๆ ไปสู่เรื่องยาก จากสิ่งใกล้ตัวไปหาไกลตัว และจากรูปรธรรมไปหานามธรรม เป็นต้น

ขั้นที่ 3 ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามค่านิยม

หลุยส์ อี แรธส์ เมอร์ริล ฮาร์มิน และซิดนีย์ บี ไชมอน (Louis E. Rath, Merrill Harmin and Sidney B. Simon 1966 : 28-30) ได้แบ่งกระบวนการกระจ่างค่านิยม ออกเป็น 3 ขั้น คือ

การเลือก (Choosing) ขั้นตอนนี้บางเป็นขั้นตอนย่อย 3 ขั้น คือ

1. การเลือกโดยอิสระเสรี ขั้นนี้บุคคลจะเลือกค่านิยมอย่างอิสระจากความจริงที่คนประสบ และเหตุผลที่คนเห็นว่าถูกต้อง
2. มีทางเลือกหลายๆทาง เปิดโอกาสให้ได้มีทางเลือกมากกว่า 1 ทางเลือก
3. ให้โอกาสคิด พิจารณาผลของทางเลือกแต่ละทาง โดยตัดสินจากความสำคัญและความพึงพอใจ

การเห็นคุณค่า (Prizing) ขั้นนี้แบ่งออกเป็นขั้นตอนย่อย 2 ขั้นตอน คือ

4. ยอมรับ และพอใจที่ได้เลือกค่านิยมนั้น
 5. เต็มใจที่จะยืนยันการตัดสินใจเลือกค่านิยมของตนอย่างเปิดเผย
- การปฏิบัติ (Acting) ขั้นนี้แบ่งออกเป็นขั้นตอนย่อย 2 ขั้นตอน คือ
6. กระทำ หรือปฏิบัติตามที่คนตัดสินใจเลือก
 7. กระทำ หรือปฏิบัติพฤติกรรมนั้นซ้ำๆจนเกิดเป็นนิสัย

จากขั้นตอนที่นักวิชาการได้นำเสนอ พอสรุปได้ว่า ในการพัฒนาค่านิยมให้แก่ผู้เรียนนั้นมีขั้นตอนใหญ่ๆ 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ค่านิยมที่จะปลูกฝัง
2. ขั้นให้ความรู้ หรือความคิดรวบยอดในค่านิยม และวิธีการปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามค่านิยม
นั้นๆ
3. ขั้นให้คิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ และทำความเข้าใจตนเองในค่านิยมที่จะปลูกฝัง
4. ขั้นส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามค่านิยม

จากขั้นตอนการพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้เกิดค่านิยมที่พึงประสงค์นั้น นักการศึกษาทั้งไทย และต่างประเทศได้เสนอรูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมให้แก่ผู้เรียนต่าง ๆ กัน ดังต่อไปนี้

ชัยพร วิชชาวุธ และธีรพร อุวรรณ โณ (2525:24-35) เสนอวิธีการปลูกฝังจริยธรรมไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการกระจ่ายค่านิยม อาศัยแนวความคิดพื้นฐานของนักทฤษฎี V C (Value Clarification) เพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดความกระจ่างในความเชื่อ ทศนคติ และพฤติกรรมของตนเอง วิธีการนี้ครูทำหน้าที่ปลูกฝังค่านิยมด้วยการชี้แนะเพื่อให้เกิดความนึกคิด และเป็นไปตามเกณฑ์ 7 ประการของกระบวนการค่านิยม คือ

1. เกิดจากการเลือกของตนอย่างอิสระหรือเปล่า
2. ได้พิจารณาทางเลือกอื่นหรือเปล่า
3. ได้พิจารณาผลของทางเลือกต่างๆหรือเปล่า
4. มีความภูมิใจหรือยินดีในสิ่งที่คนเลือกหรือเปล่า
5. จะยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนอย่างเปิดเผยหรือไม่
6. จะทำตามที่ตนตัดสินใจเลือกหรือไม่
7. จะกระทำซ้ำหรือไม่

2. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล อาศัยทฤษฎีการให้เหตุผลทางจริยธรรม คือ พัฒนาผู้เรียนให้มีกฎเกณฑ์การตัดสินใจความถูกต้องด้วยเหตุผลในระดับสูง และอย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับกฎเกณฑ์ของสังคม กิจกรรมที่เป็นหัวใจของการพัฒนา คือ การอภิปราย ซึ่งมีขั้นตอนพอสรุปได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 เสนอเรื่องราวที่มีความยากแก่การตัดสินใจความถูกต้อง

ขั้นที่ 2 แยกนักเรียนตามความเห็นที่แตกต่างกันในประเด็นตัวละครในเรื่องราวที่

เสนอควรหรือไม่ควรทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด และแบ่งกลุ่มย่อยที่ประกอบด้วยนักเรียนที่มีความเห็นแตกต่างกัน

ขั้นที่ 3 อภิปรายกลุ่มย่อย เพื่อให้ได้ข้อสรุปพร้อมเหตุผลของกลุ่มว่าตัวละครควรหรือไม่ควรทำสิ่งที่เห็นประเด็นในการอภิปราย

ขั้นที่ 4 รายงานผลต่อชั้นเรียน และอภิปรายเพื่อหาข้อสรุปของนักเรียนทั้งชั้น

ขั้นที่ 5 สรุปเหตุผลของทั้งสองฝ่ายที่คิดว่าควรทำ และฝ่ายที่คิดว่าไม่ควรทำ

3. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม อาศัยการปรับพฤติกรรมที่เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรง และการลงโทษ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขให้กับผู้เรียน อาจทำได้ดังนี้

1. กำหนดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และ/หรือ พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา
2. กำหนดผลกรรมที่ครูหรือผู้ปลูกฝัง สามารถบันดาลให้เกิดกับผู้กระทำได้ ควรเน้นที่ผลกรรมทางบวกให้มากที่สุด
3. นำพฤติกรรมในข้อ 1 และผลกรรมในข้อ 2 มาสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เรียกว่า เงื่อนไขการเสริมแรง ให้พฤติกรรมที่พึงปรารถนาได้รับแรงเสริม และให้พฤติกรรมไม่พึงปรารถนาไม่ได้รับแรงเสริม
4. ให้ และระงับการให้แรงเสริมตามเงื่อนไขในข้อ 3 แล้วติดตามสังเกตการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม
5. ประเมินผล และปรับปรุงเงื่อนไข

4. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม อาศัยตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่เชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรง ส่วนหนึ่งเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการฟังคำบอกเล่าและการอ่านสารบันทึกของผู้อื่น ดังนั้นหลักสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมตามทฤษฎีนี้คือ การจัดประสบการณ์ทั้งทางตรง และทางอ้อมให้แก่ผู้เรียน อาจกระทำได้ดังนี้

1. จัดเงื่อนไขการเสริมแรง และเงื่อนไขการลงโทษแก่นักเรียนเช่นเดียวกันกับวิธีการปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม
2. จัดอภิปรายเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้จากความเห็นของบุคคลต่างๆเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลกรรม และความน่าปรารถนาหรือไม่น่าปรารถนาของผลกรรมต่างๆ
3. จัดให้นักเรียนเห็นตัวอย่างการปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกันกับข้อ 2
4. สร้างเงื่อนไขให้มีการนิยมนกข่งผู้กระทำพฤติกรรมที่ดี และในขณะเดียวกัน ประณามผู้กระทำพฤติกรรมไม่ดี เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และจากตัวอย่างการได้รับแรงเสริม และการถูกลงโทษของบุคคลต่างๆ

แจค อาร์ แฟรงเคิล (Jack R.Fraenkel, 1980:223-262) ได้เสนอรูปแบบการสอนเพื่อพัฒนา ค่านิยมแก่นักเรียนไว้ 7 วิธีด้วยกัน คือ

1. การกระจ่างค่านิยมแต่ละบุคคล (Clarifying Personal Values)
2. การบอกลักษณะค่านิยมของคนอื่น (Identifying the Values of Others)
3. การเปรียบเทียบ และหาความแตกต่างของค่านิยม (Comparing and Contrasting Values)
4. การพัฒนาความรู้สึกจากสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ (Developing Empathy)
5. การสำรวจความขัดแย้งทางค่านิยม (Exploring Value Conflicts)
6. การให้คำจำกัดความแก่ค่านิยมเฉพาะเรื่อง (Defining Value Term)
7. การประเมินผล และสรุปทางเลือก (Evaluating Recommendations)

ยุทธวิธีการพัฒนาค่านิยมทั้ง 7 วิธีนี้ แจค อาร์ แฟรงเคิล (Jack R.Fraenkel) ได้เสนอกิจกรรม ขั้่นนำเข้าสู่บทเรียนคล้ายๆกัน คือ การกำหนดสถานการณ์ต่างๆให้ผู้เรียนได้เกิดการเชื่อมโยงความรู้เก่า และใหม่เข้าด้วยกัน ซึ่งครูอาจใช้วิธีการเล่านิทาน ให้ชมภาพยนตร์ หรือใช้สื่ออื่นๆแล้วจึงถึงขั้นปฏิบัติ วิธีการทั้ง 7 วิธีนี้ แจค อาร์ แฟรงเคิล (Jack R.Fraenkel) ได้เสนอไว้ 6 วิธี โดยรวมวิธีการ กระจ่างค่านิยมแต่ละบุคคล และวิธีการบอกลักษณะค่านิยมของคนอื่นเป็นวิธีการเดียวกัน ดังต่อไปนี้

1. การกระจ่างค่านิยม และการบอกลักษณะค่านิยม ยุทธวิธีนี้ช่วยให้นักเรียนบอกค่านิยมของตนเอง และของคนอื่นได้ มีขั้นตอนการสอนพอสรุปได้ดังนี้
 - 1.1 ครูตั้งคำถามนักเรียนถึงพฤติกรรมของบุคคลที่ปรากฏในสื่อการสอน จากนั้นสังเกตการบรรยายของนักเรียนว่าถูกต้อง หรือสมบูรณ์เพียงใด
 - 1.2 ครูกระตุ้นให้นักเรียนใช้เหตุผลสนับสนุนการบรรยายว่าทำไมบุคคลในสื่อจึงกระทำอย่างนั้น
 - 1.3 ให้นักเรียนช่วยกันเลือกค่านิยมที่เหมาะสม และถ้านักเรียนยังจับประเด็นไม่ได้ ครูควรแนะแนวทางได้
 - 1.4 ให้นักเรียนให้เหตุผลในการพิจารณาเลือกค่านิยมที่เหมาะสม และยอมรับค่านิยมนั้นเป็นของตนเอง
2. การเปรียบเทียบ และหาความแตกต่างของค่านิยม ยุทธวิธีนี้มุ่งให้ผู้เรียนได้ใช้เหตุผลในการพิจารณาค่านิยมของตนเอง และบุคคลอื่น ซึ่งมีขั้นตอนใหญ่ๆ 2 ขั้นตอน คือ
 - 2.1 ค้นหาข้อมูลเบื้องต้น ให้นักเรียนดูสถานการณ์ หรือสัมภาษณ์บุคคลแล้วจดบันทึกลงในตาราง จากนั้นทำตามขั้นตอนย่อยต่อไปนี้

2.1.1 ครูทำหน้าที่กระตุ้นนักเรียนให้บรรยายพฤติกรรมของบุคคลลงใน
แผนภูมิ

2.1.2 ครูกระตุ้นให้นักเรียนหาเหตุผลการกระทำของบุคคลว่า กระทำ
พฤติกรรมนั้นๆเพราะอะไร และให้บันทึกพฤติกรรม และเหตุผล
ในการกระทำลงในแผนภูมิ หรือสมุดบันทึก

2.1.3 ให้นักเรียนอธิบาย และบันทึกคำนิยมของบุคคลจากพฤติกรรมที่
แสดงออก

2.1.4 ให้นักเรียนอธิบายเหตุผลคำนิยมของแต่ละบุคคลว่าเกิดขึ้นเพราะ
อะไร

2.2 ขั้่นนำข้อมูลเบื้องต้นมาหาข้อสรุป ขั้่นตอนนี้แบ่งเป็นขั้่นตอนย่อยๆได้ 2

ขั้่นตอน คือ

2.2.1 ให้นักเรียนหาความแตกต่าง และความเหมือนของคำนิยมจาก
สถานการณ์ที่กำหนด แล้วสรุป

2.2.2 ให้นักเรียนร่วมกันอภิปราย โดยใช้เหตุผลมาสนับสนุนเพื่อสรุป
ทางเลือกคำนิยมที่เหมาะสม

3. การพัฒนาความรู้สึกจากสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ ยุทธวิธีนี้มุ่งเพิ่มพูนประสบการณ์ของ
ผู้เรียน และให้เข้าใจความสำคัญของคำนิยม ตลอดจนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน
นักเรียนได้ ซึ่งมี 4 ขั้่นตอน คือ

3.1 ครูกำหนดสถานการณ์ และตั้งคำถามให้นักเรียนอภิปรายเหตุการณ์ที่ปรากฏ
จากสื่อการสอน

3.2 ให้นักเรียนใช้เหตุผลประกอบการพิจารณาความรู้สึกของบุคคลในเรื่องว่ารู้สึก
อย่างไร

3.3 ครูใช้คำถามกระตุ้นให้นักเรียนอธิบายเหตุการณ์ที่คล้ายกับสถานการณ์ในสื่อ
ที่เคยเกิดขึ้นกับตนเองในอดีต พร้อมทั้งอธิบายความรู้สึกของนักเรียนขณะที่อยู่ในสถานการณ์นั้นๆ

3.4 เปิดโอกาสให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายเพื่อหาข้อสรุปทางเลือกสถานการณ์ที่
เหมาะสม

4. การสำรวจความขัดแย้งทางคำนิยม ยุทธวิธีนี้ผู้เรียนจะต้องเคยผ่านยุทธวิธีการกระจำ
คำนิยมแต่ละบุคคล และการบอกลักษณะคำนิยมของคนอื่น เพราะยุทธวิธีดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียน
ได้ตระหนักว่า คำนิยมมีมากมายหลายอย่าง และในแต่ละคำนิยมจะเกิดจากสถานการณ์ที่แตกต่าง
กัน ยุทธวิธีนี้แบ่งเป็น 7 ขั้่นตอน คือ

- 4.1 ครูกำหนดสถานการณ์จากสื่อ แล้วให้นักเรียนอธิบายว่ามีอะไรเกิดขึ้น และบุคคลในเรื่องทำอะไร และช่วยสรุป
- 4.2 ให้นักเรียนเสนอทางเลือกกว่าควรจะทำอย่างไร
- 4.3 ให้นักเรียนเสนอทางเลือกหลายๆทาง และกระตุ้นให้นักเรียนสำรวจทางเลือกนั้นๆว่าเหมาะสมหรือไม่
- 4.4 ให้นักเรียนนำทางเลือกจากข้อ 4.3 มาตัดสินใจว่าควรจะทำอย่างไร และให้อธิบายเหตุผลของการตัดสินใจ
- 4.5 ให้นักเรียนระลึกพฤติกรรมในอดีตของตนเองที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ตนตัดสินใจเลือก และนำมาพิจารณาว่าการกระทำนั้นๆดีหรือไม่ดี และห้ามนักเรียนคนอื่นเสนอแนะคำตอบหรือตัดสินใจการกระทำของเพื่อนนักเรียน
- 4.6 ให้นักเรียนบอกเหตุผลการตัดสินใจการกระทำในข้อ 4.5 แล้วครูตั้งคำถามถามนักเรียนว่าใช้เกณฑ์อะไรในการตัดสินใจการกระทำนั้น
- 4.7 ให้นักเรียนอธิบายเหตุผลการเลือกปฏิบัติ โดยการตั้งคำถามนำความคิดเพื่อโยงความคิดของนักเรียนให้สอดคล้องกับทางเลือกของตนเองที่ได้เลือกไว้

5. การให้คำจำกัดความค่านิยม ยุทธวิธีนี้จะต้องได้รับการฝึกการกระจำค่านิยมมาก่อน กล่าวคือ สามารถเลือกค่านิยมเป็นของตนเองได้ ถ่ายทอดได้ ยกตัวอย่างความแตกต่างของค่านิยมแต่ละบุคคลได้ พิจารณาความสำคัญหรือใช้เหตุผลประกอบการอธิบายได้ ยุทธวิธีนี้เน้นกระบวนการการอภิปรายเพื่อหาคำจำกัดความ โดยครูให้คำที่เกี่ยวกับค่านิยมนั้นๆหลายคำแล้วให้นักเรียนบอกคำจำกัดความของค่านิยมในตอนนั้นๆได้

6. การประเมินผล และสรุปทางเลือก ยุทธวิธีนี้มุ่งให้ผู้เรียนใช้ความคิดหรือความรู้ การกระทำหรือการเมืองหรือพฤติกรรม เป็นเกณฑ์ในการประเมินค่านิยมนั้นๆ ว่าเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งแบ่งเป็นขั้นตอนย่อยๆได้ 6 ขั้นตอน

- 6.1 ให้นักเรียนอธิบายลักษณะ หรือความสำคัญ หรือยกตัวอย่างค่านิยมที่เหมาะสม โดยครูช่วยจดรายการที่นักเรียนตอบลงบนกระดานดำ
- 6.2 ให้นักเรียนเสนอความเป็นไปได้ของผลที่เกิดจากการกระทำนั้นๆแล้วครูเสนอแนะผลของการกระทำที่เหมาะสม จดลงบนกระดานดำ หรือถ่ายทอดให้นักเรียนคนอื่นๆทราบ
- 6.3 ให้นักเรียนบอกเหตุผล และเสนอผลของการแสดงพฤติกรรมนั้นๆ โดยครูช่วยจดแนวความคิดของนักเรียนลงบนกระดานดำ
- 6.4 ให้นักเรียนประเมิน และหาเหตุผลสนับสนุนผลของการกระทำนั้น

6.5 ให้นักเรียนหาเกณฑ์มาตัดสินพฤติกรรมที่แสดงออกในสถานการณ์นั้นๆ

6.6 เปิดโอกาสให้นักเรียน ได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อหาความกระจ่างในการตัดสิน

6.7 ให้นักเรียนอภิปราย และยกเหตุผลสนับสนุนความคิดของตน

จอห์น ยู ไมเคิลลิส (John U. Michaelis, 1985:364-372) ได้เสนอรูปแบบการสอนเพื่อพัฒนา ค่านิยมไว้หลายวิธีด้วยกัน และมีบางวิธีที่ต่างจากนักการศึกษาอื่นๆ ได้แก่

1. การสั่งสอนโดยตรง (Direct Instruction) เป็นวิธีพัฒนาค่านิยมวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียน เกิดค่านิยม ซึ่งอาจกระทำได้โดย

1.1 การเสนอแบบอย่างบุคคล (Modeling to Set Examples) วิธีนี้มุ่งพัฒนาค่านิยม ด้านความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม (Fairness) การให้ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมกับผู้อื่น (Concern for Others) หรือค่านิยมด้านอื่นๆ และเสนอแนวทางการจัดกิจกรรม คือ ครูยกตัวอย่างบุคคลที่น่า ยกย่องทั้งหญิง และชายในนิทาน ภาพยนตร์ หรือบุคคลที่ได้รับการยกย่องจากชุมชนว่าเป็นคนดี หรือบุคคลในแวดวงอาชีพต่างๆ จากนั้นให้นักเรียนวิพากษ์วิจารณ์ว่าบุคคลใดน่ายกย่อง บุคคลใด ไม่น่ายกย่อง หลังจากอภิปรายแล้วอาจจัดให้มีการแสดงบทบาทของบุคคลที่เป็นตัวอย่างที่ไม่ดี นำมาวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

1.2 การใช้เหตุผลชักชวน (Reasoned Persuasion) วิธีการนี้ผู้สอนเสนอปัญหาจาก ตัวอย่างบางตอนที่เป็นไม่ได้ และใช้เหตุผลชี้แนะให้นักเรียนเห็นว่าสิ่งใดถูกต้องดีงาม หรือ เหมาะสมหลายๆตัวอย่าง เพื่อให้นักเรียนอภิปรายรายบุคคล กลุ่มย่อยหรือกลุ่มใหญ่ กล่าวคือ ถ้า อภิปรายกลุ่มย่อย อาจให้อภิปรายปัญหาที่จำเป็นทุกๆไปที่ใกล้ตัว หรือปัญหาของกลุ่มเพื่อน นักเรียนด้วยกัน ถ้าอภิปรายกลุ่มใหญ่ควรจะเป็นเรื่องค่านิยมที่สำคัญๆ และเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม ของบุคคล วิธีการนี้ครูอาจนำเนื้อเรื่องบางตอนจากภาพยนตร์ นิทาน หรือสื่ออื่นๆมาให้นักเรียน พิจารณาเพื่อให้นักเรียนเกิดความเชื่อมั่นจะยอมรับ และใช้ชีวิตอยู่โดยอาศัยวิถีทางแห่ง ประชาธิปไตย

2. การกระจ่างค่านิยม ตามทฤษฎีกระจ่างค่านิยมซึ่งมีหลายๆวิธี และที่แตกต่างจากวิธี กระจ่างค่านิยมที่กล่าวมาแล้ว เช่น

2.1 การจัดลำดับ (Rank Ordering) เป็นวิธีการพัฒนาค่านิยม โดยให้ผู้เรียนค้นหา ค่านิยมด้วยตนเอง เป็นการเน้นให้ผู้เรียนได้รู้จักเลือก หรือให้ความสำคัญอะไรก่อนหลัง การ ตัดสินใจเลือก และให้ความสำคัญตามลำดับก่อนหลังนี้ผู้เรียนจะต้องคิด และอาศัยค่านิยมดั้งเดิม ของตนเป็นเครื่องตัดสิน ตัวอย่างเช่น

จงเลือกสถานที่ที่ท่านต้องการจะไปศึกษา 5 สถานที่ โดยเรียงลำดับก่อนหลัง

_____ จีน	_____ บราซิล
_____ ญี่ปุ่น	_____ อิสราเอล
_____ อังกฤษ	_____ อาร์เจนตินา
_____ รัสเซีย	_____ ฝรั่งเศส
_____ เยอรมันนี	_____ เม็กซิโก

2.2 การลงคะแนน(Voting) เป็นวิธีที่ง่าย และเร็วในการที่จะสำรวจค่านิยมของนักเรียน กระทำได้โดยครูตั้งคำถามแล้วให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น โดยการยกมือ เช่น ถ้าผู้เรียนเห็นด้วยกับประเด็นปัญหาที่เสนอขึ้นมาก็ให้ยกมือขึ้น ถ้าไม่เห็นด้วยเอามือลง ถ้าไม่แน่ใจให้ยกแค่ข้อศอก เป็นต้น จากนั้นอาจแบ่งกลุ่มให้อภิปรายเหตุผลของตน ซึ่งการอภิปรายนี้จะทำให้ทราบพื้นฐานค่านิยมที่นักเรียนยึดถืออยู่

จากแนวการสอนหลายๆวิธีที่นักการศึกษาทั้งของไทย และต่างประเทศได้เสนอไว้เพื่อให้ครูได้ใช้เป็นแนวทางในการสอน เพื่อพัฒนา และส่งเสริมค่านิยมให้แก่ นักเรียน พอสรุปวิธีการสอนหลักๆได้ 4 วิธี คือ

1. การกระจ่างค่านิยม เป็นวิธีการพัฒนาค่านิยมวิธีหนึ่งที่มุ่งส่งเสริม และพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดพิจารณา และตัดสินใจเกี่ยวกับทิศทางชีวิตของตนเอง และรู้จักค้นหา ค่านิยมต่างๆเพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้ว่าตนต้องการอะไร
2. การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นวิธีการพัฒนาที่มุ่งให้ผู้เรียนตัดสินใจเลือกพฤติกรรมที่เหมาะสมปฏิบัติ และเข้าใจพื้นฐานความแตกต่างทางค่านิยมของผู้อื่น วิธีการนี้มุ่งเน้นการอภิปราย แสดงเหตุผลที่ตนเลือกค่านิยมเป็นประเด็นสำคัญ
3. การปรับพฤติกรรม เป็นวิธีการพัฒนาค่านิยมที่ยึดตามทฤษฎีการปรับพฤติกรรมที่เชื่อว่าพฤติกรรมของคนถูกควบคุมโดยเงื่อนไข และการลงโทษ วิธีนี้มุ่งส่งเสริมผู้เรียนให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมโดยการให้พิจารณาผลของการกระทำ เป็นวิธีที่ฝึกให้ผู้เรียน ได้เลือกค่านิยม แสดงค่านิยม ประเมินผลพฤติกรรมค่านิยมของตนเอง
4. การพัฒนาค่านิยมตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม วิธีการนี้มุ่งให้ผู้เรียนรู้หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ และใช้เหตุผลในการวินิจฉัยผลของการกระทำของมนุษย์ว่าดีหรือไม่ดี คู่มีค่าหรือไม่คู่มีค่า ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ เป็นต้น วิธีการนี้ผู้เรียนจะต้องมีพื้นฐานด้านมโนทัศน์ และประสบการณ์ทั้งทางตรง และทางอ้อมเกี่ยวกับค่านิยมชนิดต่างๆมาก่อนจึงจะใช้ได้ผล

วิธีการพัฒนาค่านิยมทุกวิธีการนี้ไม่มีวิธีใดวิธีหนึ่งดีกว่ากัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆ ด้าน เช่น ความสามารถของครู ความพร้อมของผู้เรียน เวลา และเนื้อหาของบทเรียน ตลอดจนวิธีการนำไปใช้ ข้อควรคำนึงสำหรับครูในการสอนค่านิยมให้นักเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดค่านิยมด้านต่างๆ มีดังต่อไปนี้

1. จะต้องเตรียมบทเรียน และเลือกกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้เรียน
2. ควรใช้สื่อการสอนหลายๆรูปแบบ เพื่อช่วยฝึกทักษะ ความรู้ และประสบการณ์แก่ผู้เรียน
3. เปิดโอกาสให้แสดงความคิดอย่างอิสระ และกระตุ้นให้คิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยใช้ประเด็นปัญหาใกล้ตัว และเกี่ยวข้องกับค่านิยมที่พึงประสงค์เป็นเครื่องมือนำความคิดของผู้เรียน
4. เปิดโอกาสให้ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิด ความรู้สึก กับกลุ่มเพื่อนหรือบุคคลอื่นเพื่อฝึกทักษะการแก้ปัญหา
5. ครูมิใช่ผู้อบรมสั่งสอนหรือนำความคิด แต่เป็นผู้แนะนำ และช่วยเหลือ

7. การวัดค่านิยม

เนื่องจากค่านิยมเป็นนามธรรม และมีสภาวะซับซ้อนเข้าใจยาก จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการวิเคราะห์ค่านิยมอย่างรัดกุม จึงจะสามารถบอกได้ว่าค่านิยมของบุคคลนั้นๆคืออะไร มีนักการศึกษา นักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาการวัดค่านิยม ดังนี้

ไพบุลย์ ช่างเรียง (2516 อ้างถึงในประยูทธ สุขก้อนทอง, 2535) อธิบายถึงการสังเกตค่านิยมของสังคมมนุษย์ และสังคมว่า อาจสังเกตค่านิยมของสังคมมนุษย์ได้หลายทาง คือ

1. ดูจากสิ่งที่บุคคลเลือก (Choosing Objects) ในชีวิตประจำวัน คือ ดูว่าโดยทั่วไปคนในสังคมนั้นเลือกทำอะไร เชื่ออะไร และเลือกไปไหน
2. ดูจากทิศทางของความสนใจ (Direction of Interest) คือ ดูว่าคนในสังคมนั้นๆ โดยทั่วไป คนในสังคมนั้นสนใจอะไร ในทางไหน หรือสนใจจะทำอะไรในชีวิต สังคมส่วนใหญ่ชีวิตการทำงาน ชีวิตครอบครัว หรือแม้ในชีวิตส่วนตัว
3. ดูจากคำพูดที่แสดงออกโดยทั่วไป คนเรามักจะพูดว่าสิ่งนี้ดี สิ่งนั้นไม่ดี ความประพฤติอย่างนั้นดี อย่างนั้นไม่ดี น่าเกลียด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของสังคมนั้นๆ
4. ดูได้จากคำพูดที่ใช้สนทนา สังเกตจากคำพูด และแนวความคิดบางอย่าง ซึ่งทำให้คู่สนทนาพอใจ หรือโกรธจนเห็นได้ชัด คำพูดที่ได้ตอบกลับไปกลับมาเป็นแนวทางที่ช่วยให้เราทราบค่านิยมของคนนั้นได้บ้าง

วาทีชัย อุตตามาศย์ (2524 อ้างถึงใน ประยูทธ สุขก้อนทอง, 2535) กล่าวถึงการวัดค่านิยมว่า สามารถวัดได้จากพฤติกรรมภายใน และพฤติกรรมภายนอกของบุคคลต่างๆ ได้ เช่น ความคิดเห็น ความสนใจ ความรู้สึก เจตคติ หรืออุดมการณ์ ซึ่งพฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นในลักษณะ ต่างๆ กัน เช่น การงาน อาชีพ การสนทนา การเขียน ตลอดถึงการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เป็นต้น สำหรับเครื่องมือที่ใช้วัดค่านิยม ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับเครื่องมือที่ใช้วัดความสนใจ หรือ เจตคติ หรือบุคลิกภาพ ซึ่งประเภทที่สำคัญคือ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการรายงานด้วยตนเอง

นอกจากนี้ยังมีนักจิตวิทยา นักการศึกษา และนักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงหลายท่าน ได้แสดง ความคิดเห็นอันเป็นแนวทางที่จะนำมาใช้ในการวัดค่านิยม ดังเช่น เคอลินเจอร์ (Kerlinger, 1973 อ้างถึงใน ประยูทธ สุขก้อนทอง, 2535) กล่าวว่า ค่านิยมของคนเรานั้นสามารถจะวัดได้จากพฤติกรรม เจตคติ หรือความคิดเห็นของคนเรา ทั้งนี้เนื่องจากค่านิยมเป็นการแสดงความนิยมชมชอบต่อบุคคล สิ่งของหรือเหตุการณ์ต่างๆ โดยการประเมินค่าหรือตีคุณค่า ภายใต้บรรทัดฐานของสังคม

การที่เราต้องการที่จะทราบว่าบุคคลใดมีค่านิยมอย่างไรนั้น เราไม่สามารถจะสังเกตค่านิยม ได้โดยตรง แต่สามารถจะรู้ถึงค่านิยมของบุคคลได้จากตัวบ่งชี้ค่านิยม ซึ่งได้แก่ คำพูด หรือการ กระทำของมนุษย์ (Ubbelohde and Fraenkel, 1976) ซึ่งเป็นผลสะท้อนจากค่านิยมของมนุษย์นั่นเอง และแม้ว่าจะไม่สามารถสรุปค่านิยมของบุคคลได้จากคำพูด และการกระทำได้สมบูรณ์นัก เนื่องจาก บางคนอาจพูดไม่ตรงตามความจริง แต่ถ้าสามารถสังเกตคำพูด และการกระทำของบุคคลจาก สถานการณ์ต่างๆ ได้มากเท่าไร ก็จะให้เห็นค่านิยมที่บุคคลนั้นมีอยู่จริง ได้มากเท่านั้น (Phinix, 1958)

โรบิน และวิลเลียม (Robin and William, 1964 อ้างถึงใน ประยูทธ สุขก้อนทอง, 2535) กล่าวว่า การที่จะทราบว่าคนเรา หรือสังคมมีค่านิยมอย่างไร จะสังเกตได้จากพฤติกรรม 4 ประการ คือ

1. การเลือกทำอย่างใดอย่างหนึ่งในชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคมนั้นๆ
2. ความสนใจในเรื่องต่างๆ ของบุคคลในสังคม
3. ความคิดเห็นของคนในแต่ละสังคมที่แสดงออกในลักษณะของการเขียน การแสดงความคิดเห็น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงหลักการ อุดมการณ์ ตามค่านิยมของผู้เขียน หรือผู้แสดงความคิดเห็น
4. การสนทนาของบุคคลโดยทั่วไป ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ประจำวัน

สนิท สมัครการ (2522 อ้างถึงใน เทพวาทิน วิจิตรกำจร, 2548) ให้ความเห็นไว้ว่า ค่านิยม ความคิดทางสังคมศาสตร์ที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง จึงต้องอาศัยการสังเกตพฤติกรรมของ บุคคลแทน ดังนั้นการวัดค่านิยมจึงต้องวัดจากพฤติกรรมแทน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 อ้างถึงในเทพวณี วิณิชำธร, 2548) ได้กล่าวถึงสิ่งที่วัดคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมไว้ 4 ประการ คือ

1. วัดความรู้ (Knowledge) เป็นการวัดความรู้เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมนั้น
2. วัดทัศนคติ หรือเจตคติ (Attitude) คือ ความโน้มเอียงทางจิตใจอันเนื่องมาจากการมองเห็นคุณประโยชน์ และโทษของสิ่งนั้นๆ
3. วัดเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral reasoning) คือ การวัดเหตุผลที่นำมาสนับสนุนให้ผู้เรียนกระทำ หรือไม่กระทำในสิ่งนั้นๆ
4. วัดพฤติกรรมแสดงออก (Action) เป็นการแสดงออกในการกระทำดี ละเว้นชั่ว ดังนั้นการวัดคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมต้องสามารถวัดได้จากการกระทำ หรือการแสดงออก

นันแนลลี (Nunnally, 1967) กล่าวว่า การศึกษา หรือการวัดค่านิยมก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับการวัดความสนใจ หรือแม้แต่เจตคติ ทั้งนี้เพราะ ค่านิยม ความสนใจ และเจตคติ มีลักษณะใกล้เคียงกัน ถึงแม้จะไม่ใช่ออย่างเดียวกันก็ตาม แม้เครื่องมือ (Instrument) ที่ใช้วัดความสนใจ หรือเจตคติ ก็สามารถนำมาใช้กับการวัดค่านิยม โดยเฉพาะเครื่องมือประเภทมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) เป็นเครื่องมือที่นิยมใช้กับเรื่องดังกล่าวได้ดี

เคอร์ลิงเจอร์ (Kerlinger, 1973 อ้างถึงในประยูทธ สุขก้อนทอง, 2535) กล่าวว่า ค่านิยมของคนเรานั้นสามารถวัดได้จากพฤติกรรม เจตคติ หรือความคิดเห็นของคนเรา ทั้งนี้เนื่องจาก ค่านิยมเป็นการแสดงความนิยมชมชอบต่อบุคคล สิ่งของ หรือเหตุการณ์ต่างๆ โดยการประเมินค่า และค่านิยมของคนเราจะแสดงออกในทิศทางดีหรือไม่ดี ควรทำหรือไม่ควรทำ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

สรุปได้ว่า การวัดค่านิยมสามารถกระทำได้โดยสังเกตพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกทั้งจากคำพูด การสนทนา การเขียน การปฏิบัติภารกิจประจำวัน เป็นต้น จึงสามารถใช้เครื่องมือต่างๆ ได้มากมาย ทั้งจากการสังเกต สัมภาษณ์ การรายงานด้วยตนเอง และการใช้แบบสอบถาม

8. ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษากับการพัฒนาค่านิยม

เจมส์ เอ แบงก์ (James A. Banks 1985:3-4) ได้รวบรวมแนวคิดของผู้สนใจศึกษาสังคมอนาคต (Futurists) อาทิ อัลวิน ท็อฟเฟอร์ (Alvin Toffler) จอห์น ไนสบิท (John Naisbitt) และดาเนียล เบล (Daniel Bell) แล้วได้ตั้งข้อสังเกตสภาพของสังคมโลกในอนาคตไว้ว่า มีลักษณะที่แตกต่างไปจากสภาพสังคมโลกในปัจจุบัน พอจะกล่าวได้โดยสรุปว่า ความก้าวหน้าทางความรู้ด้านการคิดค้นยารักษาโรค (Gene Therapy) วิศวกรรมศาสตร์ (Biogenetic Engineering) และการ

ใช้พลังงานนิวเคลียร์จะได้รับความสำเร็จมากขึ้น การให้บริการ และการสร้างความรู้ใหม่จะเป็นลักษณะที่สำคัญของสังคมในอนาคต และห้องเรียนจะเป็นแหล่งก่อให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้น สำหรับสิ่งที่จะเป็นตัวกำหนดในการตัดสินใจ การแก้ปัญหา การดำเนินชีวิตของมนุษย์ และสังคมโลก ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม และนโยบายการเมืองของประเทศ ประชาชนจะตระหนักถึงบทบาท และหน้าที่ของตนต่อการมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตยมากขึ้น เป็นเหตุให้สังคมต่างๆ ในโลกรวมกันเป็นสังคมเดียวกัน และประการสุดท้ายคือ การตัดสินใจของบุคคลจะขึ้นอยู่กับผลที่มากกระทบต่อการดำเนินชีวิต และการทำงานของตนมากกว่าขึ้นอยู่กับนโยบายทางการเมือง

ในปัจจุบันจะเห็นว่าสภาพสังคมด้านต่างๆ ของทุกประเทศในโลกได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมเต็มไปด้วยการทำทลายความสามารถของมนุษย์สมดังความคาดหวังของผู้สนใจศึกษาสังคมในอนาคตทั้งหลาย และผลต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ที่สลับซับซ้อนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงและปัญหาดังกล่าวมีผลกระทบต่อบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมด้วย บ่อยครั้งที่บุคคลต้องเผชิญกับปัญหา หรือการเปลี่ยนแปลงของสังคม อาจตัดสินใจไม่ถูกว่าควรกระทำ หรือแก้ไขปัญหาอย่างไรจึงจะถูกต้อง และหลุดพ้นจากปัญหา ผลกระทบของสิ่งเหล่านี้ย่อมก่อให้เกิดความคับข้องใจ การปรับตัวไม่ทัน เกิดความขัดแย้งระหว่างกันในเรื่องค่านิยม และอื่นๆ เป็นต้น

โดยทั่วไปการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหา และการแสดงพฤติกรรมภายหลังการตัดสินใจ เลือกวิธีปฏิบัติของแต่ละบุคคลนั้น มักขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความเชื่อ ความรู้สึก ทักษะคิด และค่านิยมของบุคคลที่มีต่อเรื่องนั้นๆ โดยเฉพาะค่านิยมนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเป็นเครื่องกำหนดว่าบุคคลควรจะทำอะไร หรือเลือกกระทำอย่างไรจึงจะถือว่าถูกต้อง (สิริวรรณ ศรีพหล 526: 100) ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงถือเป็นหน้าที่ของครูสังคมศึกษาที่จะช่วยพัฒนา และส่งเสริมผู้เรียนให้สามารถปรับตัวพร้อมที่จะเผชิญปัญหา และอุปสรรคด้วยการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด แก้ปัญหา และการตัดสินใจเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ทั้งนี้เพราะหลักสูตรสังคมศึกษาแนวใหม่ ได้กำหนดไว้ชัดเจนว่ามีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี ซึ่งนักการศึกษาหลายท่าน ได้แก่ เอ็ดวิน เฟนต์ัน (Edwin Fenton 1967:1) โรด ฟาร์เมอร์ (Rod Farmer 1983: 53) เจมส์ แอล บาร์ธ (James L. Barth 1984:3-5) และเจมส์ เอ แบงก์ (James A. Banks 1985:4) มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าครูสังคมศึกษาจะต้องรับผิดชอบ และพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายของความเป็นพลเมืองดี โดยที่ครูสังคมศึกษาสอนให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ และรักษามรดกทางวัฒนธรรม ให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น พัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ ในการวิเคราะห์ค่านิยม และความเชื่อ มีความสามารถในการรับรู้ ประเมิน และใช้

ข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งต่างๆอย่างเป็นประโยชน์ รวมทั้งปลูกฝังการรับรู้การมีส่วนร่วมในนโยบาย
ทางการเมืองของชุมชน ประเทศ และ โลก

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
วิชาสังคมศึกษาของไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (กระทรวงศึกษาธิการ
2520:63) ดังนี้คือ

1. เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมี
พระมหากษัตริย์เป็นประมุข
2. เพื่อให้มีความรักชาติ มีคามสามัคคีในชาติ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความซาบซึ้ง
ในผลงานอันดีเด่นของคนไทย รู้จักธำรงรักษาไว้ซึ่งเอกราช และรู้จักรักษาแบบอย่างวัฒนธรรม
ประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ที่ค้ำจุนของชาติ
3. เพื่อเสริมสร้างให้มีคุณภาพในการดำรงชีวิต มีคุณธรรมประจำใจ และมีคุณสมบัติต่างๆ
อันพึงประสงค์ของสังคมไทย
4. เพื่อเสริมสร้างให้มีความรู้ และความเข้าใจพื้นฐานในการพัฒนาสร้างสรรค์ และ
แก้ปัญหาในด้านสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี โดยอาศัยคุณธรรม และวิธีการทางวิทยาศาสตร์
เป็นปัจจัยสำคัญ
5. เพื่อเสริมสร้างบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิก
ในครอบครัว ในชุมชน ในประเทศ และในประชาคมโลก
6. เพื่อให้เกิดความรัก ความผูกพันกับท้องถิ่นของตน ตลอดจนเห็นคุณค่า มีความ
รับผิดชอบ รวมทั้งให้ตระหนักถึงการอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมโดยคำนึงถึงผล
และประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

ความพยายามในการปลูกฝัง และเสริมสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียนนั้นก็เพื่อ
ช่วยให้นักเรียนได้มีชีวิตอยู่อย่างมีความหมายในฐานะของความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้น และมี
ความสุขมากขึ้น รู้สึกมั่นคงปลอดภัยมากขึ้น มีเป้าหมายในการดำรงชีวิตดียิ่งขึ้น (เมธิ
ปิลันธนาพันธ์, 2526:42) ดังนั้นวิธีการต่างๆที่มีผู้เพียรพยายามคิดค้น และนำมาใช้เพื่อพัฒนา
ค่านิยมให้แก่ผู้เรียนนั้น จึงมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้สึก เกิดความคิดเห็น เลือกลงเพราะเห็น
คุณค่า และนำไปปฏิบัติในการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อตัวผู้เรียนทั้งในอดีต
และปัจจุบัน มักพบว่าครูส่วนใหญ่อาศัยหลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน และ
ประเมินผล

จากการศึกษาพัฒนาการสอนเรื่องค่านิยมให้นักเรียนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ถึงปัจจุบัน พอสรุปแนวทางการพัฒนาการค่านิยมออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะแรก ครูมักจะสอนโดยใช้วิธีการบรรยายจากเนื้อหาวิชา และยกตัวอย่างที่ดีให้เห็นเพื่อให้ผู้เรียนนำไปปฏิบัติ ซึ่งวิธีการนี้ตรงกับผลการวิจัยของ วันดี วัฒนประสิทธิ์ (2518:69) และอารยา เกษมณี (2518:89) พบว่า ครูมักจะสอนศีลธรรมโดยใช้การบรรยาย อ่านจากหนังสือและบทเรียน อธิบายข้อความ และความหมายของศัพท์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ จุดจําคําสอนของครูไปใช้ วิธีนี้นักเรียนจะขาดการใช้ความคิด วิพากษ์วิจารณ์ และจะไม่เห็นคุณค่าของค่านิยม เพราะไม่ได้เกิดจากการเลือกค่านิยมนั้นด้วยตนเอง ทำให้ไม่มีผลต่อพัฒนาการทางค่านิยม ระยะที่สองเป็นระยะที่ครูเริ่มนำวิธีการให้รางวัล การลงโทษ การให้ผู้เรียนใช้เหตุผลแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมาใช้ในการพัฒนาค่านิยมดังผลงานวิจัยของ อนวัช รัตนเมธาวิ (2528:102-104) พบว่า ในการปลูกฝังจริยธรรมให้นักเรียนนั้น ครูยังคงใช้วิธีการบอกแนะ นำ ให้ฝึกพฤติกรรมให้รางวัล และลงโทษมากกว่าวิธีให้อภิปรายหาเหตุผล และให้นักเรียนสังเกตพฤติกรรมต้นแบบ ซึ่งวิธีการพัฒนาค่านิยมในระยะนี้ครูได้เริ่มฝึกให้นักเรียนรู้จักการวางแผนใจ และใช้เหตุผลในการอภิปรายคุณค่าของค่านิยม แต่ก็ยังไม่ใช้วิธีที่ทำให้ผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมการกระจ่างค่านิยม และเลือกค่านิยมโดยใช้เหตุผลด้วยตนเอง ทำให้ผลการพัฒนาพฤติกรรมทางค่านิยมไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของรัฐบาลด้วยเหตุที่การปลูกฝังสร้างเสริม และพัฒนาค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ได้ผลไม่เป็นที่น่าพึงพอใจ ดังนั้นในระยะที่สามกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้เร่งดำเนินการพัฒนาค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการให้เกิดกับตัวผู้เรียนให้มากขึ้น จึงได้รับมอบหมายให้หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษารับนโยบายไปจัดทำโครงการปลูกฝังค่านิยมให้นักเรียน และจัดการอบรมครูให้เข้าร่วมการอบรมการใช้ชุดการสอนการปลูกฝังสร้างเสริมค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ จากผลการทดลองใช้ชุดการสอนดังกล่าวพบว่า ครูสอนให้นักเรียนรู้ความหมาย ความสำคัญ สอนให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และทำความเข้าใจในค่านิยม ตลอดจนให้นักเรียนควบคุมตนเองในการประพฤติปฏิบัติเป็นกิจนิสัยเกี่ยวกับการปลูกฝัง และสร้างเสริมค่านิยมพื้นฐาน (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มปป.:179-181) วิธีการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมตามแนวของหน่วยศึกษานิเทศก์นั้น เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นวิธีการที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความตระหนัก เห็นคุณค่า และเลือกประพฤติปฏิบัติค่านิยมเป็นของตนเองได้ บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาค่านิยมมากที่สุด แต่ปรากฏว่าชุดการสอนการปลูกฝัง สร้างเสริมค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการนี้ยังอยู่ในวงจำกัด เพราะมีครูเป็นจำนวนมากไม่เคยเข้ารับการอบรม เนื่องจากงบประมาณจำกัด ดังนั้นผลการพัฒนาพฤติกรรมค่านิยมที่พึงประสงค์จึงยังไม่บรรลุเป้าหมายตามที่รัฐบาลต้องการ

ด้วยเหตุที่ค่านิยมมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างรีบด่วนที่จะต้องช่วยกันพัฒนาเยาวชนให้เป็นบุคคลที่มีค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศเพื่อก่อประโยชน์ต่อ

ประเทศ ซึ่งวิชาสังคมศึกษานับว่ามีบทบาทสำคัญมากวิชาหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีความสามารถในการรับรู้ ประเมิน วิเคราะห์ ค่านิยม ความเชื่อ ข่าวสาร ข้อมูล จากแหล่งต่างๆ ได้ด้วยเหตุผล ตลอดจนรับรู้การเป็นผู้มีส่วนร่วมในนโยบายทางการเมืองของสังคม ที่ตนอยู่ จึงถือเป็นหน้าที่ของครูสังคมศึกษาทุกคนที่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบ และพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคม

ตอนที่ 5 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1. แนวคิดเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สืบเนื่องจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ระหว่างปี พ.ศ. 2540-2542 ที่พระองค์ทรงเสนอแนะทางออกของปัญหาที่เกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจ โดยใช้ชื่อ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งนำไปสู่การตีความที่หลากหลายทั้งจากนักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญต่างๆ ในสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายสาขาวิชามาร่วมกันประมวล และกลั่นกรองพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานไว้ในวันโรกาตต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และเรียบเรียงขึ้นเป็น “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไข และพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่าย และประชาชนทั่วไป

1.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึก

ในคุณธรรมความซื่อสัตย์ สุจริต และให้มีความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจาก โลกภายนอกได้เป็นอย่างดี” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548:1-2)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548:4-5)

1. **กรอบแนวคิด** เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤตเพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

2. **คุณลักษณะ** เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติตนบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. **คำนิยาม** ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆกัน ดังนี้

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

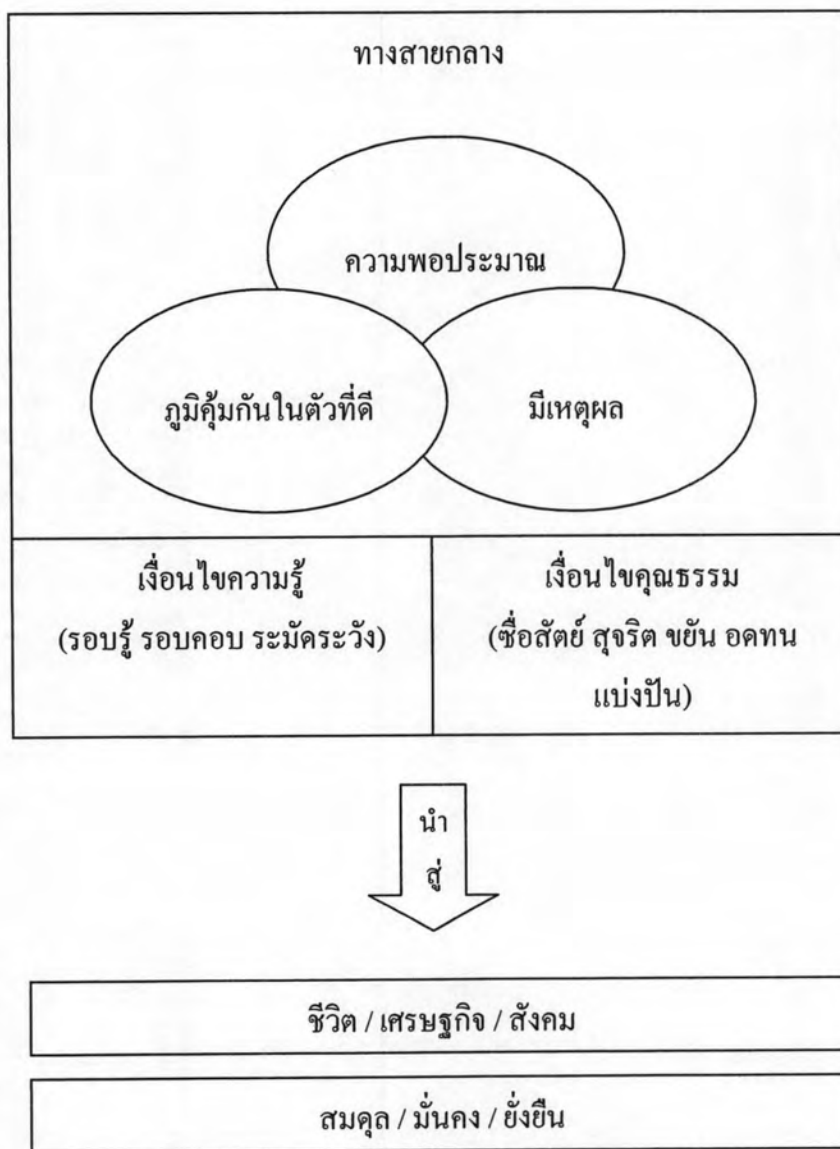
3.3 มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. **เงื่อนไข** การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ/ ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุล และยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี

ที่มา : สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, 2548:4

แผนภูมิที่ 6 แสดงสรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.2 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อพิจารณาจากคำนิยามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คือ คนที่มีความพอเพียง ซึ่งหมายถึง บุคคลนั้นจะต้องมีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งเกิดขึ้นบนพื้นฐานของเงื่อนไข 2 ประการ คือ ความรู้ และคุณธรรม

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้รับการตีพิมพ์ในปัจจุบัน ยังไม่พบว่ามีงานวิจัยใดที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยตรง โดยในเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงส่วนใหญ่ มักกล่าวถึงลักษณะของคนที่ดำเนินชีวิตตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวม ดังเช่น งานวิจัยของสมศักดิ์ ลาดี (2543, อ้างถึงในสหัชญา พลปัดพี, 2548) เอกสารของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2545:93-94) และเอกสารของสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2543) ที่มีการระบุถึงคุณสมบัติของคนที่ดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงคุณสมบัติของคนที่ดีดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

งานวิจัยของสมศักดิ์ ลาดี (2543, อ้างถึงในสหัชชา พลปัดพี, 2548)	เอกสารของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2545:93-94)	เอกสารของสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2543)
<ol style="list-style-type: none"> 1. รู้จักฟังตนเอง 2. ดำรงชีวิตอย่างมีอิสรภาพ 3. มีความสามารถในการบริหารจัดการ รู้จักคิด รู้จักระบบ 4. มีความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย 5. มีความสามัคคี มีการแสวงหาความร่วมมือ มีการรวมกลุ่ม และความสามารถในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นคณะเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่าย 6. มีการศึกษาข้อมูล ข้อความรู้ และนำมาปฏิบัติงาน และการแก้ไขปัญหาต่างๆ 7. รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล 8. รู้จักพัฒนาตนเองขึ้นตามลำดับ 9. สามารถนำความรู้ หลักการ แนวคิด หรือ ทฤษฎีต่างๆ ไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ขยัน อดทน และทุ่มเททำงานหนัก 2. มีระเบียบวินัย 3. มีความซื่อสัตย์ 4. มีวิสัยทัศน์ 5. ทำสิ่งต่างๆ อย่างดีเลิศ 6. รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต 7. มีจิตสำนึกประชาธิปไตย 8. เห็นคุณค่าในเอกลักษณ์ความเป็นไทย 9. มีจิตสำนึกเพื่อผู้อื่น และส่วนรวม 10. ประหยัด อดออม 	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีความรอบรู้ที่เหมาะสม 2. มีความรอบคอบ 3. มีความซื่อสัตย์สุจริต 4. มีความอดทน 5. มีความเพียรพยายาม 6. มีสติ 7. มีปัญญา

โดยมีเพียงงานวิจัยของชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์ (2542 อ้างถึงในสหัชยา พลปัดพี, 2548)ที่ได้ให้ คำจำกัดความในการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะของคนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยแยกเป็น คุณลักษณะ 3 ประการ ตามคำนิยามของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

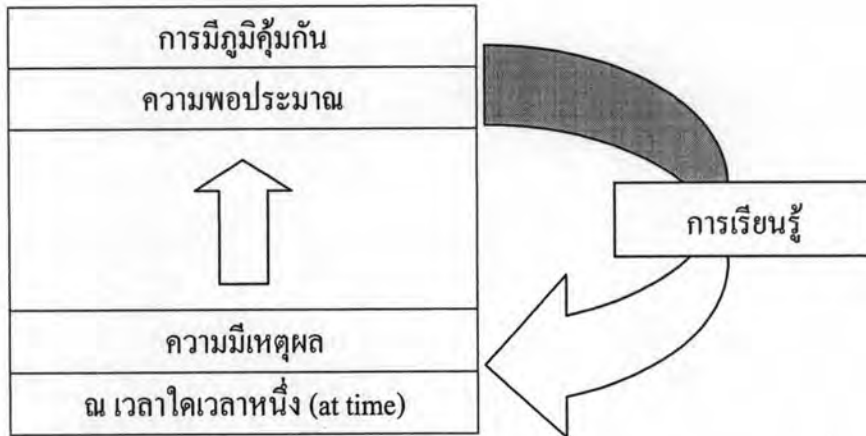
1. มีความพอประมาณ หมายถึง ยึดถือวิถีไทย อยู่แต่พอดี ไม่ฟุ้งเฟ้ออย่างไร้ประโยชน์ ไม่ยึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ยึดทางสายกลาง และอยู่กินตามฐานะ
2. มีเหตุผล หมายถึง การใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต
3. มีภูมิคุ้มกัน หมายถึง มีการเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่หลักลงทุนเชิงการพนัน ซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง หรือการกู้เงินมาลงทุนโดยหวังรวยอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม ในเอกสาร และงานวิจัยทั้ง 4 ฉบับข้างต้นก็ไม่ได้ทำการอธิบายว่า คุณลักษณะของคน 3 ประการนี้ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม อย่างไร ซึ่งเมื่อพิจารณาจากคำนิยามของเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว จะพบว่า คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 3 ประการ จะเกิดขึ้นอย่างไม่สมบูรณ์ถ้าไม่มีเงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรมเป็นพื้นฐาน

1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะ และเงื่อนไขในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ทำการศึกษเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง คุณลักษณะ และเงื่อนไขในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่ากลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎี เศรษฐศาสตร์ของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และ สังคมแห่งชาติ, 2546:74-75, 110-112) เป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ได้ทำการศึกษาในประเด็นนี้ โดยได้ทำการแยกวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทั้ง 3 ประการ และความสัมพันธ์ระหว่าง เงื่อนไขทั้ง 2 ประการ โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ซึ่งพบว่า

1. คุณลักษณะทั้ง 3 ประการ มีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างเป็นระบบ และมีได้หลายรูปแบบ โดยได้แสดงให้เห็นถึงตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทั้ง 3 ประการในรูปแบบหนึ่ง คือ ความมีเหตุผลเป็นพื้นฐานของความพอประมาณ และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว กล่าวคือ ความมีเหตุผลเป็นกระบวนการเสริมสร้างความพอใจเป็นไปอย่างพอประมาณ ระดับของความพอประมาณก็จำเป็นต้องมากพอที่จะสร้างภูมิคุ้มกันในตัว และการมีภูมิคุ้มกันในตัวก็จะช่วยเสริมสร้างให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างมีเหตุผลในระยะยาว

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2546:74-75, 110-112
 แผนภูมิที่ 7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะ 3 ด้าน

2. เงื่อนไขความรู้ และคุณธรรม จำเป็นที่ต้องอยู่คู่กันอย่างสมดุลภายใต้ระบบเศรษฐกิจพอเพียง หากขาดปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งแล้ว สามารถทำให้กระบวนการตัดสินใจผิดพลาด และไม่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และยั่งยืน

โดยในการศึกษาครั้งนี้ ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างคุณลักษณะ 3 ประการ และเงื่อนไข 2 ประการ ไว้สั้นๆ เพียงว่า การนำปัจจัยในเรื่องความรู้ และความดีมาประมวลรวมกับความมีเหตุผล หากได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และลงมือกระทำอย่างจริงจัง ก็จะนำพาความเจริญรุ่งเรืองมาสู่การดำเนินการงาน และการพัฒนาสังคม ดังนั้น ความมีเหตุผลบนพื้นฐานของความรู้ และคุณธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญพื้นฐานในการสร้างคน สร้างสังคม และสร้างชาติ

อย่างไรก็ตาม ผลงานของกลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ยังคงเป็นเพียงกรอบแนวคิดหลักเบื้องต้น จึงยังไม่ได้อธิบายความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่ชัดเจนระหว่างคุณลักษณะ 3 ประการ และเงื่อนไข 2 ประการมากนัก รวมทั้ง ยังไม่ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม หรือยกตัวอย่างในภาคปฏิบัติจริงมาช่วยอธิบายว่า การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นควรจะต้องมีการเชื่อมโยงระหว่างคุณลักษณะ และเงื่อนไขอย่างไร และการจะพัฒนาให้คุณลักษณะทั้ง 3 ประการให้เกิดขึ้นได้พร้อมๆ กันนั้น ควรจะต้องมีการพัฒนาเงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรมในประเด็นใดบ้าง

1.4 กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง

สืบเนื่องจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคเกษตรกรรม ที่เรียกว่า “เกษตรทฤษฎีใหม่” เนื่องจากทรงเล็งเห็นว่า เกษตรทฤษฎีใหม่มีวิถีปฏิบัติที่เป็นขั้นตอน ไม่ซับซ้อน และคนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่าย จึงทำให้เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบกิจกรรมที่มีการดำเนินงานสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในช่วงแรก เน้นไปที่การศึกษาการดำเนินการของเกษตรทฤษฎีใหม่ และเมื่อกล่าวถึงกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้เขียนส่วนใหญ่มักจะเน้นไปที่กิจกรรมทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ดังที่ ประเวศ วะสี (2542:13-14) ได้แบ่งกิจกรรมที่ดำเนินการสอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. การทำเกษตรผสมผสาน โดยมีการปลูกพืชที่ใช้บริโภคได้ เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ รวมถึง สมุนไพร และพืชทางเศรษฐกิจเช่น ไม้ยืนต้น ซึ่งสามารถนำไปขายเพื่อแปรรูปเป็นไม้กระดานได้
2. หัตถกรรม และศิลปกรรม เช่น การทอผ้า การทำเครื่องจักสาน แกะสลัก ไม้ และอื่นๆ
3. อุตสาหกรรมชุมชน เช่น การทำน้ำผัก และผลไม้ และการแปรรูปอาหาร
4. ธุรกิจ/ บริษัทชุมชน เช่น การตั้งร้านอาหาร ปั้มน้ำมัน ร้านขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และการส่งออกผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และงานหัตถกรรม
5. ศูนย์การแพทย์แผนไทย เช่น การนวดแผนโบราณ และการขายยาสมุนไพร
6. กองทุนชุมชน เช่น การตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ หรือ ธนาคารหมู่บ้าน เพื่อให้สมาชิกสามารถกู้เงิน ไปลงทุนทำอาชีพได้

เอกสารและงานวิจัยที่เน้นหนักไปในการศึกษาเฉพาะการดำเนินงานของทฤษฎีใหม่ และนำเสนอตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมองการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรม ได้ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีความเข้าใจว่า การดำเนินชีวิตตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เหมาะสมแต่เฉพาะเกษตรกรที่อยู่ในภาคการเกษตรเท่านั้น ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งของประเทศที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และใช้ชีวิตในเมืองได้ละเลยการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากไม่สามารถเห็นถึงความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของตนเองได้

อย่างไรก็ตาม ในการสัมมนาเรื่อง “การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน” ซึ่งจัดขึ้น โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มูลนิธิพัฒนาไท และธนาคารโลกในเดือน

มิถุนายน พ.ศ. 2545 ที่ผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วยผู้นำชุมชนจากทุกภาคของประเทศไทย ผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะทำงานเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประชุมได้ร่วมกันสรุปกิจกรรมที่เห็นว่า สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มกิจกรรมหลัก ได้แก่

1. กิจกรรมการผลิต โดยเฉพาะในภาคการเกษตรที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม แต่ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างคุ้มค่า ด้วยการหมุนเวียนทุนธรรมชาติภายในพื้นที่ และด้วยวิธีการทำเกษตรที่เน้นปลูกเพื่อกินเองก่อน เช่น กิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพ การปลูกผัก และข้าวที่ปลอดสารพิษ การทำสวนสมุนไพรของชุมชน การคิดค้นสารไล่แมลงสมุนไพร การทำถ่านชีวภาพ การรวมกลุ่มขยายพันธุ์ปลา การแปรรูปผลผลิต และการทำเกษตรผสมผสาน เป็นต้น

2. กิจกรรมที่ส่งเสริมการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนด้วยทุนทางสังคมที่มีอยู่ เช่น กิจกรรมต่อต้านยาเสพติด การนมัสการพระให้มาช่วยสอนจริยธรรม และศีลธรรมในโรงเรียนของชุมชน กิจกรรมการรวมกลุ่มเพื่อเรียนรู้ร่วมกันผ่านศูนย์การเรียนรู้ หรือโรงเรียนเกษตรกรในหมู่บ้าน การจัดตั้งร้านค้าชุมชน การจัดทำแผนแม่บทชุมชน การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ และกิจกรรมการผลิตของกลุ่มต่างๆ เป็นต้น

3. กิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรม จิตสำนึกท้องถิ่น ส่งเสริมวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น กิจกรรมที่ปลูกฝังสมาชิกในชุมชนให้มีความเอื้ออาทรต่อกันมากกว่า คำนึงถึงตัวเงิน หรือวัตถุ กิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกทำบัญชีอย่างโปร่งใส และสุจริต และกิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนพึ่งตนเองก่อนพึ่งผู้อื่น เป็นต้น

ประกอบกับมีงานวิจัยของกังสดาล อยู่เย็น (2544) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ การผลิตที่มีการนำแนวทางเกษตรทางเลือกเข้ามาปฏิบัติ การปฏิบัติที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีคุณค่า และระมัดระวัง และการบริโภคที่มีความเรียบง่าย ประหยัดใส่ใจกับสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากการทำวิจัย คือ อาชีพทำสวนผลไม้ที่ลดการใช้สารเคมี การทำนาถ่วงแบบธรรมชาติ และการทำประมงพื้นบ้าน และงานวิจัยของอรสุดา เจริญรัต (2543) ที่ทำการศึกษากิจกรรมทางเศรษฐกิจ 4 ประเภท คือ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน และการจัดสรรทรัพยากรที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งพบว่า หลังจากความเจริญได้แพร่เข้าไปในชุมชน ได้ทำให้สภาพการจัดระเบียบกิจกรรมทั้ง 4 ประเภทของชุมชนสูญเสียความสมดุลอย่างมาก ชุมชนจึงมีการปรับตัว โดยมีการต่อรองกับอำนาจรัฐ และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น รวมทั้งมีการจัดระเบียบทางสังคมเพื่อรักษาบรรทัดฐานของการพึ่งพากัน และแยกวิถีการผลิตออกเป็น 2 ลักษณะ คือ แบบไม่ใช้สารเคมีสำหรับบริโภคภายในครัวเรือน และแบบพาณิชย์ (ใช้สารเคมี) เพื่อการค้าขาย และงานวิจัยของศูนย์ศึกษามานุษยวิทยาสรินธร (2544) ที่ทำการศึกษากรณีศึกษา 6 กรณี คือ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ จังหวัด

สงขลา มูลนิธิพิพิธประชาชนัด จังหวัดสุรินทร์ ชุมชนทุ่งยาว จังหวัดลำพูน ชุมชนยี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม บริษัทกลุ่มสามมิตร จำกัด และชุมชนประดิษฐ์โทรการ ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งทั้ง 6 กรณีศึกษาได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินกิจกรรมของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลาย และแตกต่างกันออกไป

ผลจากการจัดสัมมนา และงานวิจัย 3 ฉบับข้างต้น ได้ชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมต่างๆเกิดขึ้นในชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ 3 ประการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ แม้ในบริบทที่แตกต่างกัน

1.5 แนวทางการพัฒนาคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ งานวิจัยของพระมหาประทีป พรหมสิทธิ์ (2545) ที่กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาจากภายในสู่ภายนอก ที่มุ่งเอาชนะกิเลสที่มีอยู่ภายในจิตใจ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง โดยเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นการมีปัญญารู้เท่าทันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และเป็นการพัฒนาตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมด้วยความสมดุล ซึ่งการที่จะทำให้เศรษฐกิจพอเพียงเกิดผลตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จำเป็นที่จะต้องสร้างคุณธรรมขึ้นในตัวมนุษย์ 5 ประการ คือ ความพอดีด้านจิตใจ ความพอดีด้านสังคม ความพอดีด้านเศรษฐกิจ ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติ และความพอดีด้านเทคโนโลยี ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ก็จะเป็นเพียงการนำเสนอกรอบแนวคิด และไม่ได้แสดงการเชื่อมโยงระหว่างการสร้างคุณธรรมกับการสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในตัวมนุษย์ให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม

2. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล อดีตเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ผู้สนองงานรับใช้พระเจ้าอยู่หัวมานาน ได้ให้ความหมายของ“เศรษฐกิจพอเพียง” ไว้ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่าง

เดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้”

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี มองเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเชื่อมโยงหลายสิ่งหลายอย่างเข้าด้วยกัน เพื่อให้มีความสมดุล ไม่ต้องประสบกับวิกฤต

“เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้แปลว่า ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค สิ่งเหล่านี้หลายคนอาจคิดเอาเอง พูดยาเอง และกลัวไปเองเท่านั้น ถ้าจะกระตุกกันสักหน่อยก็ขอกล่าวว่า “พระเจ้าอยู่หัวไม่ใช่คนโง่” ที่ทรงกล่าวถึงเรื่องนี้

ประเทศเนเธอร์แลนด์ เดนมาร์ก สวีเดน เป็นตัวอย่างของประเทศแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงกลับเข้มแข็ง ได้สมดุล และเติบโตไปด้วยดี

เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง พอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกันคือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกคนรอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็น และทำลายมาก
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง จะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
5. ปัญหาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรมหมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้นเศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์ และเติบโตขึ้นจากรากฐานทางวัฒนธรรม จึงจะมั่นคง เช่น เศรษฐกิจของจังหวัดตราด ขณะนี้ไม่กระทบกระเทือนจากฟองสบู่แตก ไม่มีคนตกงาน เพราะอยู่บนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เอื้อต่ออาชีพการทำสวนผลไม้ ทำการประมง และการท่องเที่ยว
7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่วูบวาบ เดี่ยวจนเดี๋ยวรวยแบบกะทันหัน เดี่ยวตกงาน ไม่มีกิน ไม่มีใช้ ถ้าเป็นแบบนี้ประชาชนทุกข์ทรมานไม่ไหวต่อความผันผวนที่เร็วเกิน จึงสุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยน รุนแรง ฆ่าตัวตาย ดิฉิบา เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี

เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสุข ความสุขคือความเป็นปกติ และยั่งยืน ซึ่งเราอาจเรียกเศรษฐกิจพอเพียงในชื่ออื่นๆ เช่น

- เศรษฐกิจพื้นฐาน
- เศรษฐกิจสมดุล
- เศรษฐกิจบูรณาการ
- เศรษฐกิจศีลธรรม

และนี่แหละคือเศรษฐกิจทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา เพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามาด้วยกัน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ที่จริงคำว่าเศรษฐกิจ เป็นคำที่มีความหมายที่ดี ที่หมายถึงความเจริญที่เชื่อมโยงกาย ใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน แต่ได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจ ไปใช้ในลักษณะแบบแยกส่วน ที่หมายถึงการแสวงหาเงินเท่านั้น เมื่อแยกส่วนก็ทำลายส่วนอื่นๆจนเสียสมดุล และวิกฤติ

โสภณ ทองปาน (2542) กล่าวไว้ในเอกสารประกอบการบรรยายหัวข้อ “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่สถาบันราชภัฏนครราชสีมา วันที่ 10 มกราคม 2542 สรุปได้ว่า พระราชกระแสรับสั่งเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตีความได้ 2 ลักษณะ

ลักษณะแรกเป็นแนวประกอบการ แนวทางการทำกิจการ แนวทางการทำธุรกิจ

ลักษณะที่สองเป็นแนวทางการดำรงชีวิต หรือวิถีชีวิตภายใต้กรอบของเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจพอเพียง ในพระราชกระแสหมายถึง เป็น Self-sufficiency แต่ในความเป็นจริงแล้วกว้างกว่า ซึ่งพจนานุกรมฉบับ Webster แปลได้ใจความว่าการที่สามารถจะบรรลุเป้าหมาย หรือสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากคนอื่น หรือจากภายนอก

โสภณ สุภาพงษ์ (2542) เศรษฐกิจพอเพียงก็คือ การที่คนเราสามารถเลี้ยงชีพด้วยการพึ่งตนเองจากสิ่งที่ตัวเองมีพอเพียงแล้ว โดยมีการเติบโตอย่างพอเหมาะ เช่น เลี้ยงชีพจากสิ่งที่มี ใช้วัตถุของตัวเอง คนของตัวเอง จากในครอบครัว ในหมู่บ้าน ในชุมชน

ถ้าสรุปอย่างสั้นที่สุด คำว่าเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ การมีชีวิตอยู่อย่างพอดีนั่นเอง เมื่อพอดิแล้วต่อไปจะขยับขยายให้มีมากขึ้นอีกก็ได้ ขอเพียงแต่ต้องหามาได้โดยถูกต้องชอบธรรมเป็นลำดับ

3. ความหมาย และการปฏิบัติตนสู่ความพอประมาณตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1) ความหมายของความพอประมาณตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ดร.ปริยานุช พิบูลสรวุฑ (<http://school.obec.go.th/bpr/book/A-21.pdf>) ได้ให้ความหมายไว้คือ 1. พอเหมาะกับสภาพของตน 2. พอควรกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ/สังคม (ไม่โลภจนเบียดเบียนตัวเอง/ผู้อื่น/ทำลายสิ่งแวดล้อม)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548:4-5) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

มนตรี ศรีไพศาล (<http://www.manager.co.th/StockMarket/ViewNews.aspx?NewsID=9490000134072>) ความพอประมาณ คือ ความหมายที่ชัดเจน เช่น การใช้จ่ายพอดี การไม่สร้างภาระหนี้เกินตัวในอนาคตเพียงเพื่อการบริโภคเกินตัว การไม่หลอกตัวเองว่ามีรายได้สูงเกินจริงอันทำให้ใช้จ่ายเกินตัว ฯลฯ

สำนักงานสภรณ์ จังหวัดพังงา (http://kromchol.rid.go.th/person/train/KM/SELF_SUFFICIENCY_new.ppt) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น(ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และด้านเทคโนโลยี)

สุภาภย์ อินทองคง ศูนย์เรียนรู้ชุมชนภาคใต้ (26 ตุลาคม 2548) ความพอประมาณ ได้แก่ ความพอดี ไม่มาก ไม่น้อยเกินไป โดยเฉพาะในการอุปโภคบริโภคปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีพ เช่น กินพอประมาณ ดื่มพอประมาณ ใช้พอประมาณ ก็คือ กินดื่มใช้แต่พอดี พอเหมาะกับความต้องการของร่างกาย ขององค์กร ที่เรียกว่า กินเป็น ใช้เป็น อย่างประหยัด มัธยัสถ์

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล(<http://www.nidambe11.net/ekonomiz/2004q3/article2004sep15p2.htm>) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

สุรยุทธ์ จุลานนท์ (<http://www.eppo.go.th/admin/cab/sp-2550-02-05-2.html>) ความพอประมาณที่ว่านี่ก็คือยืนอยู่บนขาของเราเองเป็นหลัก ถ้าเราสามารถที่จะเดินไปด้วยขาของเราเอง เราก็ไม่ต้องไปยืมขาคนอื่นเขา แต่ในบางครั้งเราไปไม่ได้ เพราะว่าไกล เราต้องอาศัยการเดินทางทางอื่น นั่นหมายถึงว่าเราต้องไปยืมคนอื่นเขามาบ้าง

บุญโชค พลคาหาญ (http://www.nfe.go.th/nfe-board/show_message.php?ID_Topic=00002272&ID_Room=00000170&RecordCount=61&PageSetUp=2&Keyword=) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยหรือมากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ยืนได้ด้วยลำแข้งของตน เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ การใช้จ่าย การออมอยู่ในระดับที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง

ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริ และศูนย์สาธิต และส่งเสริมศิลปอาชีพ ภาคกลาง(<http://centralstudy.chachoengsao1.go.th/pruchya2.htm>) ความพอประมาณ คือ ความพอดี กล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นการยืนได้ด้วยลำแข้งของตนเอง โดยมีการกระทำไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ในมิติต่างๆ เช่น การบริโภค การผลิตอยู่ในระดับสมดุล การใช้จ่าย การออมอยู่ในระดับที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์ (2542) (อ้างถึงในสหัชชา พลปิดพี, 2548) ความพอประมาณ หมายถึง ยึดถือวิถีไทย อยู่แต่พอดี ไม่ฟุ่มเฟือยอย่างไร้ประโยชน์ ไม่ยึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ยึดทางสายกลาง และอยู่กินตามฐานะ

จากความหมายของพอประมาณตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่นักวิชาการ ได้กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปความหมายได้ ดังนี้

1. ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป
2. การไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น
3. การพึ่งพาตนเอง

2) การปฏิบัติตนสู่ความพอประมาณตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ (http://www.cad.go.th/news_20061108.html)

1. พอมีพอกิน ปลูกพืชสวนครัวไว้กินเองบ้าง ปลูกไม้ผลไว้หลังบ้าน 2-3 ต้น พอกที่จะมีไว้กินเองในครัวเรือน เหลือจึงขายไป

2. พอลู่พอใช้ ทำให้บ้านน่าอยู่ ปราศจากสารเคมี กลิ่นเหม็น ไร้แต่ของที่เป็นธรรมชาติ (ใช้จุลินทรีย์ผสมน้ำดูพื้นบ้าน จะสะอาดกว่าใช้น้ำยาเคมี) รายจ่ายลดลง สุขภาพจะดีขึ้น (ประหยัด ค่ารักษาพยาบาล)

3. พอลู่พอใจ เราต้องรู้จักพอ รู้จักประมาณตน ไม่ใคร่อยาก ใครมีเช่นผู้อื่น เพราะเราจะหลงติดกับวัตถุ ปัญญาจะไม่เกิด

ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล (2543) หลักของความพอประมาณ (พอดี) 5 ประการ ข้อสรุปของสภาพัฒน์ฯ มีดังนี้

1. พอดีด้านจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทรประนีประนอม นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม
2. พอดีด้านสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูล รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน
3. พอดีด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ และเกิดความยั่งยืนสูงสุด
4. พอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อความต้องการ เป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและพัฒนาจากภูมิปัญญาชาวบ้านก่อน
5. พอดีด้านเศรษฐกิจเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอควร พอลู่ พอกิน สมควรตามอัตตาภาพและฐานะของตน

วีณา มิตรขอดวงส์(http://www.obec.go.th/news/_develop_media/news12/sakonnakorn/weenam/poping%205.html)

1. จะต้องยึดหลัก 3 พอ คือ พอลู่ พอกิน พอใช้
2. ประหยัด โดยตัดทอนรายจ่ายจากความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิต ไม่ฟุ้งเฟ้อ
3. ประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องและสุจริต ไม่ประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย
4. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันกันในทางการค้าขาย
5. รู้จักแสวงหาความรู้เพิ่มเติม พยายามพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น นำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน
6. ใช้ความรู้ความสามารถพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชน

7. ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความสามัคคีในครอบครัว และชุมชน

เสรี พงศ์พิศ(http://www.phongphit.com/index.php?option=com_content&task=view&id=316&Itemid=2)

1. แบ่งปัน ไม่เอาเปรียบคนอื่น ไม่เอาเปรียบธรรมชาติ เอาคุณธรรมนำชีวิต นำธุรกิจการทำงาน (business ethics) ไม่เอาเงินนำหน้า ปัญญาตามหลัง เงินเป็นบ่าวที่ดี เป็นนายที่เลว "จะเลือกเงินหรือชีวิต"

2. ภูมิใจในกำเนิด ถิ่นฐานบ้านเกิด รากเหง้าเผ่าพันธุ์ บรรพบุรุษ ภูมิใจในของกิน ของใช้ พื้นบ้าน กินอยู่แบบไทยๆ วิถีไทย เข้าถึงคุณค่ามากกว่ายึดติดรูปแบบ

3. ขนาด ปริมาณที่พอดี ไม่มากเกินไป ไม่ใหญ่เกินไป ไม่ติดแบรนต์ เสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า นาฬิกา รถยนต์ เครื่องประดับ บ้านเรือน ไม่ฉิ้นเหลา เข้าโรงแรมหรูเพียงเพื่อให้ดูดี ไม่ไหลตามกระแส ตามโฆษณาบ้าบริโกล

จากการปฏิบัติคนสู่พอประมาณตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่นักวิชาการได้กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป

- การผลิต และบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณกับความต้องการ
- อุปโภค บริโภคปัจจัยดำรงชีพต่างๆอย่างพอประมาณกับความจำเป็น
- การผลิตที่สมดุลกับสภาพแวดล้อม
- การใช้จ่ายพอประมาณกับรายได้
- การพออยู่ พอกิน พอใช้กับสถานะตนเอง

2. การไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น

- ไม่สร้างภาระหนี้เกินตัว
- การใช้จ่าย การออมอยู่ในระดับที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง
- การประหยัด โดยตัดทอนรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือยออก
- ไม่เอาเปรียบคนอื่น ไม่เอาเปรียบธรรมชาติ
- ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันกันในการประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต

3. การพึ่งพาตนเอง

- การกินอยู่ตามฐานะ

- รู้จักแสวงหาความรู้เพิ่มเติม พยายามพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น
- สามารถนำความรู้ หลักการ แนวคิด หรือทฤษฎีต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม
- ประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องและสุจริต ไม่ประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย
- ภูมิใจใน ถิ่นฐานบ้านเกิด ภูมิใจในของกิน ของใช้พื้นบ้าน กินอยู่แบบไทย วิถีไทย

4. การดำรงชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้มุ่งเน้นแต่การทำเกษตร หรือการให้แนวคิดกับเกษตรกรเท่านั้น แต่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต และหลักในการปฏิบัติตนของบุคคลทั่วไปในทุกอาชีพ สุเมธ ตันติเวชกุล (2543) ได้กล่าวถึงหลักการพึ่งตนเองตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักสำคัญ 5 ประการ คือ

1. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองมีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเอง และชาติ โดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแกร่ง เป็นอิสระ
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน
4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง
5. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีกรมุ่งที่ลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้

จากหลักการพึ่งตนเองโดยยึดทางสายกลางนั้น สุเมธ ตันติเวชกุล ยังกล่าวถึงหลักในการปฏิบัติตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ในบทความพิเศษเนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 หนังสือพิมพ์สยามธุรกิจว่าการปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงนั้นควรยึดหลักดังต่อไปนี้ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2543:290-291)

1. ชี้ความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้านที่ไม่จำเป็น ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“...ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง...”

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“...ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบ และการหาเลี้ยงชีพเป็นหลักสำคัญ...”

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันกัน ในทางการค้าขายประกอบอาชีพ แบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต มีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า

“...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนา และการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น...”

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยจะต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทำให้ความหมายชัดเจนว่า

“...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ศีลลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลอีกจำนวนมากมีโช้น้อยที่ดำเนินการ โดยปราศจากความละเอียดต่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทว่า

“...พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลดพยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษา และเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้จงกงามสมบูรณ์ขึ้น...”

นอกจากนี้ สุเมธ ตันติเวชกุล ยังกล่าวว่า นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการ

1. เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการ “คนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้พอเพียงกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรกเมื่อเหลือพอจากการบริโภค แล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า และหลักสำคัญยิ่ง คือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภค บริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผล ฯลฯ

2. เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจต่างๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูป อาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้ว เกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

3. เศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้หมายถึง รายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่นๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัวสถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของไทยให้คงอยู่

กรมวิชาการ (2542) กล่าวไว้ในหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สุขศึกษา และสังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ว่า การที่คนเราจะมีชีวิตอย่างเป็นสุข ไม่ว่าบ้านเมืองจะประสบภาวะเศรษฐกิจเช่นใดนั้น สิ่งที่สำคัญคือ การดำเนินชีวิตด้วยความประหยัด อยู่อย่างพอมีพอกิน ดังพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานแก่คนไทยเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2540 ว่า

“...มาใหม่นี้ โครงการต่างๆก็เกิดขึ้น โรงงานก็เกิดขึ้นมา จนกระทั่งคนเขานึกว่าประเทศไทยเป็นเสือตัวเล็กๆ และเป็นเสือตัวโตขึ้น เราไปเห่อว่าเป็นเสือ

ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกิน หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง

อันนี้เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้าน หรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...”

ตามแนวพระราชดำรินี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกข้าวให้พอเพียงกับการบริโภคก่อน ถ้ามีพอแล้วจึงขาย เพราะถ้าปลูกข้าวเพื่อขายเกษตรกรจะต้องซื้อข้าวที่มีราคาแพงมาบริโภค เนื่องจากต้องผ่านระบบการตลาดที่มีค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น ค่าขนส่ง พ่อค้าคนกลาง เป็นต้น

ในเรื่องของการผลิต และการขายนั้น หากมีการรวมกลุ่มกันในรูปแบบสหกรณ์เพื่อผลิต และขายสินค้าเอง คนในชุมชนนั้นก็สามารถที่จะขายสินค้าได้ในราคาที่เหมาะสม และผู้บริโภคก็ซื้อสินค้าในราคาถูก เพราะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายขนส่ง และไม่ต้องผ่านคนกลางมา แต่การดำเนินงานในลักษณะการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยความสามัคคีของคนในท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป การดำรงชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงต้องยึดวิถีชีวิตไทย อยู่แต่พอดี ไม่ฟุ้งเฟ้อในสิ่งไร้ประโยชน์ ไม่ยึดวัตถุนิยม ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต และรวมพลังกันด้วยความสามัคคีเพื่อขจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนบนเว็บ

งานวิจัยภายในประเทศ

อุดม รัตนอัมพร โสภณ (2544) ได้ศึกษาผลของการสื่อสารในเวลาเดียวกันและต่างเวลากันในการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้ปัญหาเป็นหลักที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย ได้แก่ กลุ่มที่เรียนโดยใช้การสื่อสารในเวลาเดียวกันด้วยเว็บเพจ กลุ่มที่เรียนโดยใช้การสื่อสารต่างเวลากันด้วยเว็บบอร์ดและกลุ่มที่เรียนโดยใช้การสื่อสารต่างเวลากันด้วยเว็บเมล พบว่า นักศึกษากลุ่มที่เรียนด้วยการสื่อสารในเวลาเดียวกัน และนักศึกษากลุ่มที่เรียนด้วยการสื่อสารต่างเวลากันบนเว็บ โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างกัน

ประภาศรี ศักดิ์ศรีชัยสกุล (2545) ได้ศึกษารูปแบบการเรียนการสอนแบบผ่านเว็บของวิชาภาษาไทย ตามกระบวนการการเรียนการสอนของกาเย่ สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่มี

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยคำ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 25 ท่าน ผลการวิจัยพบว่า 1. ด้านการเร้าความสนใจ ควรจัดสภาพแวดล้อมที่น่าสนใจ โดยใช้ เกม การสนทนาถามตอบ บนกระดานอิเล็กทรอนิกส์ 2. ด้านการบอกจุดประสงค์ ควรใช้รูปภาพ ตัวกระพริบ คำอธิบายบอกจุดประสงค์ 3. ด้านการทวนความรู้เดิม ควรใช้การสรุปเปรียบเทียบเพื่อเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ จัดให้มีกิจกรรมถามตอบบนกระดานอิเล็กทรอนิกส์ 4. ด้านการนำเสนอเนื้อหาใหม่ ควรนำเสนอในรูปแบบเว็บเพจ และใช้ภาพประกอบให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ และคำตอบด้วยตนเอง เนื้อหาแบ่งเป็นตอนๆมีหลายทางเลือก โดยเน้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ และใช้การถามตอบบนกระดานอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ผู้เรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็น 5. ด้านการชี้แนะทางการเรียนรู้ ควรให้คำแนะนำหรือชี้แนะเพื่อกระตุ้นให้เกิดความอยากเรียนรู้ และสามารถวิเคราะห์คำตอบได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบค้นพบด้วยตนเอง 6. ด้านการกระตุ้นการตอบสนอง ครูยกย่องชมเชย เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนมีความพยายามมากขึ้นจัดให้มีกิจกรรมการรับส่งไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ การสนทนาถามตอบบนกระดานอิเล็กทรอนิกส์ และการสนทนาออนไลน์เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนร่วมมือ 7. ด้านการให้ข้อมูลป้อนกลับ ควรให้ทราบผลทันทีหลังจากมีการสนทนาถามตอบระหว่างการสอน และทราบผลถูกผิดทันทีที่ทำแบบฝึกหัดเพื่อนักเรียนจะประเมินตนเองได้ 8. ด้านการทดสอบความรู้ จัดให้มีกิจกรรมเลือกทำแบบทดสอบเมื่อจบบทเรียน หรือระหว่างเรียน ตามความสามารถที่จะเรียนรู้และให้ทราบผลของแบบทดสอบทันที 9. ด้านการจำและการนำไปใช้ จัดให้มีกิจกรรมให้ผู้เรียนช่วยกันสรุปประเด็นสำคัญ หลังจากจบเนื้อหาแต่ละตอน และเสนอตัวอย่าง โจทย์ปัญหาให้นักเรียนวิเคราะห์ สามารถประเมินตนเองตามความรู้เดิมก่อนนำไปใช้

วาทีณี สรรพวัฒน์ (2545) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการออกแบบรูปแบบการเรียนการสอนบนเว็บที่ใช้หลักการเรียนรู้แบบค้นพบ เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่เรียนบทเรียนบนเว็บที่ใช้หลักการเรียนรู้แบบค้นพบ และเพื่อนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนบนเว็บที่ใช้หลักการเรียนรู้แบบค้นพบสำหรับนักศึกษาสถาบันราชภัฏ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ 1) ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 47 ท่าน และ 2) นักศึกษาสถาบันราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา จำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่า 1. ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่ารูปแบบการเรียนการสอนบนเว็บที่ใช้หลักการเรียนรู้แบบค้นพบประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นดำเนินการสอน ขั้นสรุปและนำไปใช้ โดยให้นักศึกษาตอบคำถามทุกขั้น รวมทั้งตอบคำถามหลังการทดลองผ่านกระดานสนทนาหรือไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ ในการสรุปผลการทดลองใช้ กระดานสนทนาและ โปรแกรมสนทนา หรือสรุปส่ง โดยไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ การอภิปรายแสดงความคิดเห็นระหว่างกลุ่มบนเว็บใช้โปรแกรมสนทนา หรือสรุปส่ง โดยไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ การอภิปรายแสดงความคิดเห็นระหว่างกลุ่มบนเว็บใช้โปรแกรม

สนทนา ในการแบ่งกลุ่มใช้ 4-5 คน กลุ่มอุปกรณ์และสารเคมี การแสดงผล การทดลองใช้ graphic animaion การบันทึกผลการทดลองใช้ โปรแกรมฐานข้อมูลหรือกระดานสนทนา ให้นักศึกษาภาพที่เกี่ยวข้องผ่าน digital vide หรือ Powerpoint ผ่านเว็บ และในการทำแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน โดยตอบผ่าน ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ และ 2. นักศึกษาที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บที่ใช้หลักการเรียนรู้แบบค้นพบ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ดวงสุดา ปานสกุล (2545) ได้ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ที่ใช้การเรียนแบบร่วมมือ ส่งเสริมให้บุคลากรมีทักษะกระบวนการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ สร้างและนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ แบบร่วมมือในองค์กรบนอินเทอร์เน็ต กลุ่มตัวอย่างคือเจ้าหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ที่ จำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่า 1. การศึกษารูปแบบการเรียนรู้พบว่า การแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์มี 5 ขั้นตอนตามลำดับ ได้แก่ 1) การค้นหาความจริง 2) การค้นหาปัญหา 3) การค้นหาความคิด 4) การค้นหาคำตอบ 5) การค้นหาคำตอบที่เป็นที่ยอมรับ รูปแบบการเรียนรู้มี 3 ส่วน คือ 1) องค์ประกอบรูปแบบการเรียนรู้ 2) วิธีการเรียนรู้ และ 3) กิจกรรมการเรียนรู้ การเรียนแบบร่วมมือเป็นสภาพการเรียนรู้เป็นกลุ่มเล็ก โดยอาศัยเทคนิคคิดเดี่ยว คิดคู่ ร่วมกันคิด และกรณีศึกษา เพื่อให้นำเสนอสถานการณ์และสภาพปัญหาให้ผู้เรียนได้แก้ปัญหาอย่างมีเหตุผลและเหมาะสมที่สุดในสถานการณ์นั้น 2. ผลการทดลองใช้รูปแบบ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีทักษะกระบวนการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3. รูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 1) องค์ประกอบรูปแบบการเรียนรู้ 9 องค์ประกอบ ได้แก่ เป้าหมาย ชนิดการเรียนรู้ เนื้อหา บทบาทผู้เรียน บทบาทผู้อำนวยความสะดวก เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเครือข่าย วิธีปฏิบัติสัมพันธ์ ปัจจัยสนับสนุน และการประเมินผลการเรียนรู้ 2) วิธีการเรียนรู้ ประกอบด้วย ขั้นตอนการเรียนรู้ ได้แก่ ขั้นนำ ขั้นเรียน ขั้นประเมินผลการเรียนรู้ และขั้นตอนระบบปฏิบัติการสำหรับผู้เรียนและผู้อำนวยความสะดวก 3) กิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ กิจกรรมในห้องเรียน คือ การปฐมนิเทศ กิจกรรมการเรียนบนเว็บเพื่อการเรียนรู้สัปดาห์ละทักษะ

งานวิจัยต่างประเทศ

Seguin (1997) ได้ศึกษาเรื่องการใช้อินเทอร์เน็ตของครูสำหรับหลักสูตร การสอนและ กิจกรรม พบว่า การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นกิจกรรมเสริมประกอบการเรียนการสอน ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีทักษะการคิด มีแรงจูงใจ ทักษะทางสังคมและการสื่อสารดีขึ้น

Day, Raven, and Newman (1998) ได้ศึกษาผลของการเรียนการสอนบนเว็บกับลักษณะทางการเรียนที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของนักเรียน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติ ไม่พบความแตกต่างระหว่างลักษณะการเรียนรู้ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนิดของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหรือทัศนคติ

Su (1998) ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของการเรียนการสอนบนเว็บที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อวิชาคณิตศาสตร์และคอมพิวเตอร์ในประเทศไต้หวัน พบว่า การเรียนการสอนบนเว็บมีผลทางบวกต่อทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อวิชาคณิตศาสตร์ และพบว่า นักเรียนชายมีทัศนคติทางบวกต่อการเรียนการสอนบนเว็บมากกว่านักเรียนหญิง

ผลจากการศึกษางานวิจัย พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาและพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนบนเว็บขึ้น โดยผ่านการสอบถามความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ และบางงานวิจัยได้นำไปทดลองใช้เพื่อเปรียบเทียบผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอนบนเว็บก่อนและหลังการเรียน ตัวแปรตามที่ศึกษาได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะการคิด แรงจูงใจ ทักษะทางสังคม การสื่อสาร ทัศนคติในการเรียน ทักษะกระบวนการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ โดยพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ ผู้เรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนบนเว็บที่พัฒนาขึ้น มีคะแนนตามตัวแปรตามที่ศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์

งานวิจัยภายในประเทศ

กันยารัตน์ ยังมี (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้าน โดยวิธีสตอรีไลน์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาระดับปริญญาตรี โปรแกรมวิชาศิลปศึกษา สถาบันราชภัฏ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการสอนวิชาศิลปะพื้นบ้าน โดยวิธีสตอรีไลน์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาระดับปริญญาตรี โปรแกรมวิชาศิลปศึกษา สถาบันราชภัฏ กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี โปรแกรมวิชาศิลปศึกษา สถาบันราชภัฏราชนครินทร์ ที่ลงทะเบียนเรียนวิชาศิลปะพื้นบ้าน 2 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 31 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย จิตพิสัย สูงขึ้นหลังจากที่เรียน โดยวิธีสตอรีไลน์

พิมพันธ์ เคะชะคุปต์ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลสัมฤทธิ์การเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อมและความพอใจต่อการเรียนการสอน การศึกษาผลการเรียนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์ของ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โปรแกรมศิลป์ โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 1 ห้องเรียน มี 35 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและแบบสัมภาษณ์ความพอใจต่อการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์มีค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือ สูงกว่าร้อยละ 60 และนักเรียนที่เรียนด้วยวิธี สตอรี่ไลน์มีความพอใจต่อการเรียนการสอนในด้านเนื้อหาที่เรียน การเรียนที่เน้นกิจกรรมเป็นหลัก การทำงานเป็นทีม การนำเสนอความรู้ ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ครูจัด รวมถึงความพอใจในการ สอนของครูและการร่วมกิจกรรมของเพื่อนๆ

อารีย์ ปริติกุล (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการสอนภาษาอังกฤษที่เน้น ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีสตอรี่ไลน์สำหรับนักศึกษาในสถาบันราชภัฏ : กรณีศึกษาสถาบัน ราชภัฏพิบูลสงคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาแบบการสอนภาษาอังกฤษที่เน้นผู้เรียนเป็น ศูนย์กลางโดยใช้วิธีสตอรี่ไลน์สำหรับนักศึกษาสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม และเปรียบเทียบ ความสามารถของนักศึกษาในสถาบันราชภัฏระหว่างกลุ่มที่ได้รับการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น ศูนย์กลางโดยวิธีสตอรี่ไลน์และกลุ่มที่ได้รับการสอนด้วยวิธีปกติใน 2 ด้าน คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนและความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเรียนการสอนรายวิชาการอ่านภาษาอังกฤษทั่วไป ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการอ่านภาษาอังกฤษทั่วไป และความคิดเห็นต่อ กระบวนการเรียนการสอนของนักศึกษาที่ได้รับการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยวิธี สตอรี่ไลน์และวิธีปกติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยผู้เรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนที่ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีสตอรี่ไลน์มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการสอน ด้วยวิธีปกติ

ธารณี วิทยาอนิวรรณ (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของการเรียนการสอนด้วยวิธี สตอรี่ไลน์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความพึงพอใจต่อการเรียนการสอน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตสังกัศตพวงมหาวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการ วิจัยคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 72 คน แบ่ง ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองจำนวน 36 คน ให้เรียนด้วยวิธีสตอรี่ไลน์และกลุ่มควบคุมจำนวน 36 คน ให้เรียนด้วยวิธีการสอนแบบปกติ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ แบบวัดความพึงพอใจต่อการเรียนการสอน และแบบสัมภาษณ์ความ พึงพอใจต่อการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า (1) นักเรียนที่เรียน โดยใช้วิธีสตอรี่ไลน์มีค่าเฉลี่ย

ร้อยละของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดคือ สูงกว่าร้อยละ 70 (2) นักเรียนที่เรียน โดยใช้วิธีสตอรีไลน์มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่เรียน โดยใช้วิธีการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (3) นักเรียนที่เรียน โดยใช้วิธีสตอรีไลน์มีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนในระดับมาก และนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับสูง ระดับปานกลาง มีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนในระดับมาก ส่วนนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับต่ำมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนในระดับปานกลาง

จิรัชส์ บัวสุวรรณ (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อการอนุรักษสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนสังคมศึกษาโดยการใช้ชุดการเรียนสตอรีไลน์กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบโครงการ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนโรงเรียน โศกเจริญวิทยา จังหวัดลพบุรี ปีการศึกษา 2543 จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน ได้รับการสอนโดยการใช้ชุดการเรียนสตอรีไลน์ และกลุ่มควบคุม 30 คน ได้รับการสอนแบบโครงการ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสังคมศึกษาและแบบวัดเจตคติต่อการอนุรักษสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่า (1) นักเรียนที่เรียน โดยใช้ชุดการเรียนสตอรีไลน์และนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบโครงการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (2) นักเรียนที่เรียน โดยการใช้ชุดการเรียนสตอรีไลน์และนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบโครงการมีเจตคติต่อการอนุรักษสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุรินทร์ วงคะฮาด (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยวิธีสตอรีไลน์เพื่อการอนุรักษพลังงานและสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนหนึ่งในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายกระบวนการและผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยใช้วิธีสตอรีไลน์ กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 29 คน เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยพหุวิธีการ ผลการวิจัยพบว่าการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้คิด ค้นคว้า แสดงออก และลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างอิสระ ทำให้นักเรียนมีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น เป็นผู้ใฝ่ในการเรียนรู้ รู้จักการวางแผนการทำงาน มีโอกาสทำงานเป็นคณะ ได้เผชิญกับสถานการณ์และได้ฝึกการแก้ปัญหาาร่วมกันตลอดจนมีความร่าเริงสนุกสนานกับการเรียน นอกจากนี้การสอน โดยวิธีสตอรีไลน์ช่วยให้นักเรียนซึมซับความรู้ทีละน้อย เป็นการฝึกให้นักเรียนได้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

งานวิจัยต่างประเทศ

Dille and Mezack (1991 อ้างถึงใน รัศมี ทองสิงห์, 2548) ได้แบ่งแบบการเรียนรู้ของ Kolb แบ่งผู้เรียนที่เรียนด้วยการเรียนการสอนบนเว็บ เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งผลการวิจัยพบว่าผู้เรียนแบบดูดซึม (assimilators) สามารถทำคะแนนได้สูงและเรียนรู้นบนเว็บได้เป็นอย่างดี ส่วน Torrell and Dringus (1999 -2000) ได้ศึกษาและทำนายว่าผู้เรียนในแบบ convergers และ assimilators ส่วนใหญ่จะประสบความสำเร็จในการเรียนบนเว็บในระดับบัณฑิตศึกษา และ Mcvay (2000) ยังพบว่าผู้เรียนบนเว็บที่ทราบรูปแบบการเรียนรู้ของตนเอง และปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางการเรียน มีอัตราการประสบความสำเร็จในการเรียนถึง 94% นอกจากนี้ยังสามารถสามารถปรับตนเองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางการเรียนที่แตกต่างกันได้

Cleave, J.B. (1997 อ้างถึงใน รัศมี ทองสิงห์, 2548) ได้ทำการวิจัยเรื่อง A storyline-based approach to developing management role-playing simulations(organizational training, artificial intelligence) ผลการวิจัย พบว่า การนำวิธีการสอนแบบสตอรีไลน์สามารถนำมาใช้ในการแสดงบทบาทสมมุติได้เป็นอย่างดี โดยนักเรียนสามารถแสดงบทบาทสมมุติได้ดีขึ้นและยังช่วยพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหาในการเรียน โดยผู้ทำการวิจัยได้เสนอแนะว่า ในการนำวิธีสตอรีไลน์มาใช้ในการแสดงนั้น จะต้องเน้นเรื่องราวที่น่าสนใจ มีการดำเนินเรื่องที่เป็นเหตุเป็นผล มีผู้เข้ามาเกี่ยวข้องกับโคเริ่มจาก 1 คน แล้วเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ และเรื่องที่จะสร้างขึ้นจะต้องมีจุดหักเหของเรื่องราวด้วย โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกอย่างเต็มที่

Cooper, Julia. (1998 อ้างถึงใน รัศมี ทองสิงห์, 2548) ได้ทำการวิจัยเรื่อง Cognitive Engaement in a Sixth-Grade Social Studies Class. นักเรียนมีความเต็มใจกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียน ที่กำลังเป็นที่สนใจหรือถกเถียงกันอยู่ของนักการศึกษาผู้เชี่ยวชาญ การศึกษารั้งนี้เพื่อสำรวจ การมีส่วนร่วมของนักเรียนและการมีส่วนร่วมในการสอนตามกลวิธีการสอนแบบสตอรีไลน์ การศึกษาค้นคว้าวรรณคดีที่เกี่ยวข้องในเรื่องของ การมีส่วนร่วมของนักเรียน ซึ่งอธิบายถึงการมีส่วนร่วมของนักเรียน พฤติกรรมมีส่วนร่วมทางพุทธิพิสัยและครอบคลุมถึงการจูงใจ การสำรวจกฎเกณฑ์ที่สนับสนุน การมีส่วนร่วมในจุดประสงค์ในบทเรียน กลวิธีในการสอนแบบสตอรีไลน์และ การศึกษาค้นคว้าวรรณคดีที่เกี่ยวข้องในเรื่องของ กลวิธีการสอนตามแบบสตอรีไลน์ เพื่อสำรวจความสัมพันธ์กับเกณฑ์ที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม การบรรยายถึงประสบการณ์ในชั้นเรียนระดับเกรด 6 กับการสอนแบบสตอรีไลน์ 6 สัปดาห์ในแคนาดา ครูและนักเรียน กลุ่มเป้าหมาย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประสบการณ์ของตน ตลอดจนการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของนักเรียน ซึ่งในการสังเกตทั้งสองรายงานถึงประสบการณ์ทางพฤติกรรมการมีส่วนร่วม

ร่วมตลอด ผลการศึกษาที่พบเกี่ยวกับนักเรียนพบว่าการมีส่วนร่วมทางพุทธิพิสัยในจุดประสงค์ในชั้นเรียนเกี่ยวกับหน่วยของสตอรีไลน์ในแคนาดาและการกระตุ้นพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ จากประสบการณ์ของครูเกี่ยวกับสตอรีไลน์นี้เป็นผลในทางบวกเกี่ยวกับการพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของนักเรียนและนำไปใช้ประโยชน์ได้ง่าย

ผลจากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ พบว่า การสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ ทำให้คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเป็นวิธีที่ส่งเสริมทักษะการคิด ทักษะทางสังคม เจตคติที่ดีต่อการปลูกฝังเรื่องใดเรื่องหนึ่ง รวมทั้งเป็นการจัดการเรียน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนได้คิด ค้นคว้า แสดงออก และลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างอิสระ เป็นการฝึกให้ผู้เรียนได้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์เป็นหนึ่งในรูปแบบกิจกรรมที่ผู้สอนสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านต่างๆ

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างค่านิยม

งานวิจัยในประเทศ

ธวัชชัย ชัยจิรฉายกุล (2531:14-19) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ การศึกษาคุณสมบัติของค่านิยมพื้นฐานทางจริยธรรมของคนไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญ แนวทางการสอน และการปลูกฝังค่านิยมทางจริยธรรมให้แก่นักเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้มีความรู้ระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีความสนใจในปัญหาสังคม หรือมีความเชี่ยวชาญทางด้านสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ จำนวนทั้งสิ้น 279 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับลำดับความสำคัญของค่านิยม และความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนจริยธรรมให้แก่เยาวชน โดยศึกษาค่านิยม 10 เรื่อง ได้แก่ การยึดหลักการ ความรับผิดชอบ การมีระเบียบวินัยในตนเอง การตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความมีน้ำใจเมตตา การพึ่งพาอาศัยกัน ความกตัญญูรู้คุณ และการยึดตัวบุคคล วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่ามัธยิมเลขคณิต ค่าที (t- test) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. ค่านิยมทางจริยธรรมทั้ง 10 ค่านิยม มีความสำคัญแตกต่างกันเรียงตามลำดับความสำคัญ คือ ความรับผิดชอบ การมีระเบียบวินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์ การยึดหลักการความกตัญญูรู้คุณ ความเสียสละ ความมีน้ำใจ เมตตา การตรงต่อเวลา การพึ่งพาอาศัยกัน และการยึดตัวบุคคล

2. ด้านการจัดการสอน และการปลูกฝังค่านิยมทางจริยธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่าเป็นหน้าที่ของบ้าน และ โรงเรียนที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน และครูทุกคนควรจะ รับผิดชอบไม่ใช่ครูพิเศษ และไม่เห็นด้วยที่จะให้มีการเปิดสอนจริยธรรมเป็นวิชา และให้คะแนน เหมือนกับวิชาอื่นๆ ใน โรงเรียน แต่เป็นสิ่งที่ปลูกฝังสอดแทรกไว้ทุกวิชาเมื่อมีโอกาส

ถวิล เกื้อกูลวงศ์ (2532:57-60) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ ค่านิยมแห่งชาติ และผลกระทบที่มีต่อ การพัฒนาประเทศ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ค่านิยมแห่งชาติที่มีผลกระทบต่อการ พัฒนาประเทศ กลุ่มตัวอย่างเป็นข้าราชการ และประชาชนที่มีอายุระหว่าง 16-60 ปี ทั่วประเทศ ทำ การสุ่มโดยวิธีการของเกรจซี และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 1,447 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมี 3 ตอน คือ แบบสอบถามวัดค่านิยมแห่งชาติ ด้าน การประหยัด นิยมไทย วินัยของชาติ และความสะอาดของบ้านเมือง แบบสอบถามวัดการพัฒนา ประเทศด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สังคม และการเมือง และโดยวิธีการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดย ใช้ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า Z (Z-test) ผลการวิจัยพบว่า ค่านิยมแห่งชาติ ด้านการประหยัด นิยมไทย วินัยของชาติ และความสะอาดของบ้านเมือง มี ความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สังคม และ การเมือง

นันทา ชูติแพทย์วิภา (2545) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตาม แนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน 2) ทักษะการจัดการสิ่งแวดล้อมของ นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน 3) จิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนที่ได้รับการ จัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหลังเรียนสูง กว่าก่อนเรียน

นภคณ ภาชนะวิเชียร (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาค่านิยมด้านความรับผิดชอบต่อ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่ได้รับการสร้างเสริมด้วยกระบวนการที่พัฒนาตามแนวคิดของไอเซ็น และแรทส์ เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างเสริมค่านิยม และสร้างค่านิยมด้านความรับผิดชอบต่อ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ มีความรู้สึกที่ดี และมีพฤติกรรมที่ แสดงถึงความรับผิดชอบต่อ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างเสริมค่านิยมที่พัฒนาขึ้นสามารถ นำไปใช้สร้างเสริมค่านิยมเป้าหมายให้แก่ นักเรียนได้ กล่าวคือนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมตาม

กระบวนการที่พัฒนาขึ้น มีพัฒนาการในค่านิยมด้านความรับผิดชอบมากกว่านักเรียนที่ไม่ได้ร่วมกิจกรรมดังกล่าว ทั้งในด้านความรู้ ความรู้สึกที่ดี และพฤติกรรมที่แสดงถึงค่านิยม

งานวิจัยต่างประเทศ

รามอน อาร์ ไรด์ (Ramon R.Reid, 1965:77-80) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “Moral and Spiritual Values : To Teach or Not to Teach?” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเจตคติของครูมัธยมศึกษาโรงเรียนรัฐบาลว่าควรจะเน้นการสอนด้านค่านิยมทางศีลธรรมจรรยาให้แก่ นักเรียนหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างเป็นครูจากโรงเรียนในเขตซานดิเอโกเป็นครูมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 63 คน ครูมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 42 คน รวมทั้งสิ้น 105 คน โดยการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า ครูในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเห็นว่า ควรจะเน้นให้มีการจัดสอนค่านิยมทางศีลธรรมมากกว่าครูระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 20 ปี มีความเห็นว่าควรจัดให้มีการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมจรรยาในชั้นเรียนโดยตรง ส่วนครูที่มีประสบการณ์ในการสอน 5 ปี หรือประสบการณ์ในการสอนน้อย มีความคิดเห็นว่าไม่ควรจัดการสอนวิชาศีลธรรมจรรยาในชั้นเรียน ซึ่งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ดักลาส อาเธอร์ วิคซอม (Douglas Arthur, Wixom, 1982:2257-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “The Teaching of Values in The College Classroom : Faculty and Student Perception at three Contrasting Institutions” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรับผิดชอบต่อการสอนค่านิยมของสถาบันการศึกษาระดับสูงว่าควรเน้นเนื้อหา หรือกิจกรรม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาและอาจารย์จาก 3 สถาบันการศึกษาระดับสูงของรัฐยูทาห์ (Utah) คือ มหาวิทยาลัยของรัฐยูทาห์ มหาวิทยาลัยบริกแฮม ยัง (Brigham Young University) และมหาวิทยาลัยเวสต์มินสเตอร์ (Westminster College) จำนวน 161 คน โดยวิธีการสัมภาษณ์นักศึกษา และอาจารย์ ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบการสอนค่านิยม 4 แบบ และให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ระบุรูปแบบการสอนค่านิยมในสถาบันของตน ซึ่งรูปแบบการสอนค่านิยมทั้ง 4 คือ 1. แบบ Factual Intellectual Model เป็นการสอนข้อเท็จจริงแต่ไม่มีการอภิปราย หรือส่งเสริมเรื่องค่านิยม 2. แบบ Value-Neutrality Model เป็นการสอนข้อเท็จจริง และมีอภิปรายเกี่ยวกับค่านิยม แต่ครูไม่ได้สอดแทรกค่านิยมของตนเอง 3. แบบ Value-Advocacy Model เป็นการสอนทั้งข้อเท็จจริง และมีการอภิปรายเกี่ยวกับค่านิยม โดยครูคอยให้คำแนะนำ หรือชี้นำความคิด แต่หลีกเลี่ยงการให้รางวัล หรือการลงโทษผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย 4. แบบ Authoritarian Model เป็นการสอนข้อเท็จจริง และมีการอภิปรายเกี่ยวกับค่านิยม โดยครูมีส่วนแสดงความคิดเห็น และให้รางวัลนักศึกษาที่เห็นด้วย และลงโทษนักศึกษาที่ไม่เห็นด้วย ผลการวิจัยพบว่า ทั้งนักศึกษา และอาจารย์มีความคิดสอดคล้องกันเกี่ยวกับการสอนค่านิยม และวิธีการที่ใช้สอน

ค่านิยมแบบ Value-Advocacy Model เป็นวิธีการสอนที่ได้รับการยอมรับเป็นส่วนใหญ่ในกลุ่มนักศึกษา และอาจารย์

ไมเคิล แอน โทนี่ มอร์เฮด (Michael Anthony Morehead, 1978:5850-A-5851-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “A student of Missouri Public Secondary School Principals’ Values and Their Commitment to Transmit Those Values” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาค่านิยมที่ผู้บริหารยึดถือ และค่านิยมที่ผู้บริหารเห็นว่าควรปลูกฝังให้แก่นักเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาล ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผู้บริหารยอมรับว่าค่านิยมทั้ง 17 ประการที่ผู้วิจัยนำเสนอมีความสำคัญ โดยยอมรับว่าค่านิยมเรื่องความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และการเคารพกฎหมายอยู่ในระดับมาก ส่วนค่านิยมด้านความมีสันติสุข ความเสมอภาคทางเพศ และปัจเจกบุคคล ได้รับการยอมรับในระดับต่ำ
2. ผู้บริหารโรงเรียนเห็นคุณค่าของค่านิยม และยอมรับว่าควรจะมีการถ่ายทอด หรือปลูกฝังค่านิยมในโรงเรียน
3. ผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นว่า ควรจะทำการปลูกฝังค่านิยมในทุกๆชั้นเรียน และวิชาที่ถือเป็นวิชาหลักในการทำการปลูกฝังค่านิยมมากที่สุดคือวิชาสังคมศึกษา
4. ค่านิยมของผู้บริหาร ความรับผิดชอบของโรงเรียนต่อการปลูกฝังค่านิยม และการแสดงที่รับรู้ว่าจะโรงเรียนปลูกฝังค่านิยม มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญ
5. อายุ และประสบการณ์ของผู้บริหารเป็นสิ่งที่มอิทธิพลมากที่สุดที่จะแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารยึดถือค่านิยมอะไร
6. ผู้บริหารที่มีอายุมาก มีแนวโน้มที่จะยึดมั่นในค่านิยมที่ตนยึดถือเป็นอย่างมาก และในขณะที่เดียวกันก็พยายามที่จะถ่ายทอดค่านิยมของตนให้กับผู้อื่น

ฟิตซ์แพทริก (Fitzpatrick, 1975:1994-A) ได้ศึกษาผลของการสอนด้วยกระบวนการกระจ่างค่านิยมที่มีต่อความคิดรวบยอดของตนเอง บุคลิกภาพ และความสามารถในการอ่านของนักเรียนเกรด 7 โดยนักเรียนกลุ่มทดลองสอนด้วยกระบวนการกระจ่างค่านิยม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองมีความคิดรวบยอด ความสามารถในการปรับตัวด้านบุคลิกภาพ และความสามารถทางการอ่านสูงกว่ากลุ่มควบคุม ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของกูเซียค (Guziak อ้างถึงในคณะกรรมการข้าราชการครู, 2530) ที่ได้ศึกษาผลของการเรียนดนตรีด้วยกระบวนการกระจ่างค่านิยม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 5 โดยกลุ่มทดลองสอนด้วยกระบวนการกระจ่างค่านิยม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนความคิดรวบยอดของตนสูงกว่ากลุ่มควบคุม

ลอควูด (Lockwood, 1978 อ้างถึงในสุรางค์ โค้วตระกูล, 2533:275-276) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้กระบวนการกระจำง่า่านิยมในโรงเรียนในประเทศอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการกระจำง่า่านิยมมีผลต่อ่านิยมของนักเรียน รวมทั้งอ้อมโนทัศน์การรู้สึว่าตนเองมีคุณค่า และการปรับตัว อย่งไรก็ตาม จากการศึกษาความรู้ของครูและการประเมินพฤติกรรมของนักเรียน โดยการสังเกต ปรากฏว่า การใช้กระบวนการกระจำง่า่านิยมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในห้องเรียน

ผลจากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการปลูกฝัง และการสร้างนิยมในด้านต่างๆ ให้แก่ผู้เรียนนั้น พบว่า ควรปลูกฝัง่านิยมที่ดีในทุกๆชั้นเรียน และวิชาที่ถือเป็นวิชาหลักในการทำการปลูกฝัง่านิยมมากที่สุดคือวิชาสังคมศึกษา และจากผลการทดลองส่วนใหญ่พบว่า ผู้เรียนมีค่าเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และคะแนน่านิยมที่ปลูกฝังเพิ่มมากขึ้น โดยผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของ่านิยมที่ดีเหล่านั้น รวมทั้งสามารถแสดงพฤติกรรมที่ดีสอดคล้องกับ่านิยมเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสม